

|1715|1721-1765|1782|
19 1932 |1933| 1936 36
1941 |1941 - 1945| 1945
19 1965 1965 1965 65
1999 1999 2000 2000

ŠKOFJELOŠKI PASIJON

2008

20 2009 2015 2021 21

**Loški razgledi
&
Memorabilia locopolitana**

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

ŠKOFJELOŠKI PASIJON

2008

Muzejsko društvo Škofja Loka
Župnijski zavod sv. Jurija Stara Loka
Občina Škofja Loka

Škofja Loka, Stara Loka 2008

Loški razgledi

Doneski 16

Memorabilia Locopolitana

7

Škofjeloški pasijon 2008

Uredil: *Alojzij Pavel Florjančič*
Fotografije: *Izidor Jesenko, A. P. Florjančič, Andrej Perko*
Oblikovanje: *Alojzij Pavel Florjančič*
Priprava za tisk: *Jože Šenk, Salve d.o.o. Ljubljana*
Založila: *Muzejsko društvo Škofja Loka, zanj mag. Tone Košir*
In
Župnijski zavod Sv. Jurija Stara Loka, zanj dr. Alojz Snoj, župnik

Izdala: *Občina Škofja Loka*

Tisk: *Tiskarna Formatisk d.o.o.*

Škofja Loka, Stara Loka 2008

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

792.246(497.4 Škofja Loka)(082)

ŠKOFJELOŠKI pasijon 2008 / [uredil Alojzij Pavel Florjančič ; fotografije Izidor Jesenko, A. P. Florjančič, Andrej Perko ; izdala] Občina Škofja Loka. - Škofja Loka : Muzejsko društvo ; Stara Loka : Župnijski zavod Sv. Jurija, 2008. - (Zbirka Loški razgledi. Doneski ; 16)
(Memorabilia Locopolitana ; 7)

ISBN 978-961-6673-01-3 (Muzejsko društvo Škofja Loka)
1. Florjančič, Alojzij Pavel
237836288

VSEBINA

KLEMEN ŠTIBELJ	
UVODNA BESEDA.....	9
ALOJZIJ PAVEL FLORJANČIČ	
ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2008	11
EUROPASSION 2007 – WINTRICH (NEMČIJA)	15
BERNARDA JESENKO FILIPIČ	
O IZVORU POLJANSKEGA PASIJONA	23
MAJDA DEBELJAK	
POLJANSKI PASIJON.....	33
JANEZ ŽAKELJ	
PASIJON PO JOBUI	43
MATIJA TOMC	
KRIŽEV POT Uvodni tekst partiture	65
EDO ŠKULJ	
TOMČEVE KANTATE	67
VIDA TAUFER	
KRIŽEV POT.....	77
ANDREJ ŽAGAR	
TOMČEV KRIŽEV POT IN ZBOR LUBNIK	81
ALOJZIJ PAVEL FLORJANČIČ	
ŠKOFJELOŠKI PASIJON 1941 - 1945	83
NADA BEGUŠ	
BAROK IN ŠKOFJELOŠKI PASIJON NA GIMNAZIJI ŠKOFJA LOKA.....	103

Dom na Fari, 4. april 2007

DOGODKI V MINULEM PASIJONSKEM LETU

2. marec 2007 **Škofjeloški pasijon, fotografska razstava Peter Pokorn**
rotovž v Freisingu
25. marec 2007 **Poljanski pasijon**
- 30., 31. marec 2007 **Barok in škofjeloški pasijon na Gimnaziji Škofja Loka**
Gimnazija Škofja Loka
31. marec 2007 **Vokalno instrumentalni koncert baročne glasbe**
Pasijske baštine iz Zagreba
župnijska cerkev sv. Jurija v Stari Loki
Mario Penzar, Martina Borse, Jelena Kordič

2. april 2007 **Koncert Koralnega zbora Akademije za glasbo Ljubljana**
cerkev s. Katarine v Zagrebu
Tone Potočnik
2. april 2007 **Razstava panojev Škofjeloškega pasijona**
cerkev sv. Katarine v Zagrebu
Alojzij Pavel Florjančič
4. april 2007 **Razstava panojev Škofjeloškega pasijona**
Dom na Fari, Stara Loka
Alojzij Pavel Florjančič
18. maj 2007 **Sprejem Škofje Loke v Europassion**
Wintrich, Nemčija
6. december 2007 **Pasijon na Slovenskem**
Osrednja knjižnica Celje, okrogla miza
24. do 27. jan. 2008 **Predstavitve Škofjeloškega pasijona**
Gospodarsko razstavišče Ljubljana
TGO Blegoš, Škofja Loka
14. februar 2008 **Ustanovitev strokovnega odbora uprizoritve
Škofjeloškega pasijona 2009**
Na seji občinskega sveta Občine Škofja Loka

Člani:

dr. Metod Benedik, profesor cerkvene zgodovine na Teološki fakulteti Ljubljana,
dr. Marko Marin, upokojeni profesor gledališke zgodovine,
dr. Jože Faganel, jezikoslovec, gledališki in filmski lektor,
prof. Tone Potočnik, skladatelj, predavatelj, orglavec, zborovodja,
Mojca Šifrer Bulovec, etnologinja in zgodovinarica,
Vanja Krmelj, oblikovalka oblačil,
Jure Miklavc, arhitekt, celostna podoba Škofjeloškega pasijona,
Miha Ješe, ekonomist,
Tina Oblak, komunikologinja.

Odbor bo izbral vodjo projekta in režiserja.

Za izvedbo projekta Škofjeloški pasijon 2009 je zadolžen
Klemen Štibelj (koordinator), podžupan Občine Škofja Loka
za družbene dejavnosti.

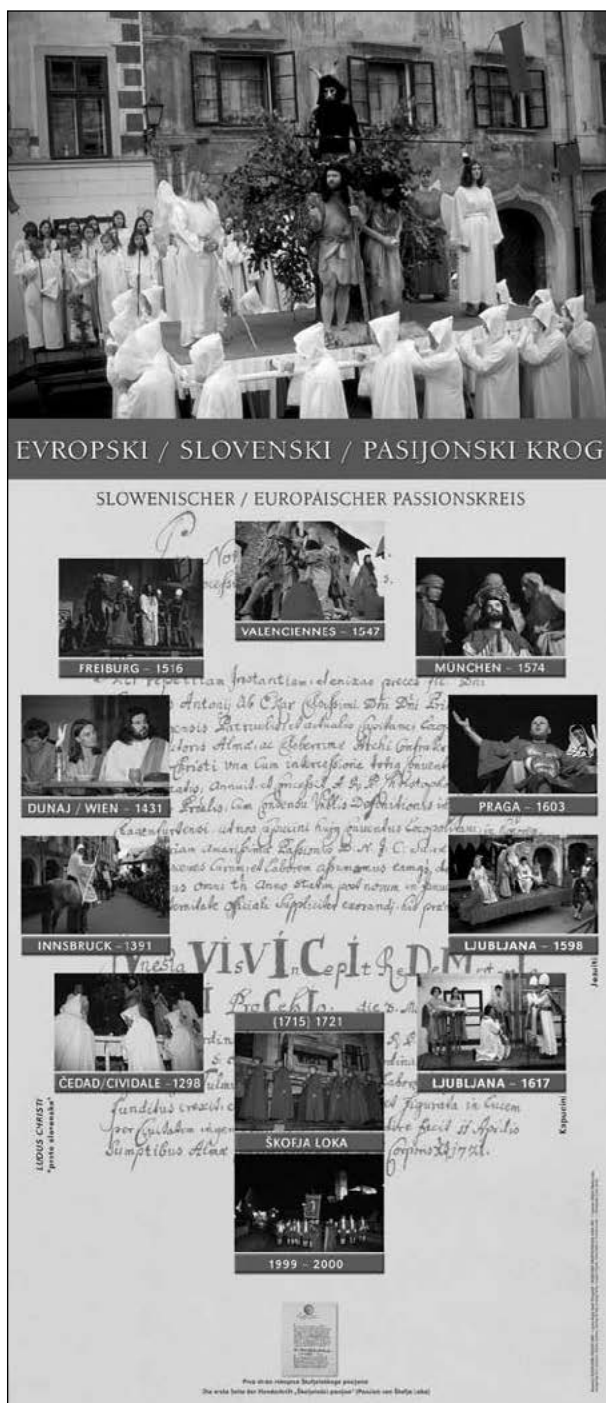
Leta 1999 je bil v Škofji Loki po dolгих letih uprizorjen Škofjeloški pasijon. O dogodku so poročali vsi pomembnejši slovenski mediji. Sodelujoči so bili ob tem lahko ponosni, da so bili del skoraj 1.200 članske ekipe (upoštevaje igralce in vse tiste, ki so kakorkoli sodelovali pri uprizoritvah), ki je pisala zgodovino Škofje Loke. Zgodba se je nato ponovila v letu 2000. Po tem letu pa se za ponovno uprizoritev Škofjeloškega pasijona ni storilo mnogo, a kljub temu je pasijonski duh živel in deloval. Rezultat tega so bili nekateri dogodki, s katerimi smo ohranjali t.i. pasijonsko kondicijo in krepili blagovno znamko Škofjeloški pasijon.

V letu 2007, po osmih letih od prve uprizoritve, smo se v občini Škofja Loka odločili, da Škofjeloški pasijon ponovno uprizorimo v letu 2009. V skladu s tem smo začeli pripravljati odlok o uprizoritvah Škofjeloškega pasijona, ki je bil sprejet v občinskem svetu 15. novembra 2007 in jasno definira uprizoritev v letu 2009 ter nadaljnje uprizoritve v letih 2015 in 2021. To je bil prvi jasen znak, da z uprizoritvijo mislimo zelo resno. Na podlagi odloka je bil februarja 2008 imenovan strokovni odbor, ki je takoj pričel z delom, saj ima pomembno nalogo, izbrati mora režiserja.

Poleg zgornjih dogodkov sta bili dve srečanji z vodji igralških skupin. Na prvem srečanju smo preverili »vzdušje« pri igralcih. Po zagotovitvi, da so igralci ponovno pripravljeni sodelovati pri tako velikem projektu, smo z delom nadaljevali še bolj opogumljeni. Drugo srečanje z vodji igralških skupin je bilo že v letu 2008, kjer smo se dogovorili za konkretne naloge, ki jih posamezniki morajo opraviti, saj je do ponovne uprizoritve Škofjeloškega pasijona le leto dni. Obenem smo v preteklem letu uspeli tudi v vključitvijo Škofjeloškega pasijona v združenje Euro-passion, ki je združenje evropskih pasijonskih mest.

Škofjeloška pasijonska zgodba se tako odvija. Poti nazaj več ni, pred nami pa je veliko dela, ki ga je potrebno opraviti. Glede na to, da bo ponovna uprizoritev po devetih letih od zadnje predstave, je skoraj tako kot bi začeli znova. A kljub vsemu so tu izkušnje in pripravljenost igralcev po ponovnem nastopanju ter medsebojna poznanstva, kar vse daje upanje, da se bo v letu 2009 lahko ponovilo leto 1999. Vse, ki čutite pasijonski duh, vabim, da pri tem sodelujete.

Klemen Štibelj
podžupan

Pano z lanske razstave v Zagrebu in Stari Loki.

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2008

Kot uvod pred uprizoritvijo Škofjeloškega pasijona leta 2009

Tretja zaporedna letna publikacija o Loškem pasijonu zaokrožuje neko posebno obdobje. Ko je v Škofji Loki že kazalo, da bo po napovedani in odpovedani uprizoritvi pasijonske procesije leta 2006 in nato še leta 2007, potrebno počakati boljših časov, so se na občini le dogovorili, da bo prva uprizoritev Škofjeloškega (Romualdovega) pasijona v 21. stoletju naslednje leto, to je leta 2009. Upajmo, da bo temu res tako. Pravzaprav gre v tretje rado! Če izdajamo že tretjič to publikacijo, za katero smo se tudi komaj da zmenili, pa naj to velja tudi za naš Škofjeloški pasijon. In v tem upanju izhaja ta, tretja publikacija, s katero Ločani vzdržujemo pasijonsko kondicijo. V tem posebnem obdobju, ki ga zaključuje naša tokratna publikacija, se zaključuje tudi naša dolgoletna anonimnost v Evropi pasijonskih iger. Lansko leto smo bili namreč tudi uradno sprejeti v krog 75 pasijonskih mest iz 16 evropskih držav, ki so združeni v Evropasijonu (Europassion) EP. V prvi vrsti je za to zaslužen g. Peter Hawlina, kot pobudnik te akcije in prvi, ki je navezal stike z EP ter z njegovim generalnim sekretarjem H. Josefom Langom. Na to pa nas je napeljal dr. France Križnar, ki nas je povezal s hrvaško Pasionsko baštino. To se mi zdi pomembno ponovno izpostaviti, ker so se po tem uspelem dogodku pojavile govorice, da so nekateri za EP že dolgo vedeli in o tem tudi govorili. Gledati pa ne videti in govoriti in ne povedati, pa so seveda zelo različne stvari. Skratka, leta 2007 je bila Škofja Loka uradno sprejeta v krog evropskih pasijonskih mest, Europassion. Na koncu gre priznanje tudi Občini Škofja Loka, za katero je njen podžupan g. Klemen Štibelj v Wintrichu sprejel tudi zastavo Europassiona, kot simbol našega članstva v Evropasijonu. Ta spomladanski dogodek je tudi simbolično napovedal odstranitev mej med državami Evropske unije, ki se je zgodila na koncu lanskega leta z uvedbo šengenskega območja v Sloveniji.

Zaradi tega pomembnega formalnega dogodka, EP seveda bo potrebno biti pri tem aktiven in objavljati na spletnih straneh EP naše pasijonske aktivnosti objavljamo uvodoma celotno besedilo poročila o zboru članic EP 2007 z dne 18.05.2007, ki nam ga je iz nemščine prevedel Peter Hawlina.

Prispevka Bernarde Jesenko Filipič in Majde Debeljak sta namenjena tako imenovanemu Poljanskemu pasijonu. Raziskovanje časovnih in prostorskih segmentov nekdanjega »Poljanskega pasijona«, na novo oblikovan scenarij in tekst ter njegova uprizoritev leta 2006 in 2007, kažejo na pasijonsko vitalnost Poljancev. Kar mimogrede se nam je ob tem pojavila vabljiva misel, če niso imeli tamkajšnji freisinški kolonisti s Koroške kaj opraviti z Lovrencem Marušičem ali pa on z njimi. Pasijon je bil daleč nazaj prav na Koroškem še posebno tradicionalen. Sledi tega zagotovo botrujejo tudi pasijonu Andreja Šusterja, Drabosnjaka, iz leta 1818. Ponuja se nam nov izziv v zvezi s Škofjeloškim pasijonom.

V lanskem letu, ki je bilo posvečeno Svetemu pismu, nam je dr. Mojca Bertonec predstavila trpljenje Jezusa Kristusa po Luku. Letos smo zaprosili prof. dr. Mario Karmelo Palmisano za prispevek s tematiko trpljenja v Stari zavezi. Naši prošnji ni mogla ugoditi zaradi preobremenjenosti z delom, zato nam je priskočil na pomoč mag. Janez Žakelj. Lansko leto se je v knjigi z naslovom Job v meditaciji, komentarju in pesmi na svojstven literaren način lotil ene najbolj »pravičnih« in tragičnih oseb v svetovni zgodovini. Tako smo dobili avtorja prispevka Pasijon po Jobu, ki poljanski del loških pasijonskih iger, vsaj z avtorjem, razširi še na južni, žirovski del nekdanjega Loškega gospostva.

Glasba je imela in ima v Škofjeloškem pasijonu pomembno vlogo. Tokrat se je posredno te teme lotil glasbenik Andrej Žagar s Tomčevim Križevim potom iz leta 1942, ki ga poustvarja z domačim pevskim zborom Lubnik Škofja Loka. O avtorju in delu je spregovoril tudi dr. Edo Škulj, preberemo pa lahko tudi razmišljanje avtorja Matije Tomca o svojem delu, ki ga je objavil v svoji partituri. Objavljamo tudi pesem Kriev pot Vide Tauferjeve, ki je služila za »libreto« skladatelju Tomcu.

Zadnji prispevek poskuša na treh tragičnih primerih iz naše polpretekle zgodovine prikazati takratno trpljenje ljudi na Loškem, tedanji pasijon. Da smo ga uvrstili med letošnje prispevke, je posledica lanskega sodelovanja s hrvaško Pasijonsko baštino, ki ima v svojem programu prav trpljenje njihovih ljudi iz vojnega in povojnega časa zelo močno zastopano v svojih aktivnostih, v posvetovanjih, razstavah in zbornikih. V našem prispevku je še posebej izpostavljena prav tragična usoda hrvaških žrtev v Škofjeloškem pasijonu 1941 – 1945. Njihov, hrvaški Križni put, se tukaj srečuje s Tomčevim, slovenskim Križevim potom, iz tega obdobja.

Še posebej je pohvalno, da je Gimnazija Škofja Loka lansko leto pasijonski temi posvetila sklop kreativnih delavnic, na katere so domači gimnazijci 30. in 31. marca 2007 povabili svoje vrstnike iz 2. gimnazije Maribor. Nekaj drobcev tega dogajanja lahko zasledite na koncu brošure. Zanimivo, da ta njihov projekt na nek način sledi predlogu Hermana-Josefa Christena, ki ga je podal na lanskem zboru članic EP v Wintrichu, (glej 12. točko zapisnika), ki ga tudi objavljamo. Morda bi

kazalo to nadaljevati, s čimer bi Škofja Loka dodala še en biser na svojo pasijonsko krono. V letošnjem letu pa bi lahko relevantne prispevke posamezni dijaki pošiljali neposredno v Salmünster, ki je letošnji osrednji evropski mladinski pasijonski center.

EUROPASSION 2007 – WINTRICH (NEMČIJA)

Poročilo o zboru članic - 18. 5. 2007

Prevedel PETER HAWLINA

iz http://www.europassion.biz/news/europassion_2007%20al.htm

Prisotna pasijonska mesta

V Wintrichu so bili prisotni predstavniki 36 krajev iz 11 evropskih držav, ki gojijo pasijonsko dejavnost:

- Avstrija: *Eibesthal, Erl, Mettmach, St. Margarethen*
- Belgija: *Kelmis, Ligny, Schönberg*
- Francija: *Amiens, Loudeac, Menilmontant, Tullins*
- Italija: *Ciconicco, Erto, Lizzano, Montefoscoli, Pove del Grappa, Sordevolo, Torre Santa Susanna*
- Madžarska: *Budarös*
- Nemčija: *Auersmacher, Hallenberg, Neumarkt, Oberamergau, Ötigheim, Rieden, Salmünster, Tirschenreuth, Waal, Wintrich*
- Nizozemska: *Tegelen*
- Poljska: *Lobzenica, Cieszyn*
- Portugalska: *Ferriera Do Zezere*
- Slovenija: *Škofja Loka*
- Španija: *Espareguera*

1. POZDRAV PREDSEDNIKA EUROPASSIONA, GOSPODA HEINZA GEORGENA

Letošnji predsednik Europassiona, gospod Heinz Georgen, je vesel, da predseduje in se vsem prisotnim zahvaljuje za izredno številno udeležbo. V svojem pozdravu posebej poudarja osrednje svetopisemsko poslanico: *Ljubite se, kot sem jaz vas ljubil*. V nadaljevanju je predsednik citiral nekaj vrstic iz nabožne knjige s praktičnimi Jezusovimi napotki za vsakdanje življenje.

2. POZDRAV ČASTNEGA PREDSEDNIKA, MAURICA CLOSA

Maurice Clos, 95-letni še vedno aktivni častni predsednik Europassiona, se v svojem pozdravu spominja začetkov krovne organizacije. Z veseljem ugotavlja, da je EP še danes tako živ in zdaj združuje že 75 evropskih dežel.

Spomni se zaslug ustanovitvenega botra, Eugena Praxa in Antona Weissa iz kraja Massevaux, Leona Ancementa in Bernarda Riethmullerja iz Nancyja, Gerarda Siebgensa iz Tegelena, Yvesa Feuvrieria in Michela Hinaulta iz Loudeaca kot tudi Maurica Closa iz Menilmontanta.

V nadaljevanju pohvali častnega predsednika italijanske federacije, izvoljene predstavnike ostalih držav in člane predsedstva.

Posebej se zahvali organizatorjem iz Wintricha za prisrčen sprejem in strokovno pripravo letošnjega kongresa.

M. Clos citira nekatera posebna prizadevanja in uspehe. Med drugimi omeni pomoč deželam Vzhodne Europe: Češki, Madžarski, Romuniji in dejstvo, da si je pasijon v Menilmontantu ogledalo 12.000 mladih.

Častni predsednik vse povabi, da se v molitvi spomnijo spirituala patra Henryja Lafouge iz Pariza, ki je zaradi težke bolezni prikovan na posteljo.

Ob koncu še enkrat izrazi svoje veliko zadovoljstvo, da tu v Wintrichu uživa v družbi prijateljev in EP želi srečno prihodnost.

3. POZDRAV GLAVNEGA TAJNIKA EP, G. JOSEFA LANGA

Po izrečeni dobrodošlici povabi k minuti molka za vse v preteklem letu premisljene člane EP. Posebej pozdravi prvič prisotno pasijonsko in romarsko mesto Škofja Loka. Prav tako pozdravi novo pridružene prijatelje iz Italije: Lizzano, Torre S. Susanna in Ginosa. Želje za ozdravitev izrazi za težko obolelega duhovnega spremljevalca EP, patra Henryja Lafuoga iz Menilmontanta. Naj ga Gospod spremlja v bolniški postelji, prisotni pa naj se ga spomnijo v molitvi.

Prisrčne čestitke izreka častnemu predsedniku EP, gospodu Mauricu Closu iz Menilmontanta, ki je 1.3.2007 praznoval svoj 95. rojstni dan. Naj bo še dolgo med nami v mladostni svežini!

Posebno zahvalo zaslužijo prijatelji iz Wintricha, ki so pripravili letošnje srečanje.

Javno pohvali g. Roberta Seemana, ki od začetka sodeluje pri vseh pomembnejših dogodkih v zvezi z EP. Do leta 2006 je bil Robert Seeman 30 let predsednik pasijonskih iger v Sömmersdofu. Posebej dejaven je bil pri podpori Romunom. V znak hvaležnosti mu izroči pomanjšani prototip kipa Jezusa, ki bo vsako leto poslan v kraj, kjer bodo pasijonske igre pod okriljem EP. Kip Kristusa je izdelal umetnik iz kraja Horice na Češkem.

Robert Seeman se zahvali za priznanje in ljubeznivost in poudari, da bo tudi v bodoče ostal zvest ideji pasijona.

4. REFERAT G. FRITZA A. HEINA: »APOSTOL JUDA IŠKARIJOT: IZDAJALEC ALI SVETNIK?«.

Povzetek je v prilogi. Josef Lang se za referat zahvali.

5. POROČILO GENERALNEGA TAJNIKA, G. JOSEFA LANGA

Po zadnjem zboru članic se je predsedstvo sestalo dvakrat. J. L. predstavi nov Kristusov kip kot bodoči simbol pasijona. V nedeljo bo pri sveti maši blagoslovljen in svečano izročen Salmünstru, kraju, kjer bodo v organizaciji EP naslednje pasijonske igre.

Generalni tajnik je imel tudi letos številne stike s predstavniki pasijonskih krajev v domovini in tujini. Med njimi so nove skupine kot npr. Madžarska ali Küllstedt v Turingiji. EP je imel stike še s Saksonsko. Lužiškosrbska manjšina izvaja pasijon v slovanskem (verjetno lužiškosrbskem, op. ur.) jeziku. J. L. pohvali prizadevanja Franza Miela iz St. Margarethena za njegovo izdatno pomoč Romunom.

Ob koncu se na kratko zadrži pri omembi 25-letnice EP in ob tem vse prisotne povabi, da se čez 14 dni udeležijo srečanja v španski Esparrgueri, kjer lahko sodeluje vsaka skupina. Esparrgueri se za njihov projekt posebej zahvali.

Do načrtovanega srečanja mladih v italijanskem Ciconnicu na žalost ni prišlo zaradi izostale družbene podpore.

J. L. zaključi s poudarjanjem pomena širokega predstavljanja EP. EP je družina, ki še vedno ni dovolj uveljavljena. Promocijsko korist pričakujemo ob projektu »Strassburg/Compostella« (Glej glasilo Levate).

6. POROČILO BLAGAJNIKA, G. LEXA HOUBE

G. Lex Houba poda obširno blagajniško poročilo, ki izkazuje zdravo finančno stanje EP.

7. POROČILO UREDNIKA GLASILA LEVATE, G. ANDRE PRESLEUT

Glasilo Levate je po sklepu lanskega zbora članic letos izšlo samo enkrat in je bilo razdeljeno ob letošnjem sklicu članic. Vsi prispevki so objavljeni tudi na strani www.europassion.biz.

Tistim, ki se zbora niso udeležili, bo časopis poslan po pošti. A. P. se zahvaljuje vsem, ki so posredovali prispevke za objavo in vsem prevajalcem. Še vnaprej se priporoča za prispevke, ki naj bodo v digitalni obliki in raje ne v PDF formatu.

8. RAZREŠITEV PREDSEDSTVA

Vodenje te točke je prevzel Rolf Zigon iz Oberamergaua. Predsedstvo je soglasno razrešeno.

9. VOLITVE GENERALNEGA TAJNIKA

Dosedanji generalni tajnik, g. Josef Lang, je bil spet soglasno izvoljen. Zbor članic se g. J. L. in vsemu predsedstvu posebej zahvali. J. L. pa se zahvali za zaupanje. Dela z veseljem. Dejstvo, da število članic narašča, mu daje moč za nadaljnje delo. Če nam bo vsem sodelujočim vodilo »Ljubite se med seboj«, bomo dosegli vse cilje.

10. SPREJEM NOVIH ČLANIC.

Škofja Loka, Slovenija

Ta kraj, ki goji pasijonsko tradicijo, leži 20 km severozahodno od Ljubljane (15 minut od letališča). Leta 1721 je brat kapucin napisal besedilo pasijonske igre. V začetku 20. stoletja so predstavo spet odigrali. Igro so ponovili še leta 1999 in 2000. Naslednja uprizoritev je načrtovana v letu 2009. Predstava je mešanica germanskega in romanskega tipa pasijona. Aktivno udeleženi so 700 igralcev, od tega 70 govornih vlog. Sodelovalo je 1100 oseb, vključenih je bilo 60 konj. Predstavo si je leta 1999 ogledalo 45.000, leta 2000 pa 25.000 gledalcev. Igra je razdeljena na 20 prizorov, ki se zvrstijo kot procesija.

Waal, Nemčija: Ponoven sprejem v EU

Sibret/Bastogne, Belgija: Ponoven sprejem v EU

Lizzano, Italija

Torre s. Susanna, Italija

Ginosa, Italija

V Italiji je večje število pasijonskih skupin, pogosto nastopajo kot procesije. Pasijonske skupine v Italiji imajo svoje statute in sami izberejo kraj, ki ga predlagajo v sprejem v EP.

V **Torre S. Susanna** sestavlja ekipo 72 igralcev, ki igro uprizarjajo v vseh krajih pokrajine in nemških partnerskih mestih (Limburg, Frankfurt in drugih). V občini je 1.000 prebivalcev.

Predstava pasijona v **Lizzanu** v Apuliji:

Pasijonska igra ima 15 prizorov in jo predstavljajo v okviru samostana s. Frančiška Asiškega. Predstava nosi ime »Živi kamni«. Igralci so soočeni z interpretacijo svetega pisma. Cilj predstave je spoznavanje Jezusa v lastnem delovanju.

Predstava pasijona v **Ginosi**:

Kraj je 40 km oddaljen od Lizzana. Predstava je na sporedu že 34 let na naravnem prizorišču na arheoloških izkopaninah. Predstave uprizarjajo v velikonočnem času in v mesecu avgustu.

Na plenarnem zasedanju so bili vsi kraji soglasno sprejeti v EP. Josef Lang vsakemu predstavniku pridruženega kraja izroči zastavo EP in mu izreče dobrodošlico v združenju. J. L. se zahvali vsem predstavnikom in ugotovi, da se soočamo

z vedno novimi oblikami širjenja Kristusovega poslanstva. Vnaprej se veseli novih pasijonskih predstavitev.

11. EUROPASSION: NAPOVEDANE PREDSTAVE:

- 2008 – Salmünster (25. obletnica)
- 2009 – Neumarkt
- 2010 – Kirchsschlag
- 2011 – Cantiano
- 2012 – Schönberg
- 2013 – Erl (400. obletnica)
- 2014 – Laudeac (100. obletnica)
- 2015 – Sordevolo (200. obletnica)
- 2018 – Budaörs

12. OSTALE TOČKE DNEVNEGA REDA

Mladinski Europassion je leta 2007 v Ciconiccu odpadel. Prihodnje leto je načrtovan v Salmünstru, kamor naj bi povabili predvsem mladino. Maurice Clos pripomni, da si je Menilmontantski pasijon lansko leto v Lourdu ogledalo 12.000 mladih.

Hermann-Josef Christen predlaga in daje v razmislek:

- Ne prirejati ločenih predstav, temveč mladino privabljaati v prireditve EP.
- Upoštevati je treba, da imajo mladi malo časa in denarja.
- Mlade marsikaj zanima, treba pa jih je izzvati. Ob srečanjih se ne bi smeli omejiti na program za prosti čas. Važno je, da jim ponudimo smiseln program.
- Vsem tistim mladim, ki prihodnje leto ne bodo mogli priti v Salmünster, lahko ponudimo simbolično udeležbo – doma, vsak v svojem pasijonskem kraju bi obdelal določeno temo. Naslov teme bi lahko bil »Kakšno je danes Jezusovo trpljenje – Kakšen smisel najdem v trpljenju – Koliko lahko z Jezusovim sporočilom najdem smisel v trpljenju?« Mladi lahko izrazijo svoje odgovore na različne načine: v risbi, sliki, pesmi, sestavku itd. Vse prispevke bi zbrali v Salmünstru.
- Iste teme bi lahko obdelali tudi mladi obiskovalci Salmünstra in jih predstavili na odru.

Budaörs: G. Emmerich Ritter predstavi pasijonske igre v Budaörsu na Mađžarskem: Že tri leta se izvajajo igre na kamnitem hribu. Igralska zasedba tesno sodeluje. Jezik ni pomemben.

Naslednja ponovitev bo v Binkoštih leta 2009. Združena bo z močnim judovskim gibanjem. Igralci govorijo dva jezika, na vajah lahko pri nekaterih slikah sodelujejo

tudi gostje. Za mlade je predviden dodatni program. Budaörs je bogato malo mesto, kar olajšuje priprave in si lahko privoščijo, da vsakemu obiskovalcu podari DVD. Ponudba, da bi EP leta 2018 organizirali v Budaörsu, je bila soglasno sprejeta.

Romanje v Santiago de Compostela s postankom v Strassburgu leta 2008:

Projekt, ki ga je predlagal kraj **Cantiano** (Italija), je bil lansko leto soglasno sprejet in pohvaljen. Letos je bila odločitev ponovno potrjena.

Strassburg – politično sporočilo:

- Sporočilo politični Evropi: Evropa se začinja. Srečanje s evropskimi poslanci. Če se bomo primerno predstavili, lahko v bodoče računamo na lažje pridobivanje finančne podpore.
- Vsaka pasionska skupina sama poskrbi za prihod do Strassburga.
- Pot bo vodila po standardni zgodovinski romarski poti.
- Evropski parlament naj bi kril potne stroške, če bi poslanci romarje povabili na obisk v Strassburg. Vsaka skupina bi se morala sama pobrigati za stike s svojimi poslanci in župani.
- Strassburg je evropska metropola – Evropa ima katoliške tradicije!

Santiago de Compostela – religiozno sporočilo.

- Sporočilo vere in Jezusovega priporočila: »Ljubite se med seboj!«
- Skupno potovanje iz Strassburga.
- Skupna pasionska igra v Composteli s skupino iz Ferreira Do Zezere. Za ta dogodek je še treba pripraviti predlog, da bi se mu lahko prilagodili ostali udeleženci.

Josef Lang ima povezave z organizacijami, ki organizirajo romanja v Compostelo. Posebej pomembna je prepričljiva predstavitev v Strassburgu. Časovni okvir še ni določen. Vsaka skupina bi predlagala svoj termin, da se dogodek ne bi prekrival. Predlog: zgodnja jesen (september ali začetek oktobra). Po drugi strani je takrat že konec dopustov. Romanje bi trajalo približno 12 dni.

Naslednji korak: Zahteva, da Evropska unija ta projekt EP sprejme oz. uradno prizna. Za to bo potreben še statut. Priprave bo treba s predsedstvom skrbno usklajevati. Predlagam, da ga vodi Cantiano, ki je podal predlog.

25-letnica EP: Srečanje v Esparregueri v Španiji od 31. 5. do 3. 6. 2007

G. Jordi Ros predstavi program. Osrednji dan bo sobota. Dopoldne bosta dva referata (Gospa Bednartz in esparreguerški režiser). Popoldne predstava. Vsaka udeležena pasijonska skupina odigra po en prizor, Prihod v Jeruzalem in Vstajenje igrajo vsi skupaj. Predviden le prevoz z avtobusi od letališča do hotela.

Mettmach je pripravil novo prestavo.

Ob tej priložnosti pripravljajo srečanje vseh avstrijskih skupin od 29. 6. do 1. 7. Josef Lang to pobudo pozdravlja. Že lansko leto je St. Margarethen vzorno organiziral avstrijsko srečanje. Tudi letos bo v Mettmachu seja predsteva EU. S tem je zagotovljen stik z bazo.

Novi zbornik. Poroča Andre Pesleut.

Izšel bo novi zbornik. Vsak pasijon bi lahko predstavil po en prizor. Zato je treba zlasti od na novo pridruženih članic pridobiti gradivo. Zgodovino EP in povzetek generalne skupščine je treba prevesti v več jezikov.

Naslovnica bo oblikovana kot sestavljanica, ki bo simbolizirala sodelujoče dežele. Tako se bo vsakdo našel že na naslovnici. Poleg podatkov o predsedstvu in delegatih posameznih dežel, bodo objavljene tudi njihove fotografije. Če fotografije ne bo, bo to pomenilo, da dežela še nima predstavnika. Vsakdo bo moral preveriti podatke o svojem pasijonu in posredovati morebitne pripombe. Poleg naslova vsakega pasijonskega kraja bo slika uprizoritve. Pridobiti bo treba fotografije. Podatki bodo dopolnjeni s koledarji dogodkov. Zaradi varčnosti bo zbornik tiskan v Romuniji. Zbornik bo v PDF formatu objavljen tudi na spletu. Fotografije sprejemamo v .jpg formatu, besedila pa v .doc formatu, ne PDF.

OSTALI PODATKI

Horice praznujejo 12. in 13. avgusta 15-letnico. Skupaj s Perlesreuth-om so s pomočjo podpore EU že skupaj uprizorili pasijonsko igro.

Klösterle igra v juliju in avgustu.

Oria v Italiji bo 15. in 16. avgusta igrala skupaj z Lorch-om pri Stuttgartu.

Od 29. 7. igra **Stromberger** na prostem.

Madžarska pripravlja nov pasijon.

Magyarpolani igra vsako leto.

Predstavniki pasijonskih članic

Vsaka članica mora izbrati predstavnika. Ta vzdržuje stike z bazo v svoji deželi, išče nove pasijonske uprizoritve in podobno. Interese svoje dežele predstavlja v predsedstvu EP. Na zboru članic ima vsak predstavnik en glas (za svojo skupino).

ZAKLJUČEK

Josef Lang ugotavlja, da je vsaka udeleženka napredovala, posebej še, če bodo uresničeni vsi načrti.

Generalni tajnik vsem zaželi prijetno počutje v Wintrichu. Pridruži se župan Wintricha, ki se zahvali tudi za discipliniran zbor članic.

Marušnkova kapelica v Dobju. V ozadju nekdanja poljanska župnijska cerkev sv. Martina.
Fotografirano pred drugo sv. vojno.

O IZVORU POLJANSKEGA PASIJONA

Osemnajsto stoletje je bilo v Poljanski fari gradbeno zelo cvetoče. Očitno je bilo dovolj prihodkov, letine dobre in tudi trgovina in obrt sta morala cveteti, da so se hkrati skoraj na vseh podružnicah in župni cerkvi lahko na veliko gradili. Povečevali in barokizirali so gotske cerkve, pa tudi menjavali ali dopolnjevali cerkveno opremo.

V 60. letih 17. stoletja so pričeli graditi zgodnje baročno romarsko cerkev pri sv. Volbenku Na Logu, leta 1693 sta bila izdelana stranska oltarja in leta 1703 je bila cerkev posvečena. V začetku 18. stoletja pa je bil izdelan še glavni oltar.

Hkrati so v drugi polovici 17. stoletja (1665) pričeli graditi popolnoma novo zgodnje baročno cerkev sv. Križa nad Srednjo vasio, o čemer priča letnica 1673, vziata na zvoniku. Zidarska dela na tej cerkvi so se nadaljevala še med 1758 in 1760, ko so prvotni zvonik ob zahodni fasadi vgradili v ladjo, do 1777, ko je Anton Tušek naslikal sliko za glavni oltar, fresko na novem delu zahodne fasade, v nišah okoli cerkve pa postaje križevega pota.

V prvi četrtini 18. stoletja so v Poljanah najprej porušili staro gotsko cerkev in v začetku dvajsetih let 18. stoletja pričeli z gradnjo nove baročne cerkve. Med 1761-1763 je cerkev dobila še zvonik. Zidal ga je (Štefan) Maček, ki pa ga je komaj zgrajenega (stal je le en teden), skupaj s kaplanijo 1. septembra 1963 uničil požar in še polovico vasi na vzhodnem bregu Ločilnice. Zvonik so popravili šele v letu 1804 z denarjem iz zapuščine župnika Mohoriča. Stroški za opravljena dela so znašali 1200 goldinarjev. Sredi 18. stoletja so v notranjosti dali izdelati stranska oltarja, glavnega šele v prvi polovici 19. stol.

V začetku 18. stol. 1703 -1705 so prezidali tudi romarsko, prvotno gotsko, cerkev Marijinega vnebovzeta na Malenskem Vrh. Leta 1717 je bil izdelan v celoti nov glavni oltar, tretji največji »zlati oltar« na Gorenjskem.

Tudi na cerkvi Žalostne Matere božje na Bukovem Vrh. so se lotili barokizacije prvotne gotske cerkve z podaljšanjem cerkvene ladje in nadzidavo prezbiterija, kar potrjuje letnica 1747 na zaključnem vencu zahodne ladijske fasade.

V 18. stoletju so bile od prvotno gotskih cerkva barokizirane še: cerkev sv. Lovrenca na Hotavljah 1705, sv. Tilna v Javorjah 1710, v prvi četrtini 18 stoletju cerkev sv. Jedrt v Čabračah. Sredi 18. stoletja so v cerkvi sv. Brikcija v Četeni Ravni

dali izdelati še stranska oltarja in slikarju Tušku slike za prižnico. Nadalje so bile barokizirane še: ladja cerkve sv. Urbana na Gorenji Dobravi, prezidana in podaljšana je bila prvotna cerkev Janeta Krstnika na Trati iz 17. stoletja, dozidana tudi kapela in zvonik. Slednja se je leta 1788 odcepila od Poljanske župnije. Leta 1772 so barokizirali še cerkev sv. Pavla v Stari Oselici. Vse zgoraj naštete cerkve so v tistem času spadale v Poljansko faro.

Po zgoraj naštetem se vidi, da je bil barok v osrednjem delu Poljanske doline zelo plodovit in bogat, da so v enem stoletju naredili toliko sprememb.

V tem času, sredi 18. stoletja, pa niso zidali in popravljali samo cerkva, ampak je bilo sezidano tudi devet novih baročnih kapelic na območju Poljanske fare: na Malenskem Vrhju je sredi vasi Marijina kapelica, ki je bila leta 1744 preslikana, Na Logu 1748 kapelica sv. Volbenka, znamenje v Čabračah iz srede 18. stoletja, na Volči 1781 poslikano trikotno slopno znamenje, štiri kapelice s skrivnostmi rožnega venca med Poljanami in sv. Križem nad Srednjo vasjo, in Jakovcova kapelica v Srednji vasi iz 1721. Za prve štiri od zgoraj naštetih znamenj vemo, da jih je s freskami opremil Anton Tušek, domači poznobaročni slikar iz Škofje Loke. Pokojni umetnostni zgodovinar Marjan Zadnikar je menil, da so te kapelice s svojo stavbno zasnovo pomenile kar posebno »poljansko skupino«.

KAPELICE SKRIVNOSTI ŽALOSTNEGA DELA ROŽNEGA VENCA

Kot sem že navedla, je v Brezju nad Srednjo vasjo bila 1673 zgrajena nova cerkev, posvečena sv. Križu. Okoli leta 1720 so v Poljanah na mestu stare gotske cerkve pričeli graditi novo baročno cerkev. Med 1758 – 1780 so pri cerkvi sv. Križa dozidali cerkveno ladjo in uredili notranjost. Za veliki oltar je loški baročni slikar Anton Tušek (1725 – 1798) na platno naslikal leta 1777 osrednjo sliko Križanja. Hkrati je Tušek naslikal tudi veliko fresko Križanja na vhodno fasado dozidane cerkve, v niše okoli cerkve pa Križev pot

Ker sta bili obe cerkvi novi in lepi in ker je bil tisti čas očitno dovolj bogat, med ljudstvom pa zelo žive pobožnosti v zvezi z Kristusovim trpljenjem, so verjetno sočasno zgradili med obema cerkvama še štiri kapelice, v katere so kot glavni motiv naslikali freske s skrivnostmi žalostnega dela rožnega venca, vsekakor pred letom 1777.

Prva kapelica iz tega niza je bila v lasti Kamnarjevih in je stala južno - nasproti domačije, na cestnem ovinku ob današnji Strojarski drvarnici v Poljanah. Osrednji motiv, freska v niši kapelice je bil prizor iz žalostnega dela rožnega venca, »KI JE ZA NAS KRVAVI POT POTIL«. Kapelica je bila po arhitekturi podobna kapelici sv. Volbenka Na Logu in je bila kvadratnega tlorisa, zaprtega tipa, z bogato pro-

fliranim podstrešnim vencem. Ogli so bili plastično poudarjeni s pilastri, v steni med njimi pa je bil vložen profiliran ločni okvir. Notranjščina in zunanjščina je bila v celoti kvalitetno poslikana. Poslikava se pripisuje Janezu st. (1830 – 1887) ali Janezu ml.

(1866 – ?) Gosarju, slikarje-ma iz Dupelj, ki sta ustvarjala v drugi polovici 19.stol. Zanju je značilna poslikava z drobnim stiliziranim akantom in cvetličnimi šopki, ki jih srečujemo tudi na tej kapelici v pasu pod vencem in na profiliranih stebrih. Na osrednji freski v notranjosti sta bila upodobljena angela, ki Jezusu podajata keliha. Na zahodni zunanji steni pa je bila freska sv. Martina na konju, ki deli revežu svoj plašč. Vhodno nišo so zapirala bogato kovana vrata. Streha je bila štirikapna, krita s škrljlem, ki je na pročelju z dvokapnico pokrivala trikotni zaključek. V njem je bil naslikan Bog oče po Tizianovem motivu iz beneške cerkve Assunta. Gosarja sta verjetno preslikala starejšo baročno kapelico, ki je tu stala vsaj že sto let prej. To kapelico so med drugo svetovno vojno podrli Nemci zaradi širitve ceste.

KI JE ZA NAS KRVAVI POT POTIL

Porušena Kamnarjeva kapelica v Poljanah

Druga je bila kapelica v Dobju, po domače imenovana "Marušnkova kapelica". Proporcionalno je bila podobna kapelicama pri Svetem Križu, a je bila v preteklosti (domnevno v 19. stoletju) preoblikovana. Verjetno pa je v času pred predelavo imela v notranjščini poslikavo. Pred rušenjem, maja 1959, je bil v niši Marijin kip, nišo v pročelju pa je zapirala preprosta lesena ograja. Pred to kapelico se je vršila pobožnost »KI JE ZA NAS BIČAN BIL«.

Kapelica je bila na podlagi ugotovitev komisije za stanje zemljišč in poslopij ob cestah III. kategorije odstranjena v maju 1959, češ da kapelica ogroža varnost cestnega prometa, ovira preglednost ceste in kvari estetsko lice cestne okolice.

Danes kapelice ni več, je pa še oreh, ki je rasel ob njej, pod orehom pa služi za klop eden od zidanih delov kapelice.

Tretja kapelica je kapelica "Na Poklon", ki stoji v gozdu vzhodno pod cerkvijo ob stari poti, ki vodi iz Dobja k cerkvi sv. Križa in naprej na Brda. Ta kapelica stoji na kraju, kjer so se romarji na poti k cerkvi odkrili in poklonili, saj so tu prvič zagledali cerkev. Visoka kapelica pravokotnega tlorisa je zaprtega tipa, z bogato profiliranim podstrešnim zidcem, v katerega je vključena na čelni fasadi reliefna bordura, značilna za kapelice poljanskega baroka. Ogli so plastično poudarjeni s pilastri, v steni med njimi pa je vložen profiliran ločni okvir. Notranjščina je v celoti fresko poslikana. Osrednji prizor je freska, ki prikazuje Jezusovo kronanje s trnjem. Na zahodni notranji steni pa je upodobljena Kalvarija s tremi križi. Tu se je vršila pobožnost: ohranjeni freski na zahodni - vhodni fasadi cerkve ali pri osrednji sliki v velikem oltarju cerkve, ki sta delo že prej omenjenega slikarja Antona Tuška iz leta 1777.

Četrta kapelica stoji severno pod cerkvijo, ob poti, ki vodi po grebenu k cerkvi. Ta kapelica je arhitekturno popolnoma enaka kapelici "Na Poklon", le da je v njej freska, »KI JE ZA NAS TEŠKI KRIŽ NESEL«. Osrednjo fresko je precej že najedel zob časa in nestrokovne preslikave. Stranski steni s freskami v notranji niši sta deloma zabeljeni ali pa ju prekrivajo novejša preslikave.

Peti del iz žalostnega dela rožnega venca: »KI JE ZA NAS KRIŽAN BIL«, se zaključuje pri cerkvi, posvečeni sv. Križu, pri upodobitvah Križanja na danes slabo ohranjeni freski na zahodni - vhodni fasadi cerkve ali pri osrednji sliki v velikem oltarju cerkve, ki sta delo iz leta 1777 že prej omenjenega slikarja Antona Tuška.

Nekako dvesto let je v Poljanah potekala pobožnost čaščenja skrivnosti žalostnega dela rožnega venca, ki se je nekateri starejši Poljanci še spominjajo in se je odvijala med župno cerkvijo v Poljanah in podružnično cerkvijo pri Svetem Križu nad Srednjo vasjo, kjer se je čaščenje v postnem času verjetno nadaljevalo s križevim potom, ki je naslikan v nišah na fasadi okoli cerkve.

KI JE ZA NAS BIČAN BIL

Porušena Marušnkova kapelica v Dobju

Takšna je bila torej nekoč pot med Poljanami in Svetim Križem. Danes od tega vidimo le zadnji del. Manjkata dva začetna člena in sicer kapelici v Poljanah, ki so ju v preteklem stoletju odstranili, tako da danes laični opazovalec težko poveže pot v tako celoto, kot je nastala in bila v očitno cvetočem poljanskem baroku.

V kakšni obliki je potekala, kdaj in zakaj se je ta pobožnost opustila v poljanski fari, pa je še stvar prihodnjih raziskav in pregledovanja arhivov.

Zastavlja se tudi vprašanje kdaj in zakaj so zgoraj navedene kapelice v Poljanah sploh postavili?

Domnevam, da verjetno po letu 1721, ko so v Škofji Loki kapucini pričeli izvajati pasijonsko procesijo. Gotovo se je te procesije udeležilo kar nekaj ljudi iz Poljanske fare. Ker pa si te procesije niso mogli ogledati vsi (otroci, matere, starejši), si je očitno tudi poljanski župnik želel približati pobožnost Kristusovega trpljenja z neko obliko pobožnosti, ki bi obujala spomin

KI JE ZA NAS S TRNJEM KRONAN BIL

Kapelica na Poklon

Izrez iz vojaške karte št. 178, izdelane med leti 1763 in 1787, prikazuje v prispevku obravnavane kapelice. Te potrjujejo prvotno domnevo avtorice o obstoju kapelice in pobožnosti rožnega venca v baročnem času. Ta domneva je bila kasneje podprta po izročilu pobožnosti, za katero so vedeli pri Tenčetovih v Poljanah.

na Kristusovo trpljenje in bi potekala v postnem času v njegovi fari ter bi bila zaradi bližine bolj dostopna tudi kmečkim ljudem.

Kapelice, posvečene skrivnostim rožnega venca, so v Sloveniji redke. Meni so poznane samo tri lokacije. Na Gorenjskem pa so Poljanske edine.

Najstarejših je po znani dataciji pet kapelic, posvečenih petnajstim skrivnostim rožnega venca, postavljenih na Dolenskem, med Višnjo Goro in Dednim Dolom. Zgrajene so bile predvidoma leta 1713. Te dvonadstropne kapelice so primer, kjer so upodobljene po tri skrivnosti rožnega venca na eni kapelici.

Kapelice stojе med farno cerkvijo sv. Tilna do Dedendolske cerkve.

Najbolj podobne Poljanskim kapelicam po vsebini so kapelice na Vrhniku ob poti, ki vodi k cerkvi sv. Trojice. Postavljeno je bilo pet kapelic, ki predstavljajo pet skrivnosti žalostnega dela rožnega venca. Tudi tam danes niso ohranjene vse kapelice. Manjka četrta kapelica iz niza. V Poljanah pa prvi dve, prva je bila odstranjena med drugo svetovno vojno, v Dobju pa v maju leta 1959, v vsesplošnem podiranju kapelic v Poljanski dolini.

Naj omenim še eno kapelico, ki nekako časovno in tematsko spada k kapelicam in postnim pobožnostim pri cerkvi sv. Križa v Brezju nad Srednjo vasjo. V Srednji vasi je pri cesti stala kapelica zadnje večerje, ki je bila prav tako odstranjena maja 1959. Bila je najstarejša od zgoraj naštetih kapelic.

Leta 1925 konservator Franc Stele v svojih zapiskih, ki jih hrani INDOK center pri Ministrstvu za kulturo, navaja:

»Pri hiši številka 1 stoji kapelica, ki je moderno preslikana. Glavna slika v niši predstavlja zadnjo večerjo. Na pročelju je v rokoko okvirjih troje kronogramov:

FaLsa aVteM Cena LaVans JesVs assIDentes Svos

HVC VsqVe VeniT DILeL a Mea

SVrSVM VaDe Certe PassIonIs CressVS reCoLe.«

In če te kronograme dešifriramo dobimo verjetno letnico nastanka kapelice

KI JE ZA NAS TEŽKI KRIŽ NESEL

Četrta kapelica pod cerkvijo sv. Križa

1721. Stilno je bila podobna Kamnarjevi kapelici, ki je stala pri Strojjarjevih v Poljanah in kapelici Na Logu.

Kapelica je bila pravokotnega tlorisa, zaprtega tipa s profiliranim polkrožnim čelnim vencem, pod katerim je bil štukaturni pas, okras poljanskega baroka. Ogli so bili plastično poudarjeni s pilastri, ločni okvir pa je bil brez profilacije.

Kapelica je bila v celoti bogato poslikana figuralno in arhitekturno v notranjščini in zunanjščini. Na osrednji freski je bil upodobljen Jezus z delom učencev pri zadnji večerji. Kdo je kapelico poslikal, ne vemo. Po izročilu lastnikov je zadnjo preslikavo kapelice v Srednji vasi menda naredil Valentin Šubic v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. Glede na to, da je to bila najstarejša in tudi datirana kapelica ter s prizorom iz Kristusovega trpljenja, je mogoče bila tudi vključena v pobožnost poljanskega pasijona ali križevega pota, ki je naslikan v niše cerkve sv. Križa. Ker pa je bila kar malo iz poti in je imela očitno pomembno vlogo pri poteku postnih pobožnosti, so sredi 19. stoletja pri cerkvi sv. Križa zgradili samostojno ortogonalno kapelo Zadnje večerje s prezbiterijem in laterno, ki jo je 1871 poslikal Štefan Šubic.

V postnem času po Sloveniji potekajo različne pobožnosti, najbolj pa je danes med ljudmi še živo čaščenje križevega pota.

KI JE ZA NAS KRIŽAN BIL

Cerkev sv. Križa

KRIŽEV POT

Je likovna upodobitev Jezusovega trpljenja od trenutka, ko je Poncij Pilat Jezusa obsodil na smrt, do trenutka, ko mrtvega položijo v grob. Križev pot je tudi molitev, premišljevanje, ob spominu Kristusovega trpljenja. Križev pot poznajo Rimskokatoliška Cerkev, Evangelikičanska Cerkev in še nekatere druge protestantske Cerkve.

Križev pot so razvili romarji v Jeruzalemu, ko so sledili Jezusovi poti od središča starega Jeruzalema do Golgote. Ob poti so se ustavljali in molili, ob tem pa

so se spominjali posameznih prizorov Kristusovega trpljenja. Križev pot se je v Evropo razširil zlasti po 13. stoletju.

Križev pot ima vsaka katoliška cerkev. Sestavljen je iz 14 postaj, slik s predpisano vsebino. Križev pot z vsebino, kot jo poznamo danes, je nastal v 17. stoletju in je povzet po Svetem pismu in izročilu.

Molitev križevega pota je najbolj v navadi v postnem času, zlasti na veliki petek.

Nekatere cerkve v Sloveniji imajo tudi zunanje križeve pote, bodisi v obliki slik-fresk na cerkveni fasadi (lahko tudi v nišah) ali kapelic, ki so ponavadi postavljene na vzpetinah, na pobočjih hriba in se imenujejo Kalvarija, po kraju, kjer so Jezusa križali.

Pri marsikateri cerkvi so zlasti v 18. in 19. stoletju postavili kapelice križevega pota, da so vernike spodbujali k premišljevanju Kristusovega trpljenja in smrti in so vabile vernike k pokori.

V Sloveniji so bolj pogoste kapelice z upodobitvami križevega pota, bolj redke pa so kapelice v katerih so upodobljene skrivnosti rožnega venca. Pravi razcvet gradnje kapelic križevega pota je bil v Sloveniji od sredine 18. stoletja, torej v času, ko so se v Slovenji še odvijale pasijonske procesije (v Ljubljani, Škofji Loki in drugod). Kalvarije oziroma križeva pota s kapelicami so gradili potem še v celotnem 19. stoletju neke do prve svetovne vojne.

Največkrat so jih postavili v bližini župnijskih ali romarskih cerkva. Pogosto so potekale do vrha večjih vzpetin, kjer so se zaključevali s kapelami, križanja, Božjega groba ali s podružničnimi cerkvami posvečenim: sv. Križu, Mariji sedmih žalosti ali Žalostne Matere božje. Prizori Kristusovega trpljenja v kapelich križevega pota in skrivnosti rožnega venca so bile v zgodnjem obdobju naslikane v nišah kapelic v fresko tehniki. Nekatere kapelice so ohranile poslikavo do danes nekatere pa je zob časa tako načel, da v njih lahko le slutimo poslikavo. Kiparsko je ponavadi bilo upodobljeno le križanje.

KAKO PA JE S KAPELICAMI, KI PRIKAZUJEJO KRISTUSOVO TRPLJENJE NA GORENJSKEM?

Po motivih Kristusovega trpljenja poznam samo pet lokacij: v Podbrezju, v Kamniku, na Krtini, v Smledniku in v Škofji Loki na Hribcu. Torej so kapelice posvečene križevemu potu na Gorenjskem bolj redke. Pa še te se pojavljajo samo na južnem robu Gorenjske. Severneje od Kranja je samo ena zunanja upodobitev križevega pota v Podtaboru pri Naklem.

Nam najbližji in v celoti ohranjen je križev pot, ki poteka iz Puštala proti cerkvi sv. Križa na Hribcu, zgrajeni leta 1710 in povečani leta 1738. Sestavlja ga 13 baročno oblikovanih kapelic odprtega tipa, v notranjosti pa so freske s prizori Jezu-

sovega trpljenja. Freske so bile večkrat preslikane. Trinajsta postaja pa predstavlja večje razpelo s pribitim Jezusom na križu.

Najsevernejši je sklop kapelic križevega pota, ki je vzidan v taborno obzidje pri cerkvi Žalostne Matere Božje v Podtaboru pri Naklem.

Na vzhodnem delu Gorenjske je v Kamniku na pobočju Žalskega hriba Kalvarija. Poteka od kapele Božjega groba na pokopališču do kapele Križanja Gospodovega na Kalvariji. Vmes so štiri kapelice iz prve polovice 19. stoletja. Kapela na Kalvariji ima freske iz leta 1774. V 19. stoletju je bila deloma dozidana. Med obema kapelama so štiri manjše kapelice, ki imajo v notranjosti v fresko tehniki naslikane vsaka po tri prizore iz križevega pota. Te freske je kasneje preslikal Matija Koželj.

Najbolj na vzhodu Gorenjske je šest zidanih ozkih in visokih kapelic s postajami križevega pota, ki so vključene v ograjo pešpoti do cerkve sv. Lenarta in sv.

Roka na Krtini pri Domžalah. Poslikava iz 19. stoletja v teh kapelah je ohranjena samo v fragmentih.

Na južnem robu Gorenjske, na pobočju pod Smledniškim gradom je Kalvarija v Smledniku, sklop simetrično postavljenih štirinajstih kapelic križevega pota, zasnovanih v baročnem stilu leta 1772. Tudi te kapelice so bile poslikane, a njihova poslikava ni ohranjena. Križev pot se končuje z osrednjim večjim razpelom in dvema manjšima. Kalvarija je bila na prelomu 20. stol. v 21. stol. obnovljena in na novo poslikana.

Nam blizu pa je tudi križev pot v Polhovem Gradcu, ki se vije od cerkve Marijinega rojstva do vrha hribčka Starega gradu, na katerega je Ana Traven sredi 19. stoletja dala na lastne stroške postaviti 14 kapelic križevega pota. Grofica Blagaj pa je svojo priljubljeno senčnico leta 1853 spremenila v kapelo, tako je nastala Kalvarija. A tudi te kapelice so bile po letu 1945 prepuščene propadanju in vandalizmu tako, da so se ohranile samo štiri. Sredi 80 let 20. stoletja so domačini obnovili ohranjene štiri in nanovo zgradili deset kapelic. Nato so v kapelice namestili še bronaste odlitke križevega pota Franca Goršeta.

Viri:

- Zgodovinski arhiv Ljubljana- Enota Škofja Loka, Okrajni ljudski odbor Škofja Loka (ŠKL 93), t.e. spis 03-1876/59
- Marjan Zadnikar; Znamenja na Slovenskem
- Zapiski dr. Franceta Steleta, ki jih hrani INDOK center pri Ministrstvu za kulturo
- Blaž Resman; Mački; ACTA HISTORIAE ARTES SLOVENICA 8, 2003
- Ministrstvo za kulturo; arhiv nekdanjega Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije
- ustni viri: Tenčetove Francke iz Poljan in Arnolj Dorice iz Dobja
- avtor fotografij porušениh kapelic v Dobju in Srednji vasi je dr. Cene Avguštin in se jih hrani v dokumentacija ZVKDS OE Kranj

POLJANSKI PASIJON

I. PODLAGA ZA IZVEDBO

Podlaga za Poljanski pasijon je pobožnost čaščenja petih skrivnosti žalostnega dela rožnega venca in obenem premišljevanje trpljenja Jezusa Kristusa: ki je za nas krvavi pot potil; ki je za nas bičan bil; ki je za nas s trnjem kronan bil; ki je za nas težki križ nesel; ki je za nas križan bil.

Ker ne obstaja vir v zapisani obliki, lahko izvedba temelji le na izkušnji in kulturi naših prednikov; izvir je torej pobožna vsebina, v katero je lahko vpet človek v vsakem času. Ker sta kategoriji časa in prostora zelo relativni, tudi posameznik v današnjem času hitro osvoji vsebino, saj samo dogajanje – pobožnost, izvira prav iz vsebine.

II. ZGODOVINSKI PRISTOP K IZVEDBI

Po pripovedovanju Frančiške Vehar iz Poljan, je po ustnem viru njenih starih staršev več kot 200 let, verjetno do leta 1880, v Poljanah potekala pobožnost, ki se je v obliki procesije odvijala med nekdanjo župnijsko cerkvijo sv. Martina v središču Poljan, mimo dveh kapel po cesti do Dobja, od tam pa navkreber po gozdu spet mimo dveh kapel do cerkve Sv. Križa nad Srednjo vasjo pri Poljanah. Tam je bilo zadnje čaščenje in križev pot. Pobožnost so domačini prakticirali ob vseh petkih v postnem času, ob 15. uri. Na tiho nedeljo, prav tako ob 15. uri, pa je bila glavna pobožnost v spomin na blagoslovitev cerkve Sv. Križa, zgrajene leta 1673. Pobožnost je potekala ne glede na vremenske pogoje.

Za novejši čas, 20. stoletje, je znano, da je bil še pod župnikom Matevžem Tavčarjem na tiho nedeljo vsakoletni postni shod – molitev križevega pota okoli cerkve Sv. Križa, sledila je sv. maša v cerkvi. Tradicionalni shod je župnik Miro Bonča prestavil na cvetno nedeljo.

III. OŽIVITEV PROCESIJE

Ob dejstvu, da je cesar Jožef II. s svojimi reformami že proti koncu 18.stol., pa nekako do sredine 19. stol. onemogočal ljudske pobožnosti, je težko ugotoviti, kdaj se je v Poljanah tovrstna spokorna procesija začela in končala, oziroma ali je res trajala do navedenega leta. Zastavljajo se mnoga vprašanja: So omenjene reforme sploh imele vpliv? Je morda pobožnost prenehala prav zaradi poseganja oblasti v cerkvene zadeve? Je bil tudi kasnejši postni križev pot na tiho in cvetno nedeljo spomin na to pobožnost? Verjetno bo res težko pojasniti, kdaj so poljanski predniki začeli s to pobožnostjo, kdaj je prenehala in zakaj, nesporno pa zgodo-

vinski arhivi navajajo točne letnice in opis izgradnje ter opremo obeh baročnih cerkva, med katerima je procesija potekala, pa tudi vmesnih kapelic, vključno s fotografsko dokumentacijo. Danes na tej poti vidimo ohranjen le njen zadnji del, kapelo Na Poklonu in naslednjo v bregu severno pod cerkvijo, ter samo cerkev Sv. Križa. Zato je nepoznavalcu težko povezati celotno pot, kot je bila ob njenem nastanku, v času t. i. cvetočega poljanskega baroka.

V Vaščanu, glasilu KS Poljane (april 2006, letnik 32, št. 108), je o izgubljeni sakralni dediščini in zgodovini poljanskih kapelic rožnega venca Bernarda Jesenko Filipič pripravila članek, opremljen s fotografijami vseh obstoječih in porušениh objektov.

Znano je, da so v Škofji Loki Škofjeloški pasijon izvajali le do leta 1765. V lepem spominu mi je ostalo iskreno sodelovanje z Marjanom Kokaljem, ki je pred veliko nočjo 1999 in 2000, v ambientu starodavnega mesta spet rekonstruiral pasijonsko procesijo, uprizorjeno po prvem slovenskem gledališkem besedilu kapucina, p. Romualda. Metodologija režiserja Kokalja je bila povzeta po izročilu, naj okoliška društva prevzamejo izvedbo posameznih prizorov. Poljanski kulturniki smo poiskali skupino za prizor zadnje večerje. Mistika tega pasijona me je prevzela in zaznamovala ter navdušila tudi za sledenje virom pasijonske procesije v domačem kraju.

Za oživitev poljanskega postnega rožnega venca v Poljanah smo se na srečanju v začetku l. 2006 zavzeli poljanski kulturniki, poleg mene Bernarda Jesenko Filipič, Izidor Jesenko in Irena Debeljak. Procesijo smo tudi poimenovali. Po pogovoru z danes 87-letno Frančiško Vehar in dejstvo, da kapelice med obema cerkvama zagotovo niso bile same sebi namen, se je izoblikovala ideja o pripravi in izvedbi t. i. Poljanskega pasijona.

Osnovno vodilo pri pripravi podrobnega scenarija je, da mora, tako kot nekdaj, na opisani poti potekati resnično čaščenje skrivnosti žalostnega dela rožnega venca. Pesem in premišljevanje ob pripravljenem besedilu pa procesijo spremljata na določenih mestih, kjer so znamenja in se procesija ustavi. V času procesije se na treh mestih in to: pred Mercatorjevo trgovino sredi Poljan, kjer je stala starodavna cerkev, pri Strojarski drvarnici in Marušnkovem orehu, kjer sta nekoč stali kapelici, namestijo stojala s fotografijami porušениh objektov in napisane skrivnosti žalostnega dela rožnega venca; pri obstoječih kapelah pa je le napisana skrivnost.

Podlaga za izvedbo Poljanskega pasijona je torej (zaenkrat): čimbolj verodostojna spokorna procesija med prostorom porušene cerkve in cerkvijo Sv. Križa s premišljevanjem Kristusovega trpljenja. Izbran dan je tiha nedelja v tekočem letu.

IV. SODELUJOČI, BESEDILO, KOSTUMI

Spredaj gredo skavti v svoji opravi in nesejo križ ter simbole križanja (križ, bič, trnjevo krono, žeblice, sulici...). Ob stojalu oziroma kapeli se skavti vsakokrat ustavijo obrnjeni s svojimi atributi k ljudem. Za njimi gre klicar, duhovnik in ministrant v opravi, cerkveni pevci, vsi sodelujoči – interpreti besedil ter molivci,

nato ostali ljudje v procesiji. Molivci in ljudje v procesiji glasno molijo ves čas, na celi poti. Zaradi boljše slišnosti je potrebno prenosno ozvočenje, ki ga vsi govorci uporabljajo na celi poti. Ob ozvočenju se vsekakor lažje vzpostavi pravo pobožno vzdušje. Želja je, da je v procesijo vključena mladina in otroci, da se bo izročilo čim bolj utrdilo in ohranilo naslednjim rodovom. Voditelj procesije je duhovnik, ki začenja vse Očenaše, Zdravamarije pa sodelujoči molivci. Ministrant z zvončkom naznanja vsako določeno mesto.

Besedilo premišljevanja lahko ostane isto tudi za vnaprej, lahko pa se poljubno spreminja in obogati npr. z dialogi, dramatiziranimi svetopisemskimi odlomki... Paziti pa je potrebno, da dogajanje ne postane preveč teatralno.

Če je predviden nastop pevcev v cerkvi, je dobrodošla garderoba – spokorniške kute, sposojene pri Škofjeloškem pasijonu. Kostume za posamezne vloge po potrebi pripravi domača šivilja.

V. OBVEŠČANJE, DOKUMENTIRANJE

Vsako gospodinjstvo predhodno prejme vabilo na pasijon. Objavo pošljemo tudi v tednik Družina, na RA Ognjišče in RA Sora, plakatiramo, oznanila pošljemo tudi v župnijske urade škofjeloške dekanije. Dobrodošla je duhovnikova priprava ljudi v domači cerkvi, lahko v sklopu pridige in pri verouku. Pobožnost naj se dokumentira - fotografira, za veliko noč pa v predverju kulturnega doma pripravi razstava o dogodku, skupaj s fotografijami podrtih objektov na stojalih. V redakcijo tednika Družina in lokalne časopise lahko naslovimo krajši zapis o dogodku.

VI. IZVEDBA

Pasijon odpade le v izjemno neugodnem vremenu. Izvedba Poljanskega pasijona je mišljena kot procesija na tiho nedeljo, ki se ustavi na določenih mestih in kjer se na dogovorjeni način interpretira besedilo iz pripravljenega scenarija:

1. mesto - uvodni del pobožnosti se začne ob 15. uri na prostoru, kjer je do l. 1954 stala cerkev sv. Martina, pred trgovino Mercator; pri stojalu s fotografijo nekdanje cerkve
2. mesto - procesija se ustavi pri Strojarske drvarnici, ob stojalu Ki je za nas krvavi pot potil
3. mesto - pri Marušnkovem orehu, ob stojalu Ki je za nas bičan bil
4. mesto - pri kapeli Na Poklonu Ki je za nas s trnjem kronan bil
5. mesto - pri kapeli v bregu pod cerkvijo Sv. Križa Ki je za nas težki križ nesel
6. mesto - je pred cerkvijo sv. Križa, na pročelju je freska Ki je za nas križan bil
7. mesto - v cerkvi Sv. Križa skavti odložijo križ in attribute križanja pred oltar, sledi nastop cerkvenih pevcev s postnimi pesmimi, s krajšim veznim tekstom ali pa krajšim nagovorom.
8. mesto - zaključek je pred cerkvijo Sv. Križa ob skromni postni postrežbi (čaj in preste, - ni nujno).

SCENARIJ IZVEDBE ZA POLJANSKI PASIJON na tiho nedeljo, 25. marca 2007¹

(Oseba, ki predstavlja Marijo in bere 'njeno' besedilo, je v modrem ogrinjalu.)

Začetek - 1. mesto: pevci zapojejo kitico postne pesmi.

KLICAR: Začenjamo sveto molitev žalostnih skrivnosti rožnega venca v spomin trpljenja našega Gospoda Jezusa Kristusa.

Pred procesijo, ki se letos vrši na 25. dan meseca sušca, v Gospodovem letu 2007, pa je treba vedeti naslednje:

Prvič: Da se v svetem postnem času na tiho nedeljo v Poljanah spet redno odvija spokorna procesija, ki so jo naši predniki ohranjali več kot 200 let.

Drugič: Da mora procesija iti prav s tukajšnjega mesta, kjer je stala naša veličastna cerkev sv. Martina.

Tretjič: Da se procesija najprej ustavi Pri Strojari – tam, kjer je nekoč stala kapela, nato gre naprej pod šolo do oreha, kjer je bila Marušnkova kapela, nato pa skozi vas Dobje navzgor skozi gozd do kapele Na Poklonu. Ko bomo že na grebenu pod cerkvijo, se ob kapelici spet ustavimo. Zadnjič pa na vrhu, pred vhodom v cerkev Sv. Križa.

Četrtič: Da naj bo med procesijo na celi poti lep red, srčna molitev in zbrano premišljevanje Jezusovega trpljenja. Na cilju naj se veliko pôje, posebno v cerkvi, vmes pri kapelah pa tudi vsaj po eno kitico!

DUHOVNIK: Le slutimo lahko neizrekljivo bogastvo Jezusove poti k smrti na križu. Ob premišljevanju Jezusovega trpljenja pa danes v duhu sledimo Mariji, ki je bila izbrana za Mater Sinu in je za svojim sinom sama hodila svoj križev pot. Naj nas ta pot krepča in dviga ter vodi za roko do konca našega križevega pota. Začnimo zdaj s svetim znamenjem **V imenu Očeta in Sina in svetega Duha.**

Verujem v Boga Očeta

(Skavti in ostali udeleženci gredo ob molitvi do Strojara, počakajo, da je večina ljudi zbrana na mestu.)

2. mesto: procesija pride do "Strojarjevega znamenja"

MOŽ: Tu je stala kapelica Ki je za nas krvavi pot potil

MARIJA: Ko mi je angel oznanil, da bom rodila Jezusa, sem takoj rekla "Da, Gospod, Tvoja volja naj se zgodi!" Potem sem se popolnoma posvetila svojemu otroku, ki je edini smisel mojega življenja. Ko pa ga danes gledam, - njega, ki ga je Pilat v imenu mojega naroda obsodil na smrt, se zavedam, da sem s svojim sinom obsojena tudi sama. Obsojena je tudi moja odločitev "zgodi se", obsojenih je več kot 30 let ljubezni do sina. Je tudi zame to konec, je tudi zame to zadnja pot življenja? Nemočno gledam Jezusov pòt, ki krvav kapljá na zemljo. Katera mati si lahko predstavlja nekaj tako strašnega? Katera mati si lahko predstavlja, da je njeno nedolžno dete popljuvano, zavrženo, obsojeno, in da krvavi pòt poti? Čeprav ne vem, kako naj pomagam, vem da bom ostala ob njem, ob mojem Jezusu do konca. Jaz grem za temi krvavimi potnimi kapljami do Golgote. In tudi ti, moj brat, ti moja sestra, mi podaj roko, da te popeljem k svojemu sinu.

PEVCI: 1. kitica pesmi *Duša, le pojdi z mano*...krvavi pot potil

(Procesija se začne po končani pesmi premikati po stari cesti proti novi šoli, med potjo sledi molitev prve skrivnosti žalostnega dela rožnega venca; molivka moli Zdravamarije vse do znamenja.)

DUHOVNIK: Očenaš

ŽENA: Zdrava Marija (*skrivnost Ki je za nas krvavi pot potil*)

3. mesto: procesija pride do "Marušnkovega znamenja"

MOŽ: Tu je stala kapelica Ki je za nas bičan bil

MARIJA: Krvav in prepoten je moj sin. Darovala sem mu človeško življenje in samo zanj sem živela. Sedaj pa osupla gledam Pilata, kako si ob vpitju množice umiva roke in govori, da je nedolžen pri krvi mojega otroka. Podivjana množica začne neusmiljeno bičati mojega Jezusa, ki je privezan k nizkemu stebru. Njegova kri škropi na vse strani. Slabò mi je ob tem pogledu. Težko si je zamisliti tako krut prizor. Po Jezusu padajo strahotni udarci z bičem, a on kar molči. Zavezane oči ima, a vseeno vidi svoje mučitelje, ki ga bičajo, brcajo in preklinjajo. Vem, da bom ostala ob njem, ostala bom ob mojem Jezusu do konca. Jaz grem za prebičanim sinom do Golgote. In tudi ti, moj brat, ti moja sestra, mi podaj roko, da te popeljem k svojemu sinu.

PEVCI: 2. kitica pesmi *Duša, le pojdi z mano*...je strašno bičan bil

(Procesija se začne premikati proti Dobju z molitvijo druge skrivnosti;

molivke molijo Zdravamarije vse do naslednjega znamenja. Procesija gre skozi vas Dobje in se začne vzpenjati po poti v hrib, tempo naj bo zmeren, da lahko vsi sledijo.)

DUHOVNIK: Očenaš

ŽENA: Zdrava Marija (*skrivnost Ki je za nas bičan bil*)

4. mesto: procesija pride do kapelice Na Poklonu

MOŽ: Tu stoji kapela Ki je za nas s trnjem kronan bil

MARIJA: Osupla zagledam Jezusa. Vojaki so ga ogrnili z nekakšno cunjjo v škrlatni barvi. Kot povoženo žival ga vlečejo na dvorišče pred sodno palačo. Iz trnjevih vej so mu spletli še venec in z velikim užitkom mu ga nasajajo na glavo. V vrtincu sovraštva ljudje pljuvajo v popolnoma iznakažen, okrvavljen obraz in privoščljivo vpijejo, da bo križan. Moj sin pa molči in trepeti, molčim in trepetam tudi jaz. Sprašujem se, zakaj ima zlo na svetu tolikšno moč? Kje je zavetje, kjer vlada dobrota in pravica? Prepričana sem, da je moj sin to zavetje. Sprejel je trpljenje, da bo zlo uničil s svojo smrtjo. Vem – ostala bom ob njem, ostala bom ob mojem Jezusu do konca. Jaz grem za Jezusovimi ranami do Golgote. Verujem, da ima njegova zavrženost smisel. In tudi ti, moj brat, ti moja sestra, mi podaj roko, da te popeljem k svojemu sinu.

PEVCI: 3. kitica pesmi *Duša le pojdi z mano*...je s trnjem kronan bil

(Procesija se začne premikati proti naslednji kapeli na grebenu pod cerkvijo z molitvijo tretje skrivnosti; molivka moli Zdravamarije vse do znamenja.)

DUHOVNIK: Očenaš

ŽENA: Zdrava Marija (*10x skrivnost Ki je za nas s trnjem kronan bil*)

5. MESTO: procesija pride h kapeli v bregu pod cerkvijo sv. Križa

MOŽ: Tu stoji kapela Ki je za nas težki križ nesel

MARIJA: Gledam svojega sina na ulicah Jeruzalema, ki nese les križa, na katerem bo umrl. V mojem srcu je eno samo hrepenenje: Naj živi! Moje srce prosi, da nikoli ne pridemo na Kalvarijo! Morda pa le pride kakšna čudežna rešitev! Moj sin pade, pa še enkrat in še enkrat... A noben padec ga ne zaustavi. Vidim, da mu Simon pomaga. Pa Veronika! Sredi žaljivk in zasmehovanja nekatere žene celo jočejo...! Na sebi čutim bolečino vsake njegove rane. Iznenada se najine oči srečajo. Zagledam se mu v izmučene oči in on ve, da sem ob njem, on ve, da grem z njim do konca, na morišče. Ta trenutek se sprašujem, ali obstaja večja bolečina, kot je moja?

Njegova mati sem, a vendar prisiljena odreči se materinskim sanjam in sprejeti Božji načrt. Vem – ostala bom ob mojem Jezusu do konca. Jaz grem za trpečim sinom do Golgote. In tudi ti, moj brat, ti moja sestra, mi podaj roko, da te popeljem k svojemu sinu.

PEVCI: 4. kitica pesmi *Duša le pojdi z mano*...je nesel težki križ

(Ljudje četrto skrivnost molijo pri kapeli, pri zadnjih treh desetkah nadaljuje pot do cerkve.)

DUHOVNIK: Očenaš

ŽENA: Zdrava Marija (10x skrivnost Ki je za nas težki križ nesel)

6. mesto: procesija stoji pred cerkvijo sv. Križa

MOŽ: Tukaj nad vhodom v cerkev je upodobljena freska Ki je za naš križan bil

MARIJA: Kako je mogoče, da je še na cvetno nedeljo moj sin ob navdušenju množic tako slovesno vstopal v Jeruzalem? Sedaj pa pred mojimi očmi stojijo trije križi. In eden od križev je zadnja postaja mojega sina. Zamolklo odmevajo udarci kladiva. Kalvarijo objema groza, saj tukaj ljudje ubijajo svojega Stvarnika. Jezus zverženo visi na križu in ljudem odpušča. Glava mu pade na prsi. Odhaja. Z njim odhaja vse, kar sem imela in kar sem bila jaz. Verujem pa, da je ta križ novi oltar. Daritev ni uničenje, ampak spremenjenje; ni smrt, ampak življenje; ni konec, ampak začetek. Vem – ostala bom ob njem, ostala bom ob mojem Jezusu do konca. Jaz grem za trpečim sinom do Golgote. In tudi ti, moj brat, ti moja sestra, mi podaj roko, da te popeljem k svojemu sinu.

PEVCI: 5. kitica pesmi *Duša le pojdi z mano*...je strašno križan bil

(Procesija stoji v polkrogu pred cerkvijo, molijo peto skrivnost žalostnega dela rožnega venca.)

DUHOVNIK: Očenaš

ŽENA: Zdrava Marija (10 x skrivnost Ki je za nas križan bil)

(Udeleženci procesije vstopijo v cerkev, najprej pevci, ki se čim hitreje razporedijo v zbor.)

7. mesto: v cerkvi sv. Križa

(Pevci zapojejo 3 postne pesmi, sledi postni nagovor g. župnika Stržaja in blagoslov)

8. mesto: pred cerkvijo *(Udeleženci so deležni skromne postne postrežbe.)*

VII. POVZETEK

V prispevku je predstavljen splošen scenarij in besedilo drugega Poljanskega pasijona iz leta 2007. Oživiljena pobožnost kaže, da je vsebina primerna za današnji čas in da sedanji rod izkušnjo naših prednikov lahko prenese naslednjim rodovom. Vsi udeleženci procesije se dobro zavedajo, da gre za resnično čaščenje skrivnosti žalostnega dela rožnega venca in ne pričakujejo neke predstave, sodelujoči govorci in molivci pa pristopajo z velikim spoštovanjem. Med potjo nam je uspelo vzpostaviti pobožno vzdušje, zlasti prvič nas je prijetno presenetila velika množica ljudi. Tudi če bodo na mestu rušenja nanovo zgradili kapele, mora poljanski pasijon ostati v mejah skromnosti in prave pobožnosti.

Z istimi sodelavci smo organizacijsko pripravili oba dosedanja pasijona. Odziv ljudi je velik, enako pa tudi želja, da se Poljanski pasijon ohranja v sozvočju s postnim časom in na svoj način bogati poljanski kulturni prostor.

1 POLJANSKI PASIJON 2. aprila 2006 – začetek scenarija praizvedbe

Začetek: *(Ljudje so že zbrani na mestu, kjer je nekdanja stala cerkev sv. Martina. Ministrant in duhovnik ter vsi sodelujoči se zberejo v predverju kulturnega doma, odidejo k zbranim ljudem; ministrant gre nekaj korakov spredaj in pozvanja. Ko pridejo do 1. mesta, stopijo na vrh stopnišča pred trgovino)*

1. mesto: uvodni del pobožnosti

Duhovnik: »Po ponovnem vztrajanju in gorečih prošnjah vernih poljanskih faranov in dobrotnih poljanskih farank, moram prevzeti skrb in trud za sveto molitev žalostnih skrivnosti rožnega venca v častni spomin prebridkega trpljenja našega Gospoda Jezusa Kristusa.

Klicar: Pred to procesijo, ki se vrši na 2. dan malega travna v Gospodovem letu 2006, pa je treba dati v vedenje naslednje:

Prvič: Da je letos po več kot stoletju in pol prišla k župniku poljanskemu dobrotna poljanska bratovščina in zaprosila, da postane ohranjevalka te procesije, ki se je nekdanje vršila, in so jo ohranjali več kot 200 let.

Drugič: Ta bratovščina je zaprosila, da se v svetem postnem času odslej vedno zbere na tiho nedeljo in se procesija začne na tem mestu, kjer je še pred 50-imi leti stala naša veličastna cerkev sv. Martina.

Tretjič: Na konventu te bratovščine v letošnjem prosincu, je bilo enkrat za vselej sklenjeno naj župan, pa tudi župnik poljanski skupaj zbereta vsaj 1000 evrov. Naj se tej vsoti vsakič nekaj doda in naj se enkrat postavi nove kapelice.

Četrtič: Procesija mora iti v lepem redu prav od tukajšnjega mesta. Ustavi naj se le Pri Strojariji, kjer je nekdanja stala kapela, pa tudi kjer je stala kapela pri Marušnkovemu orehu. Zgoraj, pri kapeli nad Dobjem, Na Poklonu, se procesija spet ustavi. Nato gre po grebenu do kapele pod cerkvijo. In nazadnje še pred cerkev Sv. Križa. Na cilju naj se veliko poje, posebno v cerkvi. Vmes pri kapelah, pa le po ena kitica!

Petič: Tako naj bo danes, drugo leto in tudi čez 200 let.

Na mestu podrte Marušnkove kapelice. V ozadju nova poljanska cerkev.

PASIJON PO JOBUI

To delo posvečam pokojnemu župniku
Metodu Oblaku iz Bukovega vrha – župnije Poljane,
ki je bil več kot 40 let služil v gospodovem vinogradu
na Velikem Trnu pri Svetem Duhu.

*Oj, pazite zvestó, skrbnó
na vsako mojo zdaj besedo,
ker zlajša to mi v duši bedo.
Molčite, dôkler govorim,
kar rečem, potrpljivo čujte;
a ko svoj govor dovršim,
če morete, se posmehujte.*

(Gregorčičev Job 21,1-2)

V starem svetu je bilo vprašanje trpljenja dosti bolj prisotno kakor v današnjem času. O tem pričajo teksti z bližnjega vzhoda. Med temi teksti izstopa vprašanje trpljenja pravičnega. To je tudi razumljivo. Če trpi krivični, je tako prav, ker si je to zaslužil. Večja uganka pa je, zakaj mora trpeti nekdo, ki se je trudil biti dober. To nikakor ni skladno s pravičnostjo. Iz Egipta, denimo, imamo star dialog obupnega s svojo dušo. Prav tako iz Egipta izhaja tudi pesnitev o človeku v silni stiski. Še več primerov se nam je ohranilo iz področja rodovitnega polmeseca: Monolog trpečega, Babilonska pesnitev o trpljenju pravičnega, ki v Božjem odgovoru spoznava, kako je življenje sestavljeno iz vzponov in padcev v življenju, dokument o hvali pravičnega v trpljenju. Iz tega sveta je še posebej znana pesem v 500 vrsticah o pravičnem, ki trpi, ter dialog trpečega s prijatelji. Vse to širno razglabljanje pa se zdi, da se je zlilo v veličastno svetopisemsko knjigo, ki so jo v vseh časih naravnost občudovali številni globoko misleči umi vsega sveta. Jobova knjiga. Lepota in pesniška vrednost te knjige je po mnenju strokovnjakov izredna. Renan hvali v njej čisti, precizen klasični jezik. Corneill imenuje Joba krono modrostnih knjig in enega najbolj čudovitih tvorov človeškega uma. Albert Schultens meni, da zaostaja Eshilova in Sofoklejeva tragedija daleč za Jobom glede globokih in resnih čustev. Mojstra Goetheja je Jobov uvod tako prevzel, da ga je posnemal – seveda po svoje – v prologu k Faustu. Tudi lord Byron je nameraval zložiti podobnega

Joba, a izvirnik se mu je zdel preveličasten, da bi to naredil. V čem je vzvišenost tega dela?

Drama torej, bolj komedija, kakor tragedija, v kateri imajo vsi prav. Dialog, ki pušča vrata vedno odprta za resnico... Morda je prav to tisto, kar tako zelo privlači bralca. Hlastanje in skoraj bolno iskanje edine in prave resnice. Mar res lahko premagamo zlo in trpljenje, če vemo, zakaj je do njega prišlo? Je to zgodba o pravičnem možu, ki je zašel na poti med grehom in trpljenjem in pri tem pozabil povedati, kakšno je pravzaprav sporočilo njegove knjige? Jobova knjiga je polna kontrastov in prav ta pestrost onemogoča, da bi se na lahek način prebili do globin njene skrivnosti. Podobno pravi sv. Hieronim o tej knjigi, ko jo primerja jegulji ali spolzki ribi: „Bolj, ko jo stiskaš v dlani, hitreje ti pobegne.” Jobova zgodba je sicer na prvi pogled teoretična, kajti govori o nekom, ki je bil povsem pravičen. Takšnih ljudi pa ni. Hkrati pa je povsem praktična, saj radikalno postavlja pod vprašanje ves človeški trud za dobro in v svoji prefinjenosti zadeva vsakega, ki se trudi biti dober, pa ga vseeno doleti nesreča. Jobova knjiga postavlja Boga samega pod vprašaj, predvsem njegovo pravičnost. Bog ne ve, kako je, če trpiš. V tem je tako zelo odprta in dodelana, da odpira kot edino pot v odrešitev križanega Boga. Kristus je veličastna dopolnitev Jobove knjige v iskanju njenega odgovora.

KRATKA VSEBINA JOBOVE KNJIGE

Job je bogat, pravičen in Bogaboječ človek. Satan ga zatoži Bogu, češ da Job ostaja pravičen samo zaradi koristi in Bog, ki ve, da temu ni tako, pristane na preizkušnjo. Job izgubi imetje in otroke, nazadnje še zdravje. Kljub temu ostane trden in neomajen v veri in zaupanju v Boga. Obiščejo ga trije prijatelji, da bi ga potolažili.

Job si postavlja temeljno vprašanje. »Ali je vredno pravično živeti v svetu polnem trpljenja?« Job govori na temelju svoje izkušnje, prijatelji pa na temelju svoje stroke – znanja. Prijatelji, Elifaz, Bildad in Cofar, odgovarjajo na Jobovo tožbo s spodbudo k molitvi, zaupanju v pravico in iskanju vzroka. Job, ne samo da odbija njihovo tolažbo, temveč že napove pravdo z Bogom. V drugem krogu prijatelji skušajo umiriti Joba in mu dopovedujejo, da je takšna pravda nesmiselna, in sicer na podlagi pravičnega nauka, zakona in smisla. Job pa v svojih odgovorih išče priče in sočutja. V tretjem krogu pogovorov Job, namesto, da bi odnehal, piše obsodbo. Prijatelji še zadnjič poskušajo in sicer z vprašanjem konca in sklicevanjem na avtoriteto. Job pa ostaja sam, brez prijateljev, v pravdi z Bogom, v iskanju pravičnosti in modrosti. Job priseže in podpiše, da po krivici trpi, ker je nedolžen.

Na tej prelomni točki nastopi kakor vest mladenič Elihu, ki skuša ohraniti nepristranskost. Jobu govori, da trpljenje človeka vzgaja za življenje. Prijateljem govori, da ni prav, da so Joba obsojali, ker nimajo dokazov. Bog že ve. Elihu kliče obe

strani, da bi se varovali napuha. Še posebej to govori Jobu in ga vabi k ponižnosti pred veličastnim Bogom.

Bog spregovori Jobu iz viharja. Bog postavlja vzgojna vprašanja, da bi Job spoznal svoje neznanje in majhnost, s tem pa mu odkriva tudi pomembno spoznanje. Job v odgovor molči. Bog drugič spregovori o svoji moči in Jobu ponudi svoje mesto, če bo mogel vladati. Vendar, kako naj kroti celotni svet, če se pa še behemontu (povodni konj) in leviatanu (krokodil) ne more približati. Človek ne zna krotiti lastnega strahu. Job odgovarja s kesanjem. V proznem zaključku Bog skesanemu Jobu dodeli zmago in ga dvakratno nagradi. Job prosi za prijatelje in tudi njim je oproščeno.

Prav tako, kakor Škofjeloški pasijon, ki je najstarejša drama, pisana v slovenskem jeziku, je tudi Jobova knjiga drama, katere glavna tema je trpljenje pravičnega. Job je zelo podoben trpečemu Kristusu. Je na nek način veza med nami in Kristusom v vprašanjih, ki zadevajo trpljenje. Pasijon po Jobu, ki je napisan v obliki križevega pota, želi vzpostaviti to zvezo, da bi ob njem še bolj začutili Kristusovo odrešitelsko milost. Ob človeškem križevem potu lažje zaslutimo veličino Božjega trpljenja – Jezus Kristus križani.

UVOD

*Ko sem od dóma meril cesto
in stopal skozi vrata v mesto,
da sedel bi v veljakov zbor,
mladeničev krdelo vrlo,
me vzrši, pot mi je odprlo,
ter naredilo mi prostòr.
Častiti starčki z glavo sivo
pred mano vstali so spoštljivo.
Pretrgali so svoj govòr,
na usta položivši prste
tedaj mogotci prve vrste; –
(Gregorčičev Job 29,7-9)*

Med možmi daljnega vzhoda prepozna se zgled pravičnega Joba. Poštenost je njegova vrlina in trud in delo. Bogataš, z vsem blagoslovljen. Otroci, živina in modrost. Vse mu je bilo dano v veliki, ogromni meri, dokler... In tukaj je zgodba njegovega pasijona. Res, da Kristusovega pasijona ni moč prekoračiti. Celo pomislek v glavi se pojavi, če je verodostojno pisati pasijon o nekom, ki ni Kristus. Če prisluhneš, slišiš glas velikih mož, ki ti takole govorijo: »Trpeči človek je najbolj podoben Kristusu.« Grozen občutek izgube vsega je veličastna Kristusova podoba. Kristusovo mučenje naj v vsakem vzbudi, če ne drugega, vsaj občutek sočutja. Mar te pogled na trpečega ne gane, brezsrčnež? Počakaj, da tebe nekoč zadane trpljenje. Sedaj ti je dobro in počutiš se kulturno prebujenega in razgledanega. Pameten si, dober in trudiš se po »nekih« svojih močeh »nekako« priti skozi življenje. Zakaj bi se utrujal z »nekim« pogledom na trpeče ljudi. Sami so krivi. Zakaj se pa niso znašli. Da, z vsemi močmi se bom otepal misli, da ne bi slučajno postal kakor oni. Sem jaz takšen, da mi nihče ne more ničesar očitati? Reci, če si dovolj nadut: »Meni nihče ničesar ne očita«. Res je, takšnega moža ali žene ni. In vendar: zamislimo se, da je bil nekoč neki Job, ki je bil tak. Nihče mu ni mogel ničesar očitati, razen...

1. POSTAJA

Satan obtoži Joba

(Pilat obsodi Jezusa na smrt)

*Od stvarnika čistejši mar
je sin prahu, Njegova stvar?
Glej, še nebeških slug Njegovih
nestalen marsikdo je bil,
in cló na angelskih duhovih
je Večni krivdo zasledil;
(Gregorčičev Job 4,17)*

V nebeških dvorih je bila gneča. Angeli so imeli shod in veselili so se človeških dobrih del pred Gospodom. V črno zavil, da ne bi pokazal najlepšega obraza, se priplazi pred Gospoda tudi nosilec luči. Zvito. S svojo lučjo pregleduje človeške duše in vsako najmanjšo črnino poskuša obrniti sebi v prid proti Bogu. Predrznih oči ne upa dvigniti, noče se izdati. Vendar dobri Bog čuti izzivanje. Pravi mu: »Kje si bil?« Hinavsko Satan odgovori: »Potikal sem se, kjerkoli že po zemlji.« Bog mu de: »Si videl Joba? Ni mu enakega. Pravičen je, dober in pošten.« »Sem videl, pa kaj?« reče satan in doda: »Saj mu ni težko biti dober, ko pa mu ti vse daješ.« »Kaj hočeš reči? Povej! Misliš, da je njegova ljubezen do mene preračunljiva?« vprašuje Bog, le navidez naivno, saj je vedel, kakšno strmo pot je že od zdavnaj pripravil Jobovi duši. Močnemu med angeli, Satanu, bo pokazal, kako je krhki človek samo zaradi zvestobe Bogu in ničesar drugega, lahko močan. Satan pa si misli: »Če ga dobim v moje prste, zdrobil bom vse, kar je ustvaril, na kar je ponosen. Vse bom zdrobil in ne bo imel stvari okoli sebe, za katero bo lahko rekel hvala ali da bi jo bil vesel.« Bog čuje njegove misli in doda: »Vse mu vzemi, le njega samega se ne dotikaj«, in še: »V tvoji roki je, le življenja mu ne vzemi.« Peklensko počasi Satan svojo kuto z glave spusti in obraz najlepše ustvarjenega angela se zasveti, ko se čezenj pred Božjim obličjem spreleti privoščljiv nasmeh. Prva postaja obsodbe je in ostaja: »privoščljivost«.

2. POSTAJA

Job sprejme svojo preizkušnjo.

(Jezus sprejme križ na svoje rame)

*In, ako res sem kaj grešil,
kaj Tebi škode sem storil,
ljudi opazovalec?
Zakaj, nebeški Ti streljalec,
za tarčo mene si izbral,
ter z ranami takó obdál,
da sebi breme sem postál?
(Gregorčičev Job 7,20)*

Eno sonce, ena senca. Vsaka senca ima obliko. Velikost je odvisna od nagiba sonca. Najdaljše so v zgodnjem jutru in poznem večeru. Mar sonce vpraša drevo, če mu lahko da senco? Senca je nekaj samoumevnega. Ni izbire. In če te doleti trpljenje, izguba brez primere, na kakšen način tega ne bi sprejel. Kako se boš uprl, ko ti bodo vzeti vsi pridełki v naravni katastrofi? Kako se boš uprl, ko bodo poginile vse živali, ko ti bo neznano kam ukraden ves denar in ko bo, in to je najbolj težko, ko ti bodo pomrli vsi otroci. Job jih je imel deset. Sedem sinov in tri hčere. Z njimi je ravnal nadvse pazljivo. »Če so morda grešili, jaz Gospod prosim zanje. Zame mi je malo mar. Vse zanje. Zase se niti ne vprašam, če sem kaj grešil, ker vem, da nisem, in tudi če. Važni so otroci. Sebe dam, da jih Bog ohrani. Vse svoje delo dam, samo, da bodo otroci srečni.« Gledal sem starca in starko. Vse življenje sta se trudila za svojega otroka in dala sta mu vse. Sebi sta odvzemala in njemu dajala. Ko pa je ta otrok odrasel, je pozabil na hvaležnost, pozabil na svoje starše in odšel. Toliko truda za otroka, ki je sedaj izgubljen. Še več. Kamorkoli pride jima dela sramoto. S prstom kažejo nanj in govorijo: »Glejte, to je njun sin.« Kako boš iztrgal takšno senco s svojega telesa. Boš zatajil sad svojega telesa. Laž. Lagal bom samemu sebi. To najmanj boli. Resnica pa boli. *Jaz sem pot, resnica in življenje* (Jn 4,16), pravi Kristus. Pot je težka, resnica boli, življenje je krhko. Zakaj je življenje tako krhko? Premila vzgoja in prevelika navezanost dela ljudi krhke, krhke do smrti. Težko je to, težko, kakor stehtati senco, težko! Spoznanje spomina. Druga postaja je: »sprejeti, da je izgubljeno«

3. POSTAJA:

Padec; Job dvomi

(Jezus pade prvič pod križem)

»Od majke sem rodil se nag,
in nag povrnem spet se v prah;
Gospod je dal,
Gospod pobral
kot se Gospodu je zljubilo,
tako se je zgodilo:
(Gregorčičev Job 1,21)

Job govori: »*Gospod je dal, Gospod je vzel. Bodi hvaljeno Gospodovo ime...*« (Job 1,21) In vendar! Vse stvari so namenjene mimohodu. Zjutraj se rodi, zvečer umre. Gospod daje, Gospod jemlje. Človeško življenje je trava, vse življenje je kakor cvetlica na polju. Zjutraj vzcveti in opoldne se meri v vsej lepoti in občudovanju. Popoldne se pokosi in posuši. Nikjer je več ni (Prim. 1Pt 1,24). Mar ni bistvo ljubezni v tem da traja? Sonce vzhaja, sonce zahaja, hiti proti svojemu kraju, kjer vzhaja. Rodovi odhajajo, rodovi prihajajo, svet pa vedno ostaja, brezbrizen svet. Kakšen dobiček ima človek od vsega svojega truda, s katerim se muči pod soncem. Vse skupaj je puhlost, puhla repica. Napenja se in napenja, postaja velika, ko pa jo ugrizneš, je kakor, da bi mlatil slamo. Prazna, brez okusa (prim. Prd 1). Otroci, moji otroci. Vse druge izgube me malo ganejo v primerjavi s to izgubo otrok. Kaj sem narobe naredil, da se je z njimi tako zgodilo? O, da bi umrl jaz namesto njih. Iz mojega telesa so zrasli, krepko sem jih vzgajal, da bi mi bili opora v moji starosti, moja opora in veselje, sedaj pa jih ni. Huje je, kakor če bi mi odrezali roke in noge. Huje, dosti huje. Obrezana trta sem. Otrebljen na stara leta. Zakaj v življenju gledati krasoto, uživati, biti vesel nečesa, se odpočiti ob pogledu na..., vonjati, božati, poljubljati, imeti preprosto rad, potem pa ti je vse nenadoma odvzeto in zraven ti še očitajo, da si ti sam vsega kriv. Kriv, ker sem ljubil z gotovostjo. Poraja se v duši dvom, jeza, sla po maščevalnosti. V glavo se kakor kača zažirajo sikajoče misli: »Kakšen je ta Bog? Krut brez primere, da nekaj takega more dopuščati. Glej vendar. To ni Bog Ljubezni, to je Bog podiranja, Bog, ki mlati z železom okovanim bičem drobne nedolžne prstke mojih otrok.« Zgrozil se je v duši in omahnil. Na tla je padel kakor klada. Napol odprta usta so hropela v neskončno temno noč votle besede vere, med katere se je prikradel dvom: »*Bog je dal, Bog je vzel*« in prav potihem še: »*Bodi hvaljeno...* (Job 2,21) « Tretja postaja je kričanje besedice »Zakaj?«

4. POSTAJA

Job sreča svoje prijatelje

(Jezus sreča svojo mater)

*Edino modri pač ljudjé,
kaj pak, ste vi na celem sveti,
in z vami mora, to se ve,
kar je modrosti, vsa zamreti.
(Gregorčičev Job 12,1-2)*

Trije prijatelji so to bili. Vsi veliki modroslovci. V njihovih glavah je bila spravljen učnost tega sveta. Vse tisto, kar so že dognali in vse tisto, kar še bodo dognali glede tega pojava, ki mu pravijo trpljenje. Vse to so prinesli Jobu njegovi prijatelji in postavili predenj kakor na krožniku. Jej, mu je bilo rečeno. Poslušaj. Dvignil je enega izmed zvitkov te človeške besede, ki je bila prepletena z Božjo modrostjo in videl, da je popisana od spredaj in zadaj. Poskusil je in v njegovih ustih je bila sladka kakor med. Neverjetno dobra. Ko pa je besedo zaužil in prebavil v želodcu, ga je zagrenila (Prim. Ezk 3). Prijatelji so prišli na obisk in prinesli s sabo pomaranče, kakšno banano, v glavnem tisto, kar naj bi po njihovi čisti vesti pomagalo. Navsezadnje gre ljubezen skozi želodec. In Job je kakor dobro vzgojen bolnik rekel: »Hvala. Kar tamle postavi, bom kasneje.« Prijatelji bi lahko bili zadovoljni, če bi odšli. Rekli bi sami pri sebi: »Opravili smo svojo dolžnost.« Toda oni niso takšni. Čakajo. Hočejo videti na lastne oči, če bo bolnik vzel njihovo zdravilo. »Ti olupim pomarančo« reče prvi. »Banana. Ti jo zmiksam?« dostavi drugi. »Leži, leži, moraš počivati!« doda tretji. Vsi ponujajo. Kar tako, skoraj na slepo. In vendar so oni nekaj najboljšega, kar se mu je lahko zgodilo v njegovi bolečini. So prijatelji. Srečajo se pogledi. Trpljenje pa prijateljstvo zmaliči. Niso si več enakopravni. On izgublja, oni bi radi dodali, pa ne morejo. Gleda jih iz postelje, kako se dviga njihova superiornost nad njim. Oni še vedno vse zmorejo, on pa ne more več. Spor. Po prvem pozdravu, ko so prišli in so se nekaj lepih minut ukvarjali z njim, nenadoma opazi, da vse besede letijo mimo njega. Med sabo se pogovarjajo, skoraj vpijejo, da bi preglasili tisto neumno dejstvo, vsepovsod pričujoče, ki se ne da ujeti na nobeno mišlovko.: »Čez nekaj dni bo umrl.« Oni vse vedo. On nič. Oni so polni načrtov, on ne. In ko odgovarjajo zakaj je tako in ko iščejo krivca, mineva čas. Prijatelji bolj kakor trpeči potrebujejo zadoščenje. Občutek, da so naredili vse, kar je bilo mogoče. Kakor Pilat si umivajo roke. Voda je krvava. Bolnik naj jo izpije. Spomin, važen je spomin. Četrta postaja je postaja spomina, grenkega spomina.

5. POSTAJA

Izkušnja pomaga Jobu nositi vero

(Simon iz Cirene pomaga Jezusu nositi križ)

*Čemu življenja grenki dar
nesrečnim srcem si podaril?
Čemu pač njega Ti si vstvaril,
ki smrti čaka polhen nad,
ko da bi bila zlat zaklad,
ki srčno se raduje,
ko najde grob, ki ga zasuje?*
(Gregorčičev Job 3,21-22)

Norost hotenja. Želja po srečanju z Nekom, ki se imenuje Bog. Njegovo podobo iz knjig trga in cefra trpljenje. Ničesar ni več oprijemljivega razen grenke izkušnje mučenja. Odtrgal bi stran ta trpeči del, pa bolj ko vanj žoka, bolj skeli, hudo boli. Kje je vera? Ne vem. Naenkrat ne vem več, kaj sploh vera je? Kje je Bog? Ne vem? Naenkrat sploh ne vem več, če bi ga sploh spoznal, pa četudi bi ga ugledal v vsej veličini. Morda ga niti ne bi hotel poznati, razen če bi me rešil, rešil teh tegob za vedno. Tisto, kar je na nek način botrovalo nastanku vere in kar je bilo o veri napisano in je bil njen sad, to me sedaj preganja, in se ne sklada z mojo podobo o veri in Bogu. To je izkustvo. Vera temelji na izkušnji Boga plemenitih mož, katerim gre moč verjeti. Moja vera z izkušnjo trpljenja postaja drugačna. Še vedno nekje je, vendar je nerazpoznavna. Moja izkušnja me vodi v krizo vere. Ne bojim se te poti, ker nimam več ničesar izgubiti. Iz izkušnje se rojeva nova podoba Boga. Izkušnja je najtesneje povezana z resnico in Bog je resnica. Izkušnja je najtesneje povezana z modrostjo in Bog je modrost. Izkušnja je najtesneje povezana z življenjem in Bog je življenje. In če je izkušnja trpljenje? Kakšen je ta Bog? Trpeči Bog? *Judje zahtevajo znamenja, Grki iščejo modrost, mi pa oznanjamo križanega Mesija, ki je Judom v spotiko, poganom norost. Tistim pa, ki so poklicani, Judom in Grkom, je Mesija, Božja moč in Božja modrost. Kajti Božja norost je modrejša od ljudi in Božja slabotnost močnejša od ljudi.* (1Kor 1,22-25) Peta postaja je postaja Božjih norcev.

6. POSTAJA

Jobov potni prt

(Veronika poda Jezusu potni prt)

*Okó na nêba vspnì obok, –
visok je ta, Bog bolj visòk!
Kaj škodiš Njemu, če grešiš,
kaj, če zločinov broj množiš?
In če držiš poti se prave,
kaj On od tega pač ima?
In, če vršiš Njegà postave,
kaj róka tvoja s tem Mu da?
(Gregorčičev Job 35,5-7)*

»Odgovori, mili Job. Zakaj ljudje trpijo?«

»Ljudje trpijo, ker so grešni. Za greh vsak naj pride tudi pravična kazen. Kdor se ne drži naravnega zakona, ki ga je Bog postavil v vse stvari, mu bo slej ko prej spodletelo in ga bo tepel naravni zakon sam. To velja tudi za zdravje. Kdor ne pazi na zdravje, zboli in trpi. Vsak greh te v zadnji fazi tepe, kajti, če ne bi bilo tako, greh ne bi bil greh. Posledica greha je vedno trpljenje.«

»Že res, da po grehu človek trpi a to ne pomeni, da je vsako trpljenje posledica greha. Odgovori, mili Job! Zakaj ljudje trpijo?«

»Ljudje trpijo, da bi se poboljšali. V raju vzgojna kazen je sledila, da bi vse stvari, tako Adam kot Eva, bolj cenila. Vzgoja je večja kakor trpljenje.«

»Ni vsako trpljenje posledica greha in palica pri vzgoji se često zlomi. Odgovori, mili Job, zakaj ljudje trpijo?«

»Delo je skoraj vedno oteženo s trudom in trpljenjem, vendar se ta trud izplača. Delo obrodi sadove in po njih si človek izboljšuje stanje, v katerem je. S poštenim delom, ki sicer zahteva trud in trpljenje, si človek ustvarja »zemeljski raj«.«

»Ni vsako trpljenje posledica greha in palica pri vzgoji se često zlomi. Delo, za katero si se trudil in trpel, je propadlo. Odgovori, mili Job! Zakaj ljudje trpijo?«

»Ljudi trpljenje očiščuje pretirane navezanosti. Na zemeljske dobrine. Ta preizkušnja zahteva izgubo. Ko pa človek nekaj izgubi, tedaj trpi. Ta izguba očiščuje odnos z edinim Bogom.«

»Ni vsako trpljenje posledica greha in palica pri vzgoji se često zlomi. Delo, za katero si se trudil in trpel, je propadlo. Preveč ljudi nedolžnih je, ki še trpijo. Odgovori, mili Job! Zakaj ljudje trpijo?«

»S trpljenjem bližaj Bogu se. On dal je, res da tudi vzel, toda pri njemu so vse te stvari. Zato moj pogled zdaj k njemu hiti. Pri njem je vse.«

»Ni vsako trpljenje posledica greha in palica pri vzgoji se često zlomi. Delo, za katero si se trudil in trpel, je propadlo. Preveč ljudi nedolžnih je, ki še trpijo. Bog velik je in je močan – vzetih stvari ne vrača nazaj. Odgovori, mili Job! Zakaj ljudje trpijo?«

»Trpljenje samo nas poniža, prav to ponižanje pred Bogom pa nas pelje k Božji slavi.«

Ponižnega srca, o Bog, ne zametuješ. Šesta postaja je postaja ponižnih norcev.

7. POSTAJA

Padec; Job pravični med krivičnimi

(Jezus pade drugič pod križem)

*Zató nikdar ne dovolím,
da kdo pravico bi mi kratil,
in pa nedolžnost mojo blatil.
Nedolžnost svojo jaz trdím,
skruniti si je ne pustim;
saj ne očita mi srcé
ne enega življenja dné!
(Gregorčičev Job 27,5-8)*

Pravični trpi zaradi sveta, krivični ne. Pravični trpi zaradi reči, ki so drugim same po sebi razumljive in potrebne. Pravični trpi zaradi krivičnosti, nesmisla in sprevrženosti dogajanja v svetu, trpi zaradi porušenega Božjega reda v zakonu in družini. Ne trpi zgolj zato, ker mu to pomeni neko pomanjkanje, temveč, ker v tem prepozna nekaj, kar ni Božje. Svet pravi: tako pač je, vedno bo tako, mora biti tako. Pravični pa pravi: ne bi smelo biti tako, to je proti Bogu. In po takšnem trpljenju bomo prepoznali pravičnega. Na nek način v svet prinaša Božje čutenje; na svetu trpi tako, kot zaradi sveta trpi Bog. „A Gospod ga rešuje” – Bog ne pomaga v vsakem trpljenju. A v trpljenju pravičnega je vedno Božja rešitev, saj vendar trpi z Bogom. Bog je vedno z njim. Pravični ve, da Bog dopušča njegovo trpljenje, da bi se on naučil ljubiti Boga zaradi njega samega. V trpljenju pravični najde Boga. V tem je njegova rešitev. Najdite v svoji ločenosti Boga in našli boste rešitev!

Odgovor pravičnega na trpljenje, ki mu ga zadaja svet, se glasi: blagoslov. Ne obsojanje, ne grajanje, temveč blagoslov. Brez blagoslova za svet ne bi bilo več upanja. Tako ravnamo s svetom, ki nam povzroča toliko trpljenja. Ne zapustimo ga, ga ne zavržemo, ne preziramo in ne obsojamo, temveč ga izročamo Bogu, mu dajemo upanje, položimo svojo roko nanj in rečemo: naj pride nadte Božji blagoslov, naj te on prenove, bodi blagoslovljen, ti od Boga ustvarjeni svet, ki pripadaš svojemu stvarniku in odrešeniku. V sreči in trpljenju smo prejeli Božji blagoslov. Dajaj ga naprej. Sedma postaja je postaja upanja in blagoslova.

8. POSTAJA

Jobova tolažba – kdo koga tolaži

(Jezus tolaži Jeruzalemske žene)

*A Job na to odgovori:
Enakih slišal že stvari
v življenju sem obilo;
a nično to je tolažilo,
oj sitni tolažniki vi!
Kdaj konec bo besedam praznim?
In s čim k tem pravdam neprijaznim
sem pač nadražil vas?
Ko vi bi v stiskah mojih bili,
z enakimi bi tolažili
lehkó i jaz tolažil vas.
(Gregorčičev Job 16, 1-4)*

»Ljudje, ki mimo po poti greste, pogledjte in povejte. Je kje kakšna bolečina podobna ostrosti moje bolečine, s katero me je Gospod kaznoval na dan svoje jeze« (Žal 1,12). Ozrli so se tedaj name in neki starec je začel takole govoriti: »Čudno, res čudno. Zate je to največja možna bolečina. Moje oči pa so bile priče še bolj groznim mukam. Moj oče, ki sem ga imel srčno rad. On je trpel in moja mati. Ti vprašuješ nas, ki te ne poznamo. Tukaj ne gre za vprašanje bolečine, temveč sočutja in ljubezni. Bolj ko nekoga ljubiš, bolj je občutiti njegovo bol in trpljenje. In če ga močno ljubiš, začutiš celo sam delček tiste bolečine. In če ga še bolj ljubiš, vsrkavaš njegovo bolečino vase in ga ozdravljaš. Ljubezen, ki ozdravlja.« Spoznal sem, da začetno vprašanje ni bilo dobro zastavljeno. Začel sem ustavljati ljudi in jih spraševal: »Človek, ki mimo po poti greš, ali me ljubiš bolj ko tile?« Nasmihali so se. Nisem se trudil za njihovo ljubezen, nisem jo bil deležen. Prav mi je. Spustil sem pogled. Nakar v daljavi zaslišim strašno kričanje. Krvav mož, otovorjen z lesom. Pretepali so ga, še in še. Žene so jokale, on vztraja. Onemel sem. Pride mimo mene in dvigne pogled vame in še vedno odmevajo njegove besede v mojih ušesih: »Da, jaz te ljubim.« Začutil sem, kako izginja moja bolečina, izginjala je in jaz sem bil prost, brez spon, brez teže trpljenja. In ko sem znova pogledal vanj, me je obšla groza. Nekim ženam tam je govoril: »Ne jokajte nad mano. Jokajte rajši nad sabo in nad svojimi otroci, kajti če z zelenim lesom tako delajo, kaj se bo zgodilo šele s suhim« (Lk 23,31). Jaz sem bil suh, suh ljubezni. »Reši me, Gospod«, sem vzkliknil. Trpljenje se je vrnilo... Na osmi postaji te čaka vprašanje ljubezni.

9. POSTAJA

Jobov padec v vest

(Jezus pade tretjič pod križem)

*Let malo jaz še le imam,
a vi ste starčki mnogoletni,
zató ni dal spoštljiv mi sram
vam misli svojih razodeti,
A duh, kateri v nas živí,
razum, modrost ljudem delí,
ne dolgotrajno le življenje:
(prim. Gregorčičev Job 32,6-8)*

Na čem temelji občutek za vest? Je mar tista osnova »dobro« ali »strah.« Vprašanje vesti je vprašanje mladosti. Vprašanje je namreč, kako smo si vest vzgojili v mladosti. Starši pritiskajo na »dobro«, pa pogosto ne zaleže, ker sami niso dovolj dobri. Dobro se smatra enostavno premalo dober razlog, da bi postali dobri. Za vest pa ostaja tudi osnova, ki temelji na strahu, na strahu pred smrtjo. Dvoje se v našem življenju gotovo zgodi. Prvo je rojstvo, drugo je smrt. Kaj se zgodi po rojstvu, vemo bolj ali manj dobro. Smrt pa bi najraje odložili na kasnejši čas. In vendar pride z bolečinami zasut čas, ko je smrt edini izhod in mnogi, premnogi si želijo smrti, želijo si miru. Končno bodo odložili breme in bo konec. Čemu živeti, če boli. Bolje je pogrezniti se v nič. Majhen pridih strahu pa ostaja za vsakogar, ki ima količkaj rad življenje in celo za nekatere tiste, ki naredijo samomor. Strah, kaj bo po smrti. Morda sama smrt še ni toliko strašna kakor resnica. Vsa resnica o življenju, ves neizrabljen čas. Kaj je resnica? Katera resnica osvobaja? Kakšna je resnica, ki te bo rešila tvojega trpljenja? Resnica smrti. In navsezadnje se oglašča vest na vse to. Tudi, če je vest zmotna, ne izgubi svojega dostojanstva. Kje je tisti, ki pravi, *resnica vas bo osvobodila?* (Jn 8,32) Resnica je padla. Teža laži je prevelika. Samo človek, ki je zvest, je resničen, nezvest človek pa je nezanesljiv, neresničen in je laž. Vstani! Vest, vstani! Osvobodi se. Slišal sem resnico. *Močna kakor smrt je Ljubezen* (Vp 8,6). Ljubezen je močnejša od smrti. Smrt ljubezni ne spremeni, nič ni izgubljeno in na koncu vsega je žetev ali žrtev... Deveta postaja, postaja vesti.

10. POSTAJA

Job slečen v raju

(Jezusa slečejo)

*Mar dvigaš ti k oblakom glás?
Mar dežja se mehôvi sivi
izlivajo na tvoj ukaz,
da cestni prah nebá nalivi
zamesijo kakór testo,
in poke grud na trati, njivi
zlepé, zvaré skrbnó?
(Gregorčičev Job 38,34.38)*

Tedaj je Job vstal, pretrgal svoja oblačila, si ostrigel glavo, padel na tla in molil: »Nag sem prišel iz materinega telesa in nag se vrnem tja (Job 1,20-21). Žalovanje in bridkost. Obrisal je svoje solze v krvavo tkanino in molčal. Nag pred tabo vsemogočni Sebaot, kakor luna, kakor mesec. Gledam ga, kako kliče svoji materi: »Mama, naredi mi obleko. Vsi ljudje na zemlji so oblečeni, tudi jaz bi bil rad oblečen.« Gledam ga, kako posluša odgovor: »Lepi moj sinek, takšne obleke ti jaz ne znam sešiti. Enkrat si cel, potem te je samo polovica, nazadnje pa te je celo tako zelo malo. Nobena obleka bi ti ne bila prav.« Nag pred tabo, kakor mesec. Nič ne ostane prav, ker se vse spreminja. Misliš, da bom sedaj bežal pred tabo? Ob tem spoznanju ne morem ostati ravnodušen. Nag sem pred tabo in čakam. Čakam, da me oblečeš, kakor si oblekel prva človeka. Ne bom se skrival pred tabo, kakor sta se onadva. Nočem prikrivati svojega žalovanja. El-Šadaj, tukaj sem in vidiš me. Prosim te, ogrni me s svojim plaščem tolažbe. Ti si dal, ti si vzel. Žalujem za svojimi otroki. Mrtvi so. Ne, nočem tolažbe. Hočem. Oh, kaj hočem? Otroke. Moji otroci. Zaradi njih sedaj trgam svojo obleko. Raztrgani so, niso več živi. V njih ni več tvojega diha življenja. Dal si mi jih. Bili so mi v radost in veselje. Sedaj si mi jih vzel. Slekli si mi otroke. Adon, zakaj? Sem mar grdo ravnal z njimi. Bi kak kralj bolje ravnal s svojim sinom, kakor sem jaz z otroki? Oblačil sem jih v pisana oblačila. Dal sem jim zlat prstan na roko in ogrlice okoli vratu. Vsak dan so pili mleko in jedli meso izbranih jagnjet. Bili so mi vse. V njih sem gledal svoje nasledstvo. Sedaj pa, ti, ki si, kaj bo ostalo za mano. Glej, kakor me je ta obleka varovala pred mrazom ponoči in sramoto podnevi, prav tako sem upal na svoje otroke, da mi bodo greli življenje v moji starosti in me varovali pred hudobnimi tujci. Ni jih več in čemu mi bo sedaj obleka? Mar mi hočeš reči, da sem se do sedaj preveč oblačil v lepe obleke? Mar hočeš reči, da sem se preveč zavijal v svoje obleke in pri tem pozabljal na druge? Sem bil premalo odprt za druge? Sem bil premalo odprt do tebe in ti nisem nikoli govoril tako kakor sedaj? Je to, kar želiš od mene? Večja pripravljenost? Prav El-Olam! Če je tako, prav, naj bo. Zakaj?! Jokam. Trgam svojo obleko, Gospod. Glej, sedaj sem nag in pripravljen. Dobro vem, da si ti še vedno moj Adonim in zato jokaje pravim: »Nag sem prišel iz materinega telesa in nag se vrnem tja.« Kam se vrneš nag? V raj ali pekel. Če boš nag v peklu, te bo peklo... Gospod, tudi če moram priti v pekel, še vedno te bom ljubil in hvalil... Deseta je dostojanstvo.

11. POSTAJA

Pribijanje Jobove realnosti

(Jezusa pribijejo na križ)

*Obleko pražnjo Bog mi vzel,
ogrnil s plaščem me je žalja,
in tesno vanj me je zapel
kot zgoraj se zadrigne halja.
Po blatu zdaj me cestnem valja,
da ves ko prah sem in pepel.
(Gregorčičev Job 30,18-19)*

Kaj je tisto, kar človeka najbolj dotolče? Je to prevara, izdajstvo ali javna sramota. Morda pa je to zapuščenost in samota. Stanje brez upanja. Samota peklenko boli. Njenih udarcev se človek boji. Udarja prav počasi, del za delom pada proč, dokler ne rečeš s strahom ihteč, dosti je, ne morem več, pridi rdeč, rjaveč meč. Bolnik, pribit na posteljo. Njegova prijateljica, ki mu nenehno govori, je nadležna bolečina. Njegov sopotnik je muka, a od vsega največkrat prekleta je samota. Glej, včasih pa se le zgodi, da se nagnetejo okoli moje lesene postelje, na katero sem pribit. In vsi me pomilujejo. Ne razumem prav vsega. Kimam, da so zadovoljni. Po prvih vprašanjih kako si, si kaj jedel in kaj je novega, se naš pogovor spremeni v molk. Gledam jih, kako med seboj žlobudrajo vse mogoče, dokler jih nazadnje ne začne motiti moja prisotnost in se gredo pomenit ven. Z njimi ne morem. Ničesar ne morem več opraviti, narediti, nisem več koristen in tudi ti pogovori so tako nekako površinski. Božanje s staro »drteno krtačo«. Pribit umiram. Velik gospod sem. Vse nosijo k meni. Hrano, pijačo, novice... Pribit umiram. Vse odnašajo od mene. Ostanke hrane, blato, urin. Prav dosti mi ni več mar neka sramežljivost. Kje so tisti časi? Sedaj sem pribit. Pribite roke. Koliko dela so opravile te roke, ki sedaj shujšane ležijo ob telesu! Pribite noge. Kam vse so se odpravile te noge, po poteh tega sveta!? Kaj vse so prenesle te suhe noge, trhle noge! V glavi šumi, poti se, je vroča. Prebada jo tisoč trnjev, tisoč trenutkov grenkega spomina in občutek nemoči. Če bi bil zmešan, bi bilo lažje. Če bi bil zmešan, ne bi občutil tolike teže lastnega telesa, v katerem se sedaj dušim. »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil...« Enajsta postaja, postoj ob samoti.

12. POSTAJA

Umiranje starim predstavam – Jobovo spreobrnjenje

(Jezus umrje na križu)

*Vsi, v koje upal sem zvestó,
od mene z gnjusom zdaj bežijo,
in, ktere ljubil sem srčno,
zdaj proti meni se borijo.
Zató se mi suši meso,
kostí že kože se držijo,
in ustne so se posušile,
da zob bi več mi ne zakrile . .
Usmilite se, oh, tedaj
prijatli moji, ví me vsaj,
ko čutim Božjih rok mahljáj.
(Gregorčičev Job 19,18-21)*

Vse življenje sem se opiral na moč in občudoval trdne ljudi. Slavil sem vsevedno znanost, ki ne potrebuje nobenega Boga, kajti vse je dokazano, vse ima svoj vzrok, samo vprašanje časa je, kdaj bodo vse pretuhtali. Ljudje so pametni. Kaj vse znajo narediti! Smrt se oddaljuje... In vendar jaz ne bom doživel tistega trenutka, ko bo človek zbral dovolj moči in znanja, da bo ukrotil smrt. Ko pride s koso, zgrabi in je neukrotljiva. Včasih se za nekaj časa sicer odmakne, toda čas je na njeni strani. »Spremenil se boš v metulja«, mi nekdo prišepne. »V metulja, da.« Nekaj trenutkov je tako, kakor bi sanjal. Od cveta do cveta se bom poganjal. Lep bom. Toda tisti otrok. Za menoj z mrežo preži otrok. Ujel me bo. Spet sem v tisti mori nesvobode. Smrt, ki ne osvobodi, ni prava smrt. In če se bom spremenil v metulja... Se bom mar sam spremenil v metulja? Saj se ne znam? »Narava bo to storila... Ja, narava bo to storila. Narava je modra, močna«. Čemu je naravi toliko do tega da me spremeni. Zakaj ljudje v čudovit naravi ne morejo odkriti še čudovitejšega stvarnika. Umrl sem. Pogovarjajo se. »Za pogreb potrebujete: osebni dokument pokojnika, številka grobnega prostora, v katerega bo opravljen pokop ali se dodeli nov grobni prostor, potrdilo o opravljenem mrliškem pregledu, če je smrt nastopila na domu, potrdilo pristojnega upravljavca pokopališča za pokop žare...« »Potrdilo potrebujejo«, pomislim, »Morda pa dvomijo o tem, da sem kdaj sploh bil tam. Ne verjamejo, da sem živel«. Tedaj pa nastopi tolažba. »Pokojnike, ki bodo upepeljeni, oblečemo v obleko za upepelitev, ki je iz ekološkega materiala in ne daje škodljivih emisij za okolje ob upepelitvi, svojcem pa ni potrebno pri-
našati obleke za pokojnika.« Prah si človek in pepel. »*Gospod, odpusti jim, saj ne vedo kaj delajo*« (Lk 23,34). Dvanajsta postaja, postaja shiranih trupel.

13. POSTAJA

Job se obnavlja v Božjem naročju ponižnosti

(Jezusa snamejo s križa in položijo Mariji v naročje)

*Pošilja Večni spanje nam,
vdiha v spanji sanje nam,
pomembne tudi nam prikazni
da gledati, ko spi teló,
odpre duševno nam uhó,
vanj zapečati nam svarila,
da bi od zla nas odvrnila.
Tako ljudi svarí skrbno,
da naj v napuhu ne deró
med smrtne meče sami...
(Gregorčičev Job 33.15-18)*

Naj v puščave src priteče zdravilni studenec. Naj se v krvavih ječah razlega klic po svobodi. Naj shodi hromi, naj spregleda slepi, naj začuti brezčutnež čudovito Božjo ljubezen, ki presega sleherni um in sleherno moč. Nauči me, Gospod, kako naj te poveljučujem? V človeškem duhu je nekaj, kar presega tegobe tega življenja. Včasih se prav tisti, ki so izkusili najnižje globine, povzpnejo do največjih duhovnih višin. Samo ponižni so zmagovalci. Ponižnost očiščuje. Ali je že čas za spreobrnjenje? Čas bi že bil. Vedno je možnost. Pa ti, ki si tukaj, se lahko toliko ponižaš, da se spreobrneš? »Ne bodi smešen,« slišim reči. Mislim pa si: »Če bi se jaz spreobrnil, bi morda bil res bolj smešen, gotovo pa bi bil bolj vesel.« Ponižnost je Jobov zadnji odgovor Bogu in ta odgovor je Bogu všeč. Ponižnost pred Bogom ne pomeni izguba ponosa. Pravzaprav se šele v ponižnosti pokaže pravi ponos, kajti človek, ki je pred Bogom ponižen, z vsem ponosom kaže na svojega stvarnika. S tem pa tudi sebi vrača verodostojnost in dostojanstvo. *Tedaj je poklical k sebi otroka, ga postavil mednje in rekel: »Resnično, povem vam: Če se ne spreobrnete in ne postanete kakor otroci, nikakor ne pridete v nebeško kraljestvo! Kdor se torej poniža kot ta otrok, bo največji v nebeškem kraljestvu, in kdor sprejme enega takega otroka v mojem imenu, mene sprejme* (Mt 18, 3-5). V Božjem naročju smo varni. Ponižaj se kakor otrok in pridi ter se odpočij v naročju svojega Očeta. Trinajsta postaja, postaja preprostega otroka.

14. POSTAJA

Jobovo praskanje iz groba

(Jezusa položijo v grob)

*Jaz vem, da moj Rešenik živi,
da spet me iz prahu zbudi.
Čeprav ta koža mi odpade,
nihče mi tè ne vniči nade,
da prav iz svojega mesá
rešenika gledal bom Bogá.
(Gregorčičev Job 19,25)*

GOSPOD je rekel: »Kje je tvoj brat ?« Odvrnil je: »Ne vem. Sem mar jaz varuh svojega brata?« In GOSPOD je rekel: »Kaj si storil? Glas krvi tvojega brata vpije iz zemlje k meni... (1Mz 4,9-10). Povodenj še nerojene krvi zaliva svet, a grešnika ni. Vsak dan umira na tisoče ljudi, a grešnika ni. Ubožci na cestah, siromaki, rastejo brez topline domačega ognjišča, a grešnika ni. Ne najdem grešnika. Ali ga res ni? Ali ne ugaša sploh občutek za greh? Povsod krivice, a grešnika ni. Mar nismo mi vsi odgovorni za to? Ali nam krivica sama ne očita, da nismo dovolj storili za ta svet? Greh posameznikov žali angele, Boga in tudi samo naravo. Kolikokrat se ponavlja klic: »Naj bo prekleta zemlja zaradi tebe grešni človek.« Da, prav zares. Ko bi bil ti boljši, ti posamezni človek, če bi se bolj trudil, bi bilo lažje. Lažje bi bilo ptičkom in otrokom in sleherni živali okoli tebe, ko bi bil ti sam čistejši in boljši in bolj pravičen kot sedaj, pa čeprav le za trohico. Zato tisti, ki se je trudil v življenju biti dober, ne bo ostal priklenjen v zemljo, temveč bo osvobojen. Ne bo ga razjedala trohnoba, kajti Božja volja je, da se ne pogubi nobeden izmed tistih, ki zaupajo vanj. Božja dobrota je močnejša od greha, močnejša od smrti. Ljubezen ne umre. Štirinajsta postaja – Ljubezen ne umre.

ZAKLJUČEK

Bogat si bil kot oljka z listi v maju,
podoba radodarnih sončnih žarkov,
k pravičnosti uperjenih korakov,
zmotila ni slepota te v sijaju.

Nad tabo zvila se je kača v raju
Ti dala krono kralja siromakov.
Bolest izpričal v krogu si veljakov
Poslušaj vest v silnem drgetanju.

Pravični Job preizkušen v trpljenju
Ogrnil Bog je s plaščem bolečine
Da bi duhovno rasel v potrpljenju

Boga imeti rad brez imovine
Mu cel se darovati v življenju
Ljubiti je edino kar ne mine.

EPILOG:

In GOSPOD je obrnil Jobovo usodo, ko je molil za svoje prijatelje. In GOSPOD je dvakratno povrnil Jobu vse, kar je imel prej. Tedaj so prišli k njemu vsi njegovi bratje, vse njegove sestre in vsi njegovi znanci ter so jedli z njim v njegovi hiši. Izrazili so mu sožalje in ga potolažili za vse húdo, ki ga je GOSPOD poslal nadenj. Dali so mu tudi vsak po en srebrnik in po en zlat uhan. GOSPOD pa je poslej Joba blagoslavljal še bolj ko prej. Imel je sedem sinov in tri hčere. Prvi je dal ime Golobica, drugi Cimetovka in tretji Lepotica. V vsej deželi ni bilo tako lepih žensk, kakor so bile Jobove hčere. Njihov oče jim je dal dediščino med njihovimi brati. Job je potem živel še sto štirideset let in videl svoje sinove in svoje vnuke do četrtega rodu. In Job je umrl star in nasičen z dnevi. (Prim. Job 42)

Biografija in ostala literatura glej; GREGORČIČ S.; ŽAKELJ J., Job v meditaciji, komentarju in pesmi, Družina, Ljubljana 2007.

PEVSKEMU ZBORU
GLASBENE MATICE V LJUBLJANI

MATIJA TOMC

KRIŽEV POT

KANTATA ZA MEŠANI ZBOR,
ŽENSKI ZBOR, ALT-SOLO, BAS-SOLO,
ORKESTER IN ORGLE

BESEDILO OB SIKAH FORTUNATA BERGANTA (1766)
SPESNILA VIDA TAUFERJEVA

1942

GLASBENA MATICA V LJUBLJANI

ED. ŠT. 226

KRIŽEV POT

Uvodni tekst partiture

Skladba »Križev pot« je nastala ob razpisu natečaja ljubljanske Glasbene Matice za vokalno-instrumentalno skladbo v letu 1942. Besedilo za njo je spesnila Vida Tauferjeva ob slikah križevega pota, ki visi v baziliki v Stični; ta križev pot, ki je gotovo najlepši slovenski križev pot, je naslikal l. 1766 slovenski baročni slikar Fortunant Bergant iz Mekinj (1721 – 1769), academicus capitulinus v Rimu. Njegov raziskovalec in najboljši slovenski poznavalec Marijan Marolt ugotavlja, da je Bergant edinstven slovenski slikar, ki je bil vseskozi na evropski višini, pa vendar tako sam svoj po oblikovanju, kakor pri nas noben njegov sodobnik in komaj kateri od naslednikov. Za kulturnega in glasbenega zgodovinarja je zanimivo, kot ugotavlja M. Marolt, da je slovenski zavedni organist Filip Jakob Repež že l. 1770 v vznešenih besedah opeval Bergantove slike na Križni gori in uvrstil s svojim pevskim zborom ta poetični opis med pesmi, ki so se leta in leta razlegale po akustični romarski molilnici (umetnost 1941 – 1942, št. 10 – 12).

Glede besedila pripominja pesnica Tauferjeva, da so jo že kot otroka močno zanimala romanja slovenskega ljudstva na božja pota. Hotela je napisati slovenski križev pot; kljub večkratnemu poskušanju ji ni uspelo, dokler ni ob lepoti Bergantovega križevega pota njena zamisel dobila dokončne oblike. Snov in izraz za svoje pesnitve je črpala največ iz starih molitvenih knjižic; pri delu je močno občutila zvoke naših starih nabožnih pesmi, ki jih poje ljudstvo ob božjem grobu, in dihal koralnega petja stiških menihov na veliki teden.

V skladu s pesnitvijo sta bila tudi skladbi oblika in izraz v glavnem že dana: štirinajst druga od druge ločenih postaj brez medsebojne zveze, z uvodom in sklopom, ki si vsebinsko odgovarjata. Deset točk je poverjenih mešanemu zboru, dve točki ženskem; po dve imata alt- oziroma bas-solo solo. Mediger, ki bi vezale posamezne točke, ni, vendar pa so tonovi načini tako izbrani, da si posamezni deli lahko tudi brez odmora sledijo. Orkester, oziroma v tej izdaji orgelska spremljava, vokalni del podpira, včasih rahlo ilustrira, nima pa prvenstvene vloge. Za slog, ki se rahlo nagiba k arhaizmu, pa močno k polifoniji, je bil merodajen deloma čas nastanka slik, deloma vidiki, ki so vodili pesnico pri njenem delu; pa tudi snov sama ni brez vpliva na glasbo; vendar ni glasbeni izraz kopija skladb katerekoli starejše

glasbene dobe. Seveda ni glasba vezana na sliko, da bi v smislu programske glasbe slikala vsakokratni dogodek, ob katerem se ravno mudi; ponekod je sicer besedni izraz, ki se naslanja na sliko, služil za podlago glasbeni misli, slika sama pa skoraj ne. V delu je neka gotova dramatičnost: kolikor bolj se vse dogajanje, človeško gledano, zgoščuje v katastrofo, toliko bolj se zdi, da sije vzporedno naraščajočim tragičnim momentom vse močnejši žarek upanja na končno vstajenje.

Skladba, zložena prvotno za spremljanje z orkestrom in orglami, je izšla v tej zbirki v obliki orgelskega izvlečka. Kot je za njeno izvajanje najprimernejši kraj cerkev, tako so orgle, če ni na razpolago orkestra, najprimernejši in skoraj edini možen instrument za solistično spremljanje. V tej obliki je skladbi dana veliko večja možnost za izvajanje; izvajati se more v celoti, pa tudi nje posamezni deli, zborovski kot solistični, bodo nudili primerne graiva za koncert, ob gotovih dobah cerkvenega leta pa tudi za bogoslužje.

P R E G L E D :

Uvod	Mešani zbor	Stran	2 — 7
I. postaja	Mešani zbor	„	8 — 13
II. „	Mešani zbor	„	13 — 19
III. „	Mešani zbor	„	20 — 26
IV. „	Ženski zbor	„	26 — 32
V. „	Bas solo	„	33 — 38
VI. „	Alt solo	„	39 — 43
VII. „	Mešani zbor	„	44 — 50
VIII. „	Mešani zbor in bas solo	„	51 — 57
IX. „	Mešani in moški zbor	„	58 — 64
X. „	Bas solo in ženski zbor	„	64 — 71
XI. „	Alt solo	„	71 — 77
XII. „	Mešani zbor	„	78 — 85
XIII. „	Ženski zbor	„	86 — 91
XIV. „	Mešani zbor	„	92 — 100
Sklep	Mešani zbor	„	100 — 108

TOMČEVE KANTATE

Pod naslov kantate so poskupinjene vse Tomčeve skladbe, ki so obsežnejše od prekomponirane pesmi, pa naj bodo vokalne ali vokalnoinstrumentalne skladbe, čeprav jih avtor imenuje ali kantata ali oratorij ali zborovski oratorij, saj je ločnica med temi pojmi večkratgotne močno zabrisana. Tako dobimo skupino sedmih skladb, ki so bolj ali manj enakomerno posejane vzdolž skladateljevega življenja. Pa pojdimo po časovnem redu.¹

1. Sedem poslednjih Jezusovih besed

Marko Bajuk je v še ne objavljenih *Spominih* zapisal: »Leta 1933 smo proslavili 1900-letni jubilej Kristusove smrti z velikim vokalnim koncertom... Ko smo imeli sejo... sem razvijal načrt koncerta... Nato naj bi prišla dolga kantata, nekako Kristusovo trpljenje po vzorcu pasijona ali Haydnovih *Sedem besed Kristusovih*... Vsi so bili soglasno za moj načrt. Sattner in Premrl sta še posebno hvalila primerno razvrstitev. Pa se oglasi Tomc: 'Saj bi človek to, kar manjka, naredil, pa nimamo besedila.' Pa mu odvrnem: 'Matija, nihče ne more nič lepšega napraviti, kot je govoril Kristus. Saj poznaš Haydnov oratorij? Nanj sem mislil.' Malo je pomislil in udaril po mizi: 'Dobro, bom naredil. Še ta teden ti prinesem.'² In tako se je zgodilo. Matija Tomc je zložil zborovski oratorij *Sedem poslednjih Jezusovih besed*. O njem je skladatelj v Slovincu zapisal: »Slog je strogo diatoničen, ogiblje se skoraj slehernega kromatiziranja. Da pa stoji glasba kljub preprostim izraznim sredstvom na gotovo umetniški višini, je pisana rahlo polifono, kar v masi neprimerno boljše doni kot pretirana kromatika. Tako je skladba na pogled silno preprosta, v resnici pa je poučna in študija vredna tudi za najboljše zборе.'³ Zakaj do izvedbe ni prišlo, pa zvemo iz Premrlovih *Koncertnih poročil*: »Škoda, da se naslednji dan,

1 Po sporedu bi moral to predavanje pripraviti mag. Tomaž Faganel. Ker ga je zaradi bolezni odpovedal, sem ga v treh dneh pripravil sam. Zato predavanje ni študija Tomčevih kantat, ampak le njihova predstavitev.

2 M. Bajuk, *Spomini*, 977-979 (rokopis).

3 M. Tomc, *Sedem poslednjih Jezusovih besed*, v: S 61 (1933), 176, 4 (29. junija 1933).

30. avgusta, vsled slabega vremena ni mogel vršiti nameravani in z velikimi žrtvami pripravljeni cerkveni koncert, ki bi se bil vršil na Stadionu v proslavo 1900-letnice Odrešenja. Na tem koncertu bi bilo nastopilo okrog 2500 pevcev, združenih v naši Pevski zvezi. Spored je obsegal po večini izbrane naše postne pesmi, poleg njih pa še Premrlovo novo, za to priliko zloženo kantato *Križu povišanemu* in Tomčev tudi nov in za ta koncert zloženi vokalni oratorij *Sedem poslednjih Jezusovih besed*, izredno uspelo, v resno cerkvenem, največ polifonskem slogu zloženo skladbo.«⁴

2. Kruh iz nebes

Poleg papeževega obiska leta 1996 je bila verjetno največja verska manifestacija na Slovenskem v tem stoletju evharistični kongres leta 1935. Tudi za to priložnost je Pevska zveza pripravila veličastni koncert, za katerega je Matija Tomc skomponiral vokalni oratorij *Kruh iz nebes*. Nova skladba pravzaprav pripravlja in uvaja prejšnjo; obe skupaj pa tvorita sedaj vsebinsko in umetniško enotno, a še pomembnejše koncertno vokalno delo. Zdi se, poročila v tej točki niso jasna, da se tako sestavljena skladba imenuje *Odrešeniku sveta*.

Tudi v tej kantati se skladatelj v slogu naslanja na gregorijanski koral in staroklasično polifonijo. Diatonično in rahlo polifonsko pisani stavek mu teče gladko. Značilna so mesta, izpeljana v dvojnem dvoglasju: vzporedni alti in basi in njim kontrapunktujoči soprani in tenorji, kar daje skladbi nadih slovenskega ljudskega melosa. Pri posvetilnih besedah je skladatelj učinkovito vpletel stavek *To moje živo je telo* iz slovenske maše *Stopil bom k oltarju*. Most med prvo in drugo kantato pa fuga za mali zbor na besede: In začel se je žalostiti in trepetati in se od groze tresti. Stanko Premrl je v CG skladbo zadržano pohvalil: »Skladba je sama kot taka kakor tudi za naš glasbeni razvoj, zlasti cerkvenoglasbeni še posebej, važna in pomembna.«⁵ Bolj stvarno je bilo Ukmarjevo mnenje objavljeno v *Slovincu*: »Tomčev oratorij je na široko razpredeno delo, ki se poslužuje deloma sicer novejših izraznih sredstev, a se jim jasno pozna naslon na zapadni starocerkveni sistem s tipičnim kandenciranjem in poseganje za koralnimi usedlinami. Dolgo monotono potekanje poživlja pestrost izmenjavanja različnih glasov in kontrast med strogo homofonijo in razgibano, dosledno polifonijo, prepredeno s fugatnimi tvorbami. Tako more celotno delo kljub monotonosti vzdržati neko napetost in dosepati umetniški učinek.«⁶

4 S. Premrl, Koncertna poročila, v: CG 56 (1933), 145.

5 S. Premrl, Matija Tomc: Kruh iz nebes, v: CG 58 (1935), 126; prim. Veliki koncert Pevske zveze, v: II. Evharistični kongres za Jugoslavijo v Ljubljani 1935, Ljubljana 1936, 602-604.

6 Naš evharistični koncert, v: P 14 (1935), 27.

3. Slovenski božič

Leta 1933 je izšla knjižica organista Franca Kramarja *Dobrepolje in okolica* z 12 božičnimi ljudskimi pesmimi, ki so verjetno nastale med koncem 18. in srede 19. stoletja. Prof. Niko Kuret je leta 1938 v reviji za oživitev krščanske duhovne igre *Ljudski oder* predlagal, da bi iz teh pesmi ustvarili slovensko božično igro, in objavil besedilo igre. To je Tomca spodbudilo, da se je lotil harmonizacij in glasbenih povezav, pri čemer se je natančno ravnal po Kuretovem libretu in Kramarjevih napevih. »V pogovoru s svojim kolegom prof. Francetom Glinškom, ki je bil urednik glasila bivših zavodarjev *Vestnik društva Jeglič*, je jeseni leta 1938 razložil, kako je prišel na misel za to skladbo in da je s preprosto spremljavo hotel omogočiti izvajanje božične igre po vsej Sloveniji.«⁷

V *Slovenskem božiču* nastopajo: Jožef - bariton, Marija - sopran, angel - tenor, krčmar - bas, krčmarica - alt, štirje pastirji - moški kvartet in pevski zbor - mešani zbor. Spremljanje je ali za klavir ali za harmonij. Večinoma baročne, pod vplivom instrumentalne glasbe nastale ljudske božične melodije, porabljene v tem delu, so prirejene v preprostih, jasnih harmonijah, primernih njihovemu značaju. Pesem *Eno je dete rojeno* pa je resnoben koral in je zato dobil tudi temu slogu prikladno harmonično odelo. V slogu pesmi so izvedene tudi medigre. Stanko Premrl meni, da »smo dobili Slovenci pristno ljudsko božično spevoigro oziroma nekak ljudski božični oratorij, ki smo ga dosedaj zelo pogrešali... Tomc zлага in prireja vedno vestno in se pokaže povsod zrelega mojstra. Tudi pri tem delu mu moramo to priznati.«⁸

4. Križev pot

Leta 1942 je ljubljanska Glasbena matica razpisala natečaj za vokalno-instrumentalno skladbo. Natečaj je dobila kantata Matije Tomca *Križev pot* za mešani zbor, ženski zbor, alt-solo, bas-solo, orkester in orgle, ki ga je istega leta Glasbena matica tudi izdala. Skladba je zložena na besedilo Vide Tauferjeve, ki ga je zapela ob slikah križevega pota v stiški baziliki, ki jih je naslikal Fortunat Bergant iz Mekinjin leta 1766. O zasnovi dela je skladatelj v uvodu zapisal: »V skladu s pesnitvijo sta bila tudi skladbi oblika in izraz v glavnem že dana: štirinajst druga od druge ločenih postaj brez medsebojne zveze, z uvodom in s sklepom, ki si vsebinsko odgovarjata. Deset točk je poverjenih mešanemu zboru, dve točki ženskemu; po dve imata alt- oziroma bas-solo. Mediger, ki bi vezale posamezne točke, ni, vendar pa so tonovi načini tako izbrani, da si posamezni deli lahko tudi brez odmora sledijo. Orkester, oziroma v tej izdaji orgelska spremljava, vokalni del podpira, včasih rahlo ilustrira, nima pa prvenstvene vloge. Za slog, ki se rahlo nagiba k arhaizmu, pa močno k polifoniji, je bil merodajen deloma čas nastanka slik, deloma vidiki,

7 M. Smolik, Slovenski božič v novi zvočni podobi, v: CG 86 (1993), 35.

8 S. Premrl, Slovenski božič. Po narodnih napevih uglasbil Matija Tomc, v: CG 62 (1939), 26-27.

ki so vodili pesnico pri njenem delu; pa tudi snov sama ni brez vpliva na glasbo; vendar ni glasbeni izraz kopija skladb katere koli starejše glasbene dobe. Seveda ni glasba toliko vezana na sliko, da bi v smislu programske glasbe slikala vsakokratni dogodek, ob katerem se ravno mudi; ponekod je sicer besedni izraz, ki se naslanja na sliko, služil za podlago glasbeni misli, slika sama pa skoraj ne. V delu je neka gotova dramatičnost: kolikor bolj se vse dogajanje, človeško gledano, zgoščuje v katastrofo, toliko bolj se zdi, da sije vzporedno naraščajočim tragičnim momentom vse močnejši žarek upanja na končno vstajenje.«⁹

V *Koncertnih poročilih* Stanko Premrl poroča: »Na véliki četrtek, 22. aprila, je bila prva izvedba Matije Tomčevega *Križevega pota*, kantate za soliste, zbor in orkester. Veliko, skoraj dve uri trajajočo skladbo, ki smo o njej poročali v zadnji številki našega lista, so izvajali: Franja Golob (alt) in Julij Betetto (bas), pevski zbor Glasbene Matice, simfonični orkester, Ciril Cvetko (harmonij) in Marko Polič kot dirigent. Med izvajanjem so pred posameznimi postajami križevega pota predvajali posnetke Bergantovih slik, ki so dale povod pesnitvi in po tej uglasbitvi. Celotno izvajanje kantate je bilo dostojno in vredno dela. Glavno težo je nosil pevski zbor, ki je deset napornih delov zapel rutinirano in učinkovito. Še večje pohvale bi bil zbor z dirigentom deležen, ako bi pel bolj vezano in strnjeno. Solista sta bila v najboljši formi in prinesla s svojim uglajenim in doživetim petjem dobršen del k uspehu večera. Orkester je svoj part bolj podrejenega značaja z lahkoto obvladal, brezdvomno pa povzdignil celotni uspeh. Harmonij je - kolikor je pač mogel - nadomestoval orgle; nekaj kratov je prišel sam prav dobro do veljave, sem ter tja pa je bil ob orkestru skoraj nepotreben. Ravnatelj Polič je veliki izvajalni aparat vodil sigurno in mu gre priznanje za ljubezen in trud, ki ga je vložil v to, Glasbeni Matici posvečeno delo, v njega pripravah in pri koncertu. Delo samo je na poslušalce napravilo vsekakor veličasten, dasi ne na vse enako iskren vtis.« Toliko o izvedbi, o skladbi sami pa je Premrl zapisal: »Glasba te kantate je po eni strani preprosta, jasna, lahko umljiva, hkrati pa umetno kontrapunktična in v podrobnostih kakor v celoti zanimivo izdelana. Tudi avtor v njej nikakor ne zataji svoje govorice, temveč moramo priznati, da je kljub naslonitvi na starejše klasike in izvzemši nekaj tujih reminiscenc tudi v tem delu vendarle pristno njegova.«¹⁰

Po prazizvedbi se je razvnela precej ostra debata med skladateljem in njegovim nekdanjim asistentom na Škofijska klasični gimnaziji, zdaj pa regensom chori v ljubljanski stolnici, Venčeslavom Snojem. V tednu pred izvedbo sta oba slovenska dnevnika prinesla predstavitev pomembne skladbe. Predstavitev v *Slovenskem narodu*¹¹ se glasbene plati ni dotaknila, zato pa je bilo toliko bolj glasbeno utemeljena predstavitev v *Slovincu*, ki jo je podpisal Venčeslav Snoj. Med drugim je

9 M. Tomc, *Križev pot*, Glasbena matica, Ljubljana 1942.

10 S. Premrl, *Koncertna poročila*, v: CG 66 (1943), 48.

11 Matija Tomc: *Križev pot*. Kantata za soli, zbor in orkester, v: SN 75 (1943), 87, 2 (17. aprila 1943).

zapisal: »Kakor so slike tega križevega pota nastale skoraj pred dve sto leti, tako je temu primerno Tomčev glasbeni izraz arhaičen. Od začetka do konca popolnoma prevladuje polifonija, tako da je to delo prava zakladnica kontrapunktične umetnosti, kakršne Slovenci do sedaj še nismo imeli. Tomc je rojen kontrapunktik; njegov element je ritem, napet, neugnan in železno dosleden, izživlajoč se v širokih linijah, ki mu čudovito gladko teko, dočim pušča ob stran barvo in čustveno dinamiko.«¹²

*Slovenski narod*¹³ je že naslednji dan po izvedbi prinesel kritiko. Ker o skladbi ne pove ničesar, ampak le pavšalno ocenjuje posamezne nastopajoče, se človek ne more znebiti vtisa, da je bila ocena vnaprej napisana. Povsem nekaj drugega je kritika v *Slovincu*, ki jo je napisal isti Venčeslav Snoj. Če je prej delo pohvalil, pa je zdaj pomočil pero v žolč, kot bi zapisal Franc Kimovec. Snoj skladbo najprej še enkrat pohvali, nato pa skritizira: »V splošnem drži, da je Tomčevo delo v prvi vrsti sad velikega skladateljevega kompozitorskega znanja in rutine in kot tako zasluži vse priznanje, pogrešamo v njem pa tistega glasbenega navdiha, ki bi vsej izredno bogati tehnični snovi dajal dušo in ogrel poslušalce. Vsebina križevega pota je vendar taka, da v človeku vzbuja globoka čustva žalosti, sočustvovanja in kesanja, pa tudi upanja in vere. Prof. Tomc pa večinoma ne tolmači besedila, ampak se je vrgel bolj na absolutno glasbo, v kateri gre glasbena misel svojo pot brez notranje povezanosti z besedilom. Tako se večkrat občuti neka neskladnost med besedilom in glasbenim izrazom; n. pr. tema na resnoben in žalosten tekst 'Za nas na križu dobri Bog umira' je igrakastega skoro šaljivega značaja. Homofona mesta tvorijo izjemo in dobro podajajo občutje, ki veje iz besedila.«¹⁴ Ob tem se človek sprašuje, zakaj takšna sprememba mnenja. A Snoj ni znal brati partiture, da bi ugotovil, kaj je s skladbo narobe? A je potreboval zvočno izvajanje, da si je ustvaril pravo mnenje o skladbi? Če je to tako, kako, da si je upal zapisati prvo pohvalo?

Na vsak način je stavek, da je tema XII. postaje »igrakastega skoraj šaljivega značaja« bilo Tomcu preveč in mu je prekipelo. Čez dober teden dni je Snoju Tomc odgovoril v za časopis dolgem članku s pomenljivim naslovom *Skladatelj, kritik, poslušalec: trije svetovi v glasbi*.¹⁵ V njem kritiku osporava ravno ta stavek in razloži, kako se lahko skladatelj lahko odloči za objektivno ali za subjektivno glasbo. On se je pač odločil za objektivno. Tomc je namreč imel za vsako postajo le eno kitico s štirimi vrsticami. Ker je hotel vsako postajo križevega pota kolikor toliko razviti, se je poslužil fuge, pri kateri je pa res težko razviti kakšno čustveno ponazarjanje »resnobnega in žalostnega teksta«.

Objektivneje je ocenil Tomčev *Križev pot* v CG Stanko Premrl, ki je gotovo

12 V. S[noj], M. Tomc: Križev pot, v: S 71 (1943), 83, 3 (13. aprila 1943).

13 Krstna izvedba M. Tomčevega »Križevega pota«, v: SN 75 (1943), 92, 2 (23. aprila).

14 V. Snoj, Tomčev »Križev pot« v Unionu, v: S 71 (1943), 96, 3 (29. aprila 1943).

15 M. Tomc, Skladatelj, kritik, poslušalec: trije svetovi v glasbi, v: S 71 (1943), 106, 5 (11. maja 1943).

prebral kritiko v Slovincu, ki jo je napisal njegov naslednik na stolniškem koru: »Že dosedanje mnoge odlične Tomčeve skladbe, zlasti njegova zborovska oratorija *Odrešenik sveta* [oziroma *Sedem poslednjih Jezusovih besed*] in *Kruh iz nebes*, sta nam dopovedovala, da smemo pričakovati od njega še večjih del. In eno tako je ta *Križev pot*. Veliko, pomembno delo, bodisi po obširni snovi, bodisi po celotni mojstrski izdelavi. Kakor rečeno, se ta njegova skladba in glasba rahlo opira na staroklasične vzore, recimo Bacha, Händla, hkrati pa Tomc poje in gradi po svoje. Dobro in uspešno združi homofonijo in polifonijo. Vzporedno uporablja eno kot drugo. In četudi se nam je v homofonskih delih zdel včasih nekoliko hladen, manj iskren, moramo reči, da je v *Križevem potu* gorko in občuteno podal tudi tovrstno glasbo. Posebno pa se razživlja v polifoniji, ki mu teče nenavadno gladko, naravno in neprisiljeno. Teme si je zamisli, primeroma dolge, markantne, melizmatično razčlenjene ter izdelal z njimi učinkovite fugirane stavke. V tej izpeljavi uporablja marsikako kontrapunktično umetnijo: raznolično nastopajoče oziroma odgovarjajoče glasove, obrnjene teme, dvojni kontrapunkt itd. Mnogo krasne, živahne polifonije je zlasti v mešanih zborih: v uvodu, št. I., II., III., VII., VIII., IX., XII., XIV. in sklepu ter v ženskem zboru št. IV. Prelepi so široko oblikovani samospevi: dva basovska: št. V. in X. in altovska: št. VI. in XI., zloženi deloma v bogato figurirani, jasno izklesani in globoko občuteni melodiki. Zborovski samospevi so prepleteni s tematičnimi medigrami.«¹⁶

5. Marija Slovencev Kraljica

Leta 1954 je katoliški svet praznoval Marijino leto, ki ga je razglasil papež Pij XII. ob 100. obletnici proglasitve verske renice o Marijinem brezmadežnem spočetju. Za to priložnost je Matija Tomc zložil kantato *Marija Slovencev Kraljica* (na besedilo Elizabete Kremžarjeve) za mešani zbor, bariton solo, bas solo, kvartet in orgle.¹⁷ Skladba sledi pesnitvi, zato ima uvod in sklep ter pet delov, v katerih pesnica opeva pet slovenskih Marijinih božjih poti, zato se skladba neuradno imenuje *Marijina božja pota*, po tem imenom je tudi bolj znana. Te božje poti so: Brezje,¹⁸ Sveta gora, Višarje, Ptujška gora in Gospa Sveta. Skladatelj zelo uspešno menja razne izvajalske skupine z izjemo orgel, ki ostanejo kot stalnica skoz vsa skladbo: Uvod poje zbor, Brezje bariton, Sveto goro zbor, Višarje kvartet, Ptujško goro zbor, Gospo Sveto bas in Sklep zbor. Tako dobimo čudovito ravnovesje sedmih stavkov: vsakega drugega poje zbor, drugega od

16 S. Premrl, Matija Tomc: *Križev pot*, v: CG 66 (1943), 29.

17 Partiture na stolniškem koru ima sicer datum 18.II.1956, vendar je to verjetno datum prepisa.

18 M. Elizabeta Kremžar je Marijo Slovencev Kraljica spesnila leta 1944 (na rokopisu je datum 31.10.1944), ko je bila Brezjanska Marija begunka v ljubljanski stolnici. Zato srednja kitica pravi: »V težkih dneh, ko narod bega stiska, brezijska Kraljica, kot begunko na srce ljubeče svoje te Ljubljana z žarom vsem pritiska.«

vsakega konca solist, srednji stavek pa kvartet. Skladba je zložena v zelo dopadljivem slogu in je - tudi zaradi narodnostnega naboja - zelo priljubljena med cerkvenimi pevci.

6. Stara pravda

Leta 1956 je APZ Tone Tomšič praznoval 10-letnico delovanja. Jubilej je sklenil praznovati s posebnim koncertom, na katerem bi po možnosti izvajali kakšno izvirno celovečerno skladbo namesto dolge vrste posameznih pesmi, kot je na podobnih koncertih navada. Odločili so se za Aškerčevo *Staro pravdo*. Oktobra leta 1954 se je pri skladatelju Matiji Tomcu oglasil zborovodja Radovan Gobec s prošnjo, da bi pesnitev uglasbil. Dirigent Gobec se je že bil obrnil na druge skladatelje, katere pa za svojo zamisel ni mogel ogreti.

Tomc je takoj videl nekaj nerešljivih težav. Leta 1980 je takole zapisal: »Najprej dolžina pesnitve same. Sicer nima umetnost z računico nič opraviti, v tem slučaju pa prav pride. *Stara pravda* obsega 835 verzov. Prešernov *Sonetni venec...* ima samo 120 verzov... Drugi problem je bil: ali naj bi bila skladba samo vokalna ali vokalno-instrumentalna, kot so običajno kantate, oratoriji, maše in podobne skladbe? Odgovor je bilo samo eden: skladba naj bo vokalna... Da bi bilo možno uporabiti celoten tekst pesnitve, sem pritegnil k zboru še recitatorja, da bi skladba hitreje potekala... Ker je v pesnitvi več mest, ki zahtevajo tudi soliste, sem uporabil dva solista, v oporo jima pa dodal, kjer je bilo potrebno, klavir.« Zanimivo, da se je moral Tomc pri *Stari pravdi* spopasti s prav nasprotno težavo kot pri *Križevem potu*. Če je *Križev pot* imel premalo besedila, pa ga je imela *Stara pravda* preveč.

Glede sloga pa je skladatelj zapisal, da je hotel »združiti zdrav Aškerčev realizem s sodobnim, ne pretiranim glasbenim izrazom... Na nekaj mestih se skladba naslanja na narodno motiviko, ki pa ni obširneje izpeljana, ampak je bolj epizodnega značaja. Kot je bil Aškerc domač v izrazu, tako skuša biti tudi glasbena govorica domača, slovenska«.¹⁹

Po izvedbi *Stare pravde*, se je razvila znana debata, ker je baje Radovan Gobec zlati venec, ki ga je dobil po koncertu, poklonil skladatelju, ki je sedel sredi parterja. Slovensko časopisje je kulturni dogodek zamolčalo. Zato je ob smrti Radovana Gobca leta 1995 nekdanji apezejevec Matjaž Kmecl v NZ zapisal: »Nekaj tematskih programov slovenskih ženitovanjskih pesmi in balad je Gobčeve ambicije z zborom kmalu pripeljalo na prag velike kantate, ki jo je Tomc po Aškerčevi *Stari pravdi* uglasbil posebej zanj. Na brezštevilnih vajah, na katerih so morali biti pevci enako zagrizeni in vztrajni kot njihov dirigent, bile pa so v nekdanji študentski vili za Unionom, že zdavnaj je ni več, so potem zmogli tudi to - uspeh na koncertu je

19 M. Tomc, Uglasbitev Stare pravde, v: M. Tomc, Stara pravda, Ljubljana, dvorana Slovenske filharmonije, 16. maja 1980.

bil velikanski. Toda partijska budnost je bila leta 1956 še zmeraj zelo velika, tako da so Gobca in vodstvo zbora zaradi Tomčevega duhovništva poklicali na pranje glave. Že nekaj let pozneje, kaj šele danes, bi si bilo kaj takega komaj mogoče predstavljati, takrat pa je bila zadeva mučna in depresivna - povzročila je razpad zbora v začetni, desetletje trajajoči povojni formaciji.«²⁰ Zanimivo pa je, da Matjaž Kmecl ni tega zapisal le leta 1995, ampak je nekaj podobnega objavil že leta 1957 v Tribuni: »Slovensko časopisje je s provincialnim stoicizmom prešlo izvedbo Tomčeve *Stare pravde*, kulturni dogodek, ki je v marsičem presegel vse provincialne okvire. Prva izvedba originalnega, 180 strani obsegajočega notnega teksta za zbor, soliste, recitatorja in klavir se je s tem obarvala z barvo tretjerazrednosti, kljub veliki in polni vsebini. Takšni grehi se težko odpuščajo.«

Strokovno pohvalo je zapisal Marjan Lipovšek v SGR: »Glede Tomca sem že v prejšnji številki SGR povedal, kar mislim, da je treba.«²¹ Nedvomno je on za Adamičem naš prvi zborovski komponist. To je potrdila tudi njegova skladba. V sijajno zvanečem zbornem stavku je Tomc našel svojo interpretacijo Aškerčeve pesnitve. Delo ima močne dramatične akcente in prekrasna lirična mesta. V celoti je skladba pomanjkljiva le v tem, da - spričo zbornskega - precej borni klavirski zbor spremljave ne ustreza mogočnosti vokalne koncepcije. Če bi Tomc klavirski part preinstrumentiral, bi bila to ena najboljših velikih skladb, kar smo jih dobili po vojni.« Po tej strokovni pohvali se Lipovšek obregne ob nestrokovno kritiko: »Kritika tega dela ni pravilno vrednotila. Žal so se vmešali v oceno celo novinarji, ki so z diletantskimi opazkami skušali ne samo omalovaževati skladbo, temveč so Tomcu podtikali neke 'pobožne' namene, ki jih on brez dvoma ni imel. Pri tem so klatili takšne neumnosti, da je bilo nam glasbenikom seveda jasno ko beli dan, kam pes taco moli. Široka publika pa, ki ima rešpekt pred glasbenimi problemi kompozicije, pa seveda tudi pred novinarjem, zlasti če je glavni in odgovorni urednik enega od dveh največjih časopisov, rada verjame, da je tako, kot je novinar zapisal, zlasti ker je udobnejše in varnejše rep med noge stisniti. Tako pa je storila celo večina naše kritike.«²²

Zasebno pa je Lipovšek Tomcu pisal: »Toda verjemite mi, ne glede na moje opazke je Vaše delo v vokalno instrumentalni vrsti daleko najpomembnejše, kar jih po vojni imamo. To je kvaliteta, ki se postavi ob strani vsakemu našemu delu: Škerjanc, Lajovic, da sploh ne govorim o mojem *Orglarju*. Mislim, da veste, kako

20 M. Kmecl, Radovan Gobec, v: NZ 47 (1995), 1.

21 M. Lipovšek, *Iz našega glasbenega življenja*, v: SGR 3 (1955), 41: »Kolikor vem, nima Matija Tomc svoji nadarjenosti, delavnosti in že storjenemu kompozitorskemu delu ustrezajo primerne zaposlitve. Odriniti takega skladatelja v Domžale na nižjo gimnazijo je slepota prve vrste. Tako se kultura ne podpira. Še vedno imamo možnost zaposliti ga, da nam bo s svojim velikim znanjem res koristil. Izgleda, da je ravno to potiskanje ob stran krivo, da se Tomc ni razvil kakor je treba.«

22 M. Lipovšek, Koncertna sezona 1955/56, v: SGR 4 (1956/57), 13.

iskreno to mislim. In to o delu kot celoti, medtem ko so zborovski parti za nas druge v tej kvaliteti nedosegljivi. S tem Vam dokončno povem svojo misel o Vašem delu.«²³

7. Adam Ravbar

Adam Ravbar, kantata na narodno besedilo in deloma po narodnih napevih za mešani-moški-ženski zbor, bariton-bas-sopran solo s klavirjem. Tako beremo na platnicah partiture. Klavirski izvleček nosi letnico 1969, medtem ko ima orkestrska partitura letnico 1975, ko je bila verjetno kantata orkestrirana. O vsebini je skladatelj v zasebnem pismu zapisal: »Ne vem, v koliko bi Vas zanimala prireditev *Turki na Krumperku*, ki sem Vam jo menda pred časom omenil. Vršni se vsako leto (z nekoliko spremenjenim programom) na prostem pri gradu Krumperk v spomin na zmago 22. junija 1593, ko je Adam Ravbar (takrat lastnik gradu Krumperk) v družbi z Andrejem Turjaškim na dan sv. Ahaca slavno premagal veliko močnejšo turško vojsko pri Sisku, kot je znano tudi iz zgodovine.«²⁴

Kantate so enakomerno posejani mejniki na skladateljevski poti Matija Tomca, saj gredo od leta 1933 do leta 1969 v povprečju na vsakih pet let. Poglobljen vpogled v kantate nam bi dal celovit pogled na Tomčevo skladateljsko ustvarjalnost.

Povzetek: Edo Škulj, Tomčeve kantate

Pod naslov kantate so poskupinjene vse večje vokalne ali vokalno instrumentalne skladbe, čeprav jih avtor imenuje ali kantate ali oratorij ali zborovski oratorij, saj je ločnica med temi pojmi večkrat kot ne močno zasenčena. Tako dobimo skupino sedmih skladb, ki so bolj ali manj enakomerno posejane vzdolž skladateljevega življenja. Vse skladbe so bile zložene na zunanjo spodbudo, objektivno ali subjektivno: 1. *Sedem poslednjih Jezusovih besed* (1933) ob 1900-letnici Kristusove smrti; 2. *Kruh iz nebes* (1935) za evharistični kongres; 3. *Slovenski božič* (1939), ki ga je pripravil Niko Kuret; 4. *Križev pot* (1942) na razpis Glasbene Matice; 5. *Marija Slovencev Kraljica* (Marijina božja pota) za Marijino leto 1954; 6. *Stara pravda* (1956) za 10-letnico APZ; 7. *Adam Ravbar* (1969) za uprizoritev na gradu Krumperk. Razen zadnjih dveh so vse cerkvene kantate, dve pa imata za osnovo ljudsko motiviko (3 in 7). Vrhunec doseže s *Križevim potom*, ki ga nato potrdi s *Staro pravdo*.

23 Zasebno pismo Marijana Lipovška Matiju Tomcu; NUK, Glasbena zbirka, Tomc.

24 Zasebno pismo uredniku CG: Domžale, 21. junija 1979 (četrtak).

Sklepni del Poljanskega pasijona v cerkvi Sv. Križa.

Vida Taufer

KRIŽEV POT

Na tiho goro ozka cesta vodi.
Ob njej zaznamovane so postaje,
na vsaki se blesti mogočen Križ.
Popotnik, ki po cesti tod hitiš,
namenjen v bližnje ali daljne kraje,
postoj ob njih, dejanja svoja sodi!

Glej, Kristusa tu ljudstvo zasmehuje,
do sodbe ga ženo njegove želje.
Pilat obsodi v strahu ga na smrt.
Gospod strmi na ljudstvo ves potr.
Krivično naj Pilatovo povelje
z bolestjo naše duše napolnjuje.

Vrnili so mu skromno oblačilo.
On sprejme križ, ki že pripravljen čaka;
na svete rame dene trdi les.
Trpljenje mu je z vsem človeštvom vez.
Naj nam srce nad njim gorko zaplaka,
saj ga je breme grehov obtežilo.

Pod težo sklonjen Jezus omaguje.
Množica krog njega hripavo vpije.
Zdaj truden pade, zrušil ga je greh,
kleči zaradi nas na trdih tleh.
Prosimo, da milost nam zasije,
da duša svojo krivdo obžaluje.

Pred njim stoji Marija, strta, bleda,
srce ji trga žalostna podoba,
oklepa jo gorje kot hladen, hladen led.
Po vsem obličju je trpljenja sled.
Bridkost napolni naj srce do roba,
ko duša to brezmejno žalost gleda.

Tedaj pa Simon, Simon iz Cirene,
vzame Gospodu Križ in loti se bremena.
Prisiljen hodi z njim težavno pot.
Usmilil se je Simona Gospod.
Da žrtev ne ostane brez pomena,
naj jo ljubezni plamen vso zajame!

Gospodu se Veronika približa,
svoj potni prt ponižno mu ponudi,
in Jezus da za vedno ji v spomin
obličje svoje s sliko bolečin.
Za lik Gospodov naj se vsakdo trudi,
ko mu sledi na težki poti križa!

Potr od greha Kristus drugič pade,
dotika trdih tal se sveto lice,
in jemlje našim dušam gnusni prah.
Čemu nas muči v srcih strah?
Poglejmo vanj, v njegovo luč resnice,
iz nje žarijo vsem potrtim nade!

Jeruzalemskim ženam Jezus pravi:
Zakaj tako se nad menoj solzite?
Nad sebe, deco iztočite jok!
V daljave mračne gre življenja tok.
Trpeče duše Kristusa prosite,
da z bolečino svojo vas ozdravi.

Na vrh Kalvarije so že dospeli,
pod Križem tu se Kristus tretjič zgrudi,
do dna srca je od bridkosti strt,
vsa zemlja mu je zdaj mrtvaški prt.
Do smrti mučimo ga v zmoti hudi,
O, da bi vsaj njegovo bol umeli!

Končan je pot in Jezusu krvniki
zdaj snemajo posvetna oblačila,
ponujajo mu z žolčem mešan sok.
Vse so mu vzeli iz trpečih rok.
Da bi se uboga duša razgrnila
in se približala njegovi sliki!

Izmerijo dolžino in širino,
noge so in roke na Križ razpete,
na dušo mu zveni grozoten jek.
O bolečina, bodi našim srcem lek!
Poljublajmo njegove rane svete,
občutimo Gospodovo bližino!

Za nas na Križu dobri Bog umira,
do prsi se mu glava je nagnila,
zastal je dih in boj je zdaj končan.
S temo se je zagril svetli dan.
Naj smrtno grozo duša bi čutila,
molila k njemu, ki je naša vera!

Ob strani Križa tiho čaka Mati,
v naročje zdaj ji Sina položijo.
Pogleda ga, ne čuti več besed,
Le čuti, da je on odrešil svet.
Do Matere naj srca nam žarijo,
tolažbe njene moramo iskati!

Vzemo Mariji iz naročja Sina.
Telo pokojno v hladni grob spustijo.
Zdaj sije našim dušam kot oltar.
Postal je svetu tolažilni dar,
Vsa ljudska srca naj ga počastijo,
občutijo, da jim je Luč edina!

Oromar, zopet stopaš čez poljane,
ves si prevzet od silne bolečine.
Po njej zdaj nosiš v sebi tihi mir.
Saj si okusil neusahljivi vir
in pil ljubezen, ki nič več ne mine.
O, daj je vsem, tolaži ljudske rane!

Pevski zbor Lubnik Škofja Loka.

TOMČEV KRIŽEV POT IN ZBOR LUBNIK

V osmem letu mojega vodenja in 28. letu petja pevskega zbora Lubnik je bilo potrebno izbrati nov programski izziv. Naloga je z daljšanjem tradicije petja seveda vedno težja, kajti zbor je preizkušen v izvajanju zelo raznovrstnega programa, pri čemer je resnica, da rajši posegamo po slovenski, kot pa po tuji literaturi, ker smo mnjenja, da je še neodkrita bogastva pod domačo streho povsem dovolj.

Tomčev Križev pot sem poznal že nekaj let. Najprej sem o skladbi slišal le govorice med glasbeniki, ki so se nanašale na veličastnost skladbe, eden od Tomčevih vrhov ustvarjanja, pa tudi na težavnost izvajanja. Nato sem jo na nekaj duhovno-pevskih seminarjih tudi sam okusil s petjem posameznih delov. Že od začetka se mi je skladba vtisnila v neko podzavestno željo, da bi se rad tudi sam spoprijel z njo z enim od pevskih zborov, ki jih vodim. Tako se je pokazala priložnost pri Lubniku leta 2007, ker je bil ravno čas za spremembo programa, zasedba pevcev v zboru ustreza zahtevam skladbe, tudi primerne organista smo našli v prof. Klemenu Karlinu in smo začeli.

Ker je Tomčev Križev pot zelo redko izvajana skladba, še redkeje pa posneta, bi bil koncert ob predstavitvi celotnega dela nekaj posebnega za Škofjo Loko, pa tudi širše. Vpetost v povezovanje evropskih pasijonskih mest, pa bi ji dala še poseben pridih pomembnosti in slovesnosti.

Tako smo se lotili dela. Načrt je tak, da smo se najprej lotili študija posameznih delov skladbe, ki smo jih sproti tudi posneli s pomočjo snemalnega mojstra Dominika Krta in njegovega studia. Do Božiča 2007 smo posneli že večino postaj za mešani zbor, glavni delež nedokončanega dela pa zdaj zavzemajo solistični deli z zborom ali brez.

Naš namen je izdati zgoščenko celotnega dela, s posameznimi deli sodelovati na priložnostnih prireditvah in kot idealni cilj imamo pred očmi koncert celotne skladbe naenkrat. Za amaterski pevski zbor je izvajanje celotnega dela naenkrat resnično precej ambiciozen projekt, če nam bo uspelo ali ne pa bomo videli ob 30. obletnici delovanja zbora v letu 2009.

Žrtve poveljnih pobojev, odkopane leta 2007 za grajskim zidom .

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 1941 - 1945

UVODNO POJASNILO

Pri lanskem sodelovanju s hrvaško Pasionsko baštino smo izvedeli, da Hrvati v svojih obširnih vsakoletnih pasijonskih programih posvečajo tudi precej pozornosti trpljenju v splošnem pomenu besede, med njimi je še posebej obravnavan Hrvatski križni put. Na to temo so organizirali kar nekaj strokovnih posvetovanj in izdali nekaj zbornikov. Ta hrvaški Križev pot je tragična epizoda hrvaških vojnih beguncev, ki so maja leta 1945 množično zapuščali svojo domovino in so bili pri njihovem prisilnem vračanju ponajveč pomorjeni v Sloveniji. Tu naj bi našlo svojo nasilno smrt zelo veliko Hrvatov. Različni avtorji govorijo o več deset ali celo nekaj sto tisoč pomorjenih žrtev. Zaenkrat vemo za 85 njihovih grobišč v Sloveniji.¹ Nekaj teh grobišč je tudi v Crngrobu pri Škofji Loki. Prispevek o hrvaških žrtvah v Crngrobu je bil pripravljen lansko leto za Loške razglede 53, vendar tam ni bil objavljen.² Uvrstili pa smo ga sedaj pod spremenjenim naslovom med teme letošnje publikacije, Škofjeloški pasijon 2008. Poleg glavne teme, to so hrvaške žrtve v Crngrobu, smo v besedilu ohranili še obe drugi obravnavani prvotni temi in tako poskušali prikazati bralcem integralni neobjavljeni tekst, ki predstavlja na nek način tri pasijonske teme iz naše polpretekle zgodovine.

Štiriletno obdobje okupacije, odpora, revolucije, kolaboracije in državljanske vojne je doživelo tragični finale takoj po vojni. Verjetno se ne motimo, če rečemo, da je tudi Slovenija takrat doživljala svoj Križev pot. Ljudje na Škofjeloškem so v tem obdobju hudo trpeli. Med tragičnimi dogodki lahko izpostavimo še posebej tri take, ki se jih danes na Loškem javno in množično spominjamo. To so, tako imenovana Dražgoška bitka ali morda primerneje imenovana Dražgoška tragedija iz januarja 1942, streljanje petdesetih talcev v Škofji Loki, 9. februarja 1944, in pomor hrvaških žrtev v Crngrobu, maja 1945.³ Te tri postaje križevega pota smo za to objavo poimenovali, Škofjeloški pasijon 1941 – 1945.

- 1 M. Ferenc & Ž. Kužatko, Prikrivena grobišta Hrvata v Republici Sloveniji, Počasni bleiburški vod, Zagreb 2007.
- 2 Prispevek *Mitsko in stereotipno v loškem pogledu na novejšo zgodovino* za Loške razglede je avtor povzel po svojem referatu na 33. srečanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije, oktobra 2006 v Kranju: *Nomen est Omen. O povojnem poboju hrvaških beguncev v Crngrobu – stereotip o ustaših*. Glej: Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino. *Zbirka Zgodovinskega časopisa* -32, zbornik 33. zborovanja ZZDS, Ljubljana 2006, str. 139 - 151. (Opomba: Na ustni predstavitvi 19. okt. 2006 je avtor predstavil tudi mit o Dražgoški bitki, ki je sestavni del pričujočega teksta).
- 3 S hrvaškimi žrtvami v Crngrobu se ta čas pri nas nihče ne ukvarja, ker vlada RS in Republika Hrvaška Sporazuma o urejanju vojnih grobišč še nista sprejeli in se jima tudi preveč ne mudi. Morda bo naša, delno že znana objava stvari vsaj nekoliko osvežila, da bi ta prispevek kaj pomagal premakniti te zadeve z mrtve točke.

MITSKO IN STEREOTIPNO V LOŠKEM POGLEDU NA NOVEJŠO ZGODOVINO

Izvleček

*Mit, zelo pozitivna, a nerealna predstava
o določenih dogodkih, pojavih, ljudeh.
Stereotip, ustaljena ali pogosto ponavljajoča
se oblika česa; obrazec, vzorec.
SSKJ, SAZU, Ljubljana 1991⁴*

V Škofji Loki sta znani dve prizorišči enkratne množične smrti iz časa druge svetovne vojne in takoj po njej. Prvo je za Kamnitnikom, kjer je medvojna okupacijska oblast ustrelila petdeset talcev. Največje morišče in verjetno tudi prikrivano grobišče na Škofjeloškem in v njegovi zgodovini pa je v Crngrobu, kjer je poveljna domača oblast pobila predvidoma nekaj sto hrvaških, po večini civilnih beguncev. Za hrvaške žrtve v Crngrobu se je nekaj časa uporabljalo ime ustaši.

Stereotip o ustaših je imel pomembno vlogo pri oblikovanju odnosa ljudi do pobitih žrtev v Crngrobu in pri prikrivanju ter zamolčevanju tamkajšnjih poveljnih pomorov in grobišč. Posledice stereotipa o ustaših v Crngrobu je mogoče zaslediti še danes.

V prispevku obravnavamo še stereotip o petdesetih škofjeloških talcih in mit o dražgoški bitki.

Crngrob

Nomen est omen.

Po izročilu so stoletja nazaj v Crngrobu pokopavali umrle v epidemijah kužnih bolezni. Na to nas spominja tamkajšnje znamenito, veliko slojno znamenje, prvotno kužno, kasneje romarsko Rdeče znamenje s pol tisočletja starimi freskami. Za okolico Crngroba so značilna številna kraška brezna in jame. Danes je velika večina brezen in jam zasutih. V brezna so vseskozi metali predvsem poginulo živino in druge nezaželene stvari, ki so se jih hoteli znebiti. Na brezna in jame se nanaša tudi sam izvor imena kraja. Po prastarem izročilu naj bi tam živeči roparji vanje metali svoje žrtve. Od tod naj bi prišlo ime Črn grob oziroma Črngrob, kakor je pisalo še na koncu 19. stol. na tedanjih kantonskih deskah.⁵ Nemško govoreči prebivalci so

⁴ Prvotni pomen mita je: Izročilo, pripoved o nastanku sveta, (nenavadnih) naravnih pojavih, bogovih in drugih bajeslovnih bitjih, SSKJ, SAZU, Ljubljana 1991.

⁵ Franc Pokorn, Loka, Dom in svet, 1894, ponatis LR, Doneski 4, str. 55, 56, Škofja Loka 1995.

bivališče tamkajšnjih roparjev imenovali *zwe Erden Grueben* ali *zw Ern Grub* (pri zemeljski luknji). Za tamkajšnjo cerkev je bil v začetku naziv *Maria zw Ehren im Grueben* (Prečastita jamska Marija), iz tega je nastalo nemško poimenovane kraja *Ehrengruben*. Prvi tak zapis kraja najdemo v urbarju iz leta 1291.⁶

Znamenita romarska cerkev Marijinega oznanjenja v Crngrobu izvira, po mnenju poznavalcev, iz 12. stoletja. Zakaj so jo postavili tam, se ne ve. Običajno so znamenja, kapelice ali cerkve vezane na nek izjemen dogodek. Ponavadi je to kraj kake nesreče ali pa je znamenje nastalo iz zaobljube ali videnja. Avtor domneva, da je bila prva cerkvica postavljena v spomin na številne romarje, ki so ostali v Sveti deželi leta 1147. Freisinški škof Oton I. »Veliki« (1138–1158), je tedaj, na 2. križarsko vojno, s sabo popeljal 15.000 romarjev, med njimi zagotovo tudi precej Ločanov, saj je bilo Loško gospostvo last freisinške škofije, freisinški škof pa je bil obenem tudi loški zemljiški gospod. Skoraj vsi romarji so tedaj končali v Levantu. Tudi z naslednje, tretje križarske vojne, leta 1189, se jih ni dosti vrnilo. Kraj s strašljivimi brezni in »zgodovino« bi znal biti primeren za spominske shode, torej romanja. In res je postal Crngrob tako že v srednjem veku pomemben romarski kraj. Da pa je bil povezan z nesrečnimi romarji iz svete dežele, bi govorilo izročilo, da so v Crngrob prihajali romarji celo iz Pariza. Križarske vojne pa so bile, vsaj tiste prve, predvsem francoska domena.

Crngrob je postal osem stoletij kasneje, leta 1945, zadnja postaja številnim prisilnim romarjem, postal jim je resnično črn grob. Nomen est omen! *V imenu je pomen!*

Uvod

*Mite ustvarjajo tudi novodobni politični interpreti
naše polpretekle zgodovine.*

Mitja Ferenc

V Škofji Loki sta v današnjem času znani predvsem dve veliki prizorišči enkratne množične smrti. Obe se nanašata na čas druge svetovne vojne oziroma na čas takoj po njej. Prvo je prizorišče za Kamnitnikom v Škofji Loki, kjer je nemška okupacijska oblast 9. februarja 1944 postrelila petdeset slovenskih talcev.⁷ Drugo prizorišče, največje do sedaj poznano morišče in prikrivano grobišče v zgodovini Škofje Loke, pa je v Crngrobu, oddaljeno 3 km od Škofje Loke. Tam je domača revolucionarna oblast med 20. in 25. majem 1945 pomorila predvidoma nekaj sto hrvaških beguncev.⁸

⁶ Item.

⁷ Več o tem v: Stane Pečar, ... temni pretemni so talcev grobovi, *LR II*, str. 43–62, Muzejsko društvo Škofja Loka, Škofja Loka 1954; Stane Pečar, Niti najhujši nemški teror ni upognil upornih Ločanov, *LR 51*, str. 249–256, Muzejsko društvo Škofja Loka, Škofja Loka 2004.

⁸ Več o tem v: Alojzij Pavel Florjančič, Povojna grobišča v Crngrobu, *Loški razgledi* 48, str. 217–244,

Talcem so Nemci prebrali obsodbo in jih nato v skupinah po deset postrelili. Pri eksekuciji je bilo, poleg eksekucijskih vojakov in poveljnika, navzočih še pet predstavnikov drugih tedanjih okupacijskih oblastvenih organov.⁹ Nemci so ustreljene odpeljali v Begunje, kjer so jih pokopali v skupno grobišče. Nemci so, neposredno po streljanju talcev, na letaku objavili imena žrtev in njihove rojstne podatke. Podpisan je general SS in policijski vodja (Erwin) Rösener. Za Kamnitnikom, tam kjer so bili talci ustreljeni, so februarja 1946 postavili spomenik. Leta 1954 so bile v domoznanskem glasilu Loški razgledi (LR) objavljene vse fotografije in kratki življenjepisi žrtev.¹⁰ Na dan streljanja talcev, 9. februarja, je od leta 1945 naprej na mestu ustreljenih žrtev vsakoletna komemoracija z akademijo, od leta 1992 tudi z molitvijo zanje. Od leta 2001 so na dveh kamnitih kvadrilih imena z letnicami rojstva in smrti žrtev.

V Crngrobu so hrvaške žrtve zakopali v eno grobno jamo, jih pometali v štiri kraška brezna in v eno kotanjo ter morda še na druge lokacije v neposredni bližini. O kazenskem postopku, seznamu žrtev in odgovorni osebi za eksekucijo ni uradnih podatkov. O grobiščih v Crngrobu se je prvič javno spregovorilo leta 1989.¹¹ Leta 1990 sta bili v Crngrobu opravljeni pravna maša in simbolični pogreb za pobite. Postavljeno je bilo leseno razpelo z letnicama 1945–1990, naslednje leto tudi mali leseni križi na posameznih grobiščih. O povojnih pobojih v Crngrobu in o tamkajšnjih žrtvah ni bilo v LR do leta 2001 zapisanega ničesar.¹² Od leta 2001 so v cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu vsako leto sveta maša za tamkajšnje žrtve in molitve ob petih hrvaških grobiščih, označenih z velikimi križi, postavljenimi v letih 2001 in 2002.

V našem prispevku želimo, poleg stereotipa o ustaših, ki je desetletja po drugi svetovni vojni bistveno oblikoval odnos okoliškega prebivalstva do žrtev povojnih pobojev v Crngrobu in do tamkajšnjih grobišč, predstaviti še stereotip o talcih in mit o dražgoški bitki, ki so, po mnenju pisca, vplivali tudi na novejšo in polpreteklo zgodovinopisje pri nas na splošno in na Škofjeloškem še posebej.

Muzejsko društvo Škofja Loka, Škofja Loka 2001.

9 Vir: Pričevanje gestapovca Mivška (Anton Mivšek iz Rovt) leta 1965 v Argentini. Zapisal A. Z., ki si je od njih kasneje zabeležil predstavnika SS in predstavnika mestnega redarstva, ostale je pozabil. (Med njimi je bil verjetno tudi predstavnik gestapa, predstavnik SD (Sicherheits Dienst), predvidoma tudi vojaški zdravnik, op. avt.).

10 Glej pripombo 4.

11 Ivo Žajdela, Slovenskih fantov Crngrob, *Mladina*, 22. 12. 1989, str. 44–45, Ljubljana 1989.

12 Tudi o povojnih pobojih in žrtvah ter o povojnih grobiščih na širšem škofjeloškem območju ni bilo do leta 2001, napisanega v LR ničesar, če izvzamemo prispevek Alfonza Zajca, Spomenik zamolčanim žrtvam v Žireh, *LR* 41 / 1994. Po drugi strani pa je bilo v istem času v LR priobčenih 173 prispevkov na temo tako imenovane »zgodovine NOB« in o njenih udeležencih. Prvi prispevek o povojnih pomorih v Crngrobu v LR je izšel leta 2002; glej pripombo 5.

Deformirana zrcalna fotografija crngrobske cerkve z mežnarijo, v slednji so se morale hrvaške žrtve pred streljanjem sleči, lahko razumemo tudi kot naš deformirani odnos do Crngroba in tamkajšnjih žrtev. Hommage à Berthold, foto A. Perko. Katalog k razstavi Diptih Crngrob, Škofja Loka, januar, 1998.

*Vsaka doba (oziroma njena politična volja)
ima sama zase določene mite in tabuje, to je,
da določeno problematiko pri proučevanju podpira
drugo samo dopušča, tretjo pa sploh zapira.*

Bogo Grafenauer¹³

V Loku še vedno ni splošnega soglasja, da bi se povojni poboji raziskali, da bi se evidentirala in obeležila vsa grobišča teh žrtev. Zanimivo je, da prvi dve komisiji za grobišča občine Škofja Loka¹⁴ po dveh mandatih, kljub številnim sejam in različnim akcijam, nista izdali nobenega zaključnega poročila o svojem delu in sta

¹³ Bogo Grafenauer, Temeljni pojmi o zgodovini, *Svetovna zgodovina*, Ljubljana 1976.

¹⁴ Popolni naziv: Komisija Skupščine občine Škofja Loka za ugotavljanje grobišč, raziskovanje povojnih pobojev in drugih nepravilnosti na območju občine Škofja Loka.

nato prenehali z delom.¹⁵ So pa v bližnjih Žireh že leta 1990, morda prvi v Sloveniji, objavili seznam vseh tamkajšnjih žrtev vojne na Žirovskem.¹⁶ Tam so leta 1994 postavili tudi spomenik njihovim zamolčanim žrtvam. Do leta 2000 je bilo v Sloveniji postavljeno 156 farnih plošč z imeni žrtev vojnega in povojnega revolucionarnega nasilja nad nasprotniki in potencialnimi nasprotniki novih revolucionarnih oblasti.¹⁷ V Škofji Loki, kakor tudi v sosednji Stari Loki, v katere fari so crngrobska grobišča, takih plošč še danes ni. Skratka, v Škofji Loki se je zataknilo, še zlasti v Crngrobu!

Po odkritju in odkopavanju po vojni pobitih žrtev v zasutem rovu leta 2001 v Slovenski Bistrici in odmevu javnosti, so začeli kranjski kriminalisti sicer tudi raziskovati grobišča v Crngrobu, vendar se je Kranjsko okrožno sodišče, aprila 2002, odločilo, da ne bo podalo predloga za odkopavanje trupel.¹⁸

V Škofji Loki in njeni okolici še vedno, danes, leta 2006, ne govorijo radi o povojnih crngrobskih pobojih in o tamkajšnjih grobiščih.¹⁹

15 Nova komisija, konstituirala se je leta 2002, je bolj ambiciozna. Evidentirali so še dodatnih deset prikritih grobišč in začeli tudi s poskusnimi izkopavanji. V svoje delo vključujejo antropologe, arheologe, forenzike, geologe in druge strokovnjake. Nadaljujejo s strokovnimi odkopavanji in so začeli tudi odvzemati vzorce DNK žrtev ter njihovih svojcev. So aktivni tudi pri grobiščih hrvaških žrtev v Crngrobu, saj so zbrali v zvezi s tem kar nekaj pomembnih pričevanj, ki dopolnjujejo sliko crngrobskih dogodkov. Obsežnih raziskav, slednjih, na terenu pa se niso lotili, zaradi nejasnosti v zvezi z Zakonom o vojnih grobiščih, *Ur. l. RS 65/2003*, (ZVG, 17. člen, *varstvo vojnih grobišč pripadnikov tujih armad*: »Varstvo vojnih grobišč, kjer so pokopani posmrtni ostanki pripadnikov tujih armad, se zagotavlja v skladu z mednarodnimi obveznostmi, če varstvo teh grobišč ni drugače urejeno z meddržavnim sporazumom.«) S slovenske strani sprejetega mednarodnega sporazuma namreč Hrvaški sabor še ni ratificiral. Pri raziskovanju povojnih pobojev, predvsem njihovih izvajalcev, in objavljanju izsledkov, pa je občinska komisija zadržana, saj bi jim objavljanje izsledkov pobojev, posebno pa domačih udeležencev, oteževalo, če že ne onemogočilo delo. Tako predsednik komisije, Janez Pintar, izjava 1. dec. 2006. (Leto kasneje ugotavljamo, da se je z določeno diskontinuiteto dela v novi komisiji stvar tudi doma na nek način ponovno zapletla).

16 Alfonz Zajec, Vse žrtve druge svetovne vojne med Žirovci, *Žirovski občasniki*, št. 17, Žiri 1990.

17 Branko Rozman, Farne spominske plošče I., *Družina*, Ljubljana 1995, in Janez Gril, Farne spominske plošče II, *Družina*, Ljubljana 2000.

18 V Matjaževem breznu so naleteli na okostja žrtev. Čeprav domnevno niso Hrvati, torej »tujci«, temveč domači, predvidoma domobranci, odkopavanj niso nadaljevali.

19 Poleg domačih organizatorjev pobojev, likvidatorjev in okoriščevalcev z lastnino žrtev, ki so jo slednji dajali v hrambo domačinom ali jo zamenjevali mizerno za živež in druge vsakodnevne potreščine, so se z zločinom v Crngrobu oziroma z njegovim prikrivanjem, ukvarjali več kot štirideset let mnogi: vojska, notranja uprava, policija, krajevni ljudski in drugi odbori, sodišče, občinske službe, gradbinci, verjetno tudi gozdarji, lovci in drugi posamezniki. Na ta način je bilo v ta crngrobski primer neposredno in posredno vpleteno presenetljivo mnogo ljudi. Zaradi strahu pred posledicami so se ljudje zavili v molk in zarota molka je še danes na Loškem prevladajoči crngrobski sindrom.

Hrvati v Crngrobu

*Medtem ko so se v preostali Evropi boji končali 9. maja 1945,
se je v Sloveniji vojna nadaljevala še en teden.*

*Ko se je končala, niso bili nikjer v Evropi
ljudje razdeljeni tako kot v Sloveniji.*

Le redkokje so bila povojna obračunavanja tako kruta.

John Corsellis in Marcus Ferrar,
Slovenija 1945–smrt in preživetje
po drugi svetovni vojni, 2006

Skozi Slovenijo se je pred Rdečo armado Sovjetske zveze in pred Jugoslovansko armado²⁰ prvi teden v maju leta 1945 poleg umikajoče nemške Jugovzhodne skupine armad E valila proti zahodu množica pripadnikov protirevolucionarnih formacij in civilistov. Med njimi je bilo še posebej veliko oboroženih pripadnikov medvojne Neodvisne države Hrvaške (NDH, Nezavisna država Hrvatska) in hrvaških civilistov. Med žrtvami povojnih pobojev v Sloveniji je zato največ prav Hrvatov. Ob tako imenovanem Hrvaškem križevem potu (Hrvatski križni put) naj bi bilo v Sloveniji po navajanju nekaterih avtorjev od sto²¹ do dvesto²² njihovih grobišč.²³ Eno izmed njih, gre pravzaprav za skupino grobišč, je v Crngrobu pri Škofji Loki.

Škofja Loka je bila ob koncu druge svetovne vojne eno najpomembnejših zbirnih mest vojnih beguncev, zaustavljenih in vrnjenih iz smeri Jesenic in Ljubelja. Večino beguncev so napotili proti Ljubljani, za nekatere se je končala njihova življenjska pot v Škofji Loki.

Po nam znanih virih je prva večja skupina hrvaških vojnih beguncev prišla v Škofjo Loko med 15. in 18. majem 1945. Pripadali so preostanku večjega železniškega transporta, ki je bil ustavljen 9. maja 1945 na Jesenicah in katerega večina naj bi bila pobita v Lancovem pri Radovljici. Nekaj sto civilnih beguncev pa je bilo od tam poslanih v Škofjo Loko. Do 20. in 23. maja 1945 so bili nameščeni v železniških vagonih na Trati in v tamkajšnjih barakah. Poimensko o njih ne vemo nič, prav tako ne, koliko od njih je bilo pobitih v Crngrobu.

Druga skupina hrvaških beguncev je prišla v Škofjo Loko 19. maja 1945 in bila nameščena v nemške medvojne barake na Kamnitniku. V tej skupini 69 oseb, ki so jih angleške okupacijske oblasti v Avstriji, 17. maja 1945, v Podrožci predale jugoslovanskim oblastem, je bilo več visokih osebnosti NDH z njihovimi družinski-

20 Od 1. 3. 1945 je bila partizanska vojska NOV in POJ preimenovana v Jugoslovansko armado (JA), kasneje v Jugoslovansko ljudsko armado, JNA (Jugoslovanska narodna armija).

21 Prim. Mitja Ferenc, *Hrvatski domobran*, God. XV. Broj 2 (94), str. 26, Zagreb 2006.

22 Božo Vukušić, *Bleiburg Memento, Udruga Hrvatski križni put*, Zagreb 2005.

23 Uvodoma smo že navedli, da je v Sloveniji do leta 2007 evidentirano 85 prikritih grobišč hrvaških povojnih žrtev; glej opombo

mi člani, uniformiranci (ustaši) in premožni civilisti.²⁴ Petnajst najpomembnejših oseb (ustašev) iz te skupine so 21. maja 1945 odpeljali v Zagreb.

Tretja skupina hrvaških beguncev, ki so jih iz Avstrije tudi vrnili Britanci, je prispela v Škofjo Loko 21. maja 1945. Predvidoma so bili nameščeni v večje taborišče, do sedaj neidentificirano, v neposredni bližini Crngroba. Ali jih je bilo kaj od njih pokončanih v Crngrobu, ne vemo.²⁵

Naslednji dan, 22. maja 1945, je v Škofjo Loko na Kamnitnik prišla še ena skupina hrvaških beguncev, ki so jih Angleži vrnili s Koroškega.²⁶

Nekaj skupin Hrvatov je bilo v Crngrob na streljanje odpeljanih s škofjeloškega gradu. Nekaj sto pa je bilo prignanih predvidoma iz železniške postaje v Žabnici. O njih nimamo podatkov.²⁷

Na podlagi razpoložljivih, neuradnih virov, predvsem iz tako imenovanega Burdychovega seznama, nekaterih pričevanj in ohranjenih odvrženi fotografij, last crngrobskih žrtev, smemo z veliko verjetnostjo iz večstoglave množice hrvaških žrtev navesti naslednje ljudi, ki so bili ustreljeni 25. maja 1945 v Crngrobu in so bili predvidoma tam tudi zakopani:

baron *Alpi Rauch*, dr. *Zvonimir Cihlar*, *Franjo Keller*, *Ivan Prpić*, *Lucijan Blažeković*, ustaški poročnik *Dina Milinković*, zdravnik Paveličevih gardistov dr. *Schäffer*, stara mati ustaškega polkovnika Juce Rukavine, hčerka ministra NDH Mileta Budaka, *Grozda Budak*, njena sorodnica *Ana Budak*, hčerka ministra NDH Frkovića, *Mirna Frković*, *Celina Blažeković*, roj. *Rukavina*, *Anka Blažeković*, *Olga Milinković*, urednik Hrvatskega lista *Franjo Babić*, *Antun Vidnj(ević)*.²⁸

Iz druge skupine so odšli predvidoma proti domu: Barica Dolinar iz Lipnika, Marica Grajšek iz Varaždina in Mira Rener iz Osijeka ter preverjeno naslednjega dne, 26. maja 1945, mladoletna otroka ministra NDH Frkovića, Jasna in Vladimir iz tretje skupine.²⁹

Najbolj množični poboji hrvaških vojnih beguncev v Crngrobu so se odvijali med 23. in 25. majem 1945. Predvidoma so se likvidacije začele že 20. maja in so

24 Za pobjedu i svobodu, Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, Zbornik, 17. Naučni skup 23. i 24. aprila 1985, str. 583, *Vojno izdavački i novinski centar*, Beograd 1986. To skupino so britanske vojaške oblasti imenovalе »Skupina diplomatov« (srb. Grupa diplomata).

25 Josip Corelj, Izvješće sa hrvatskog križnog puta 1945, *Rokopis iz leta 1945, ter tipkopis iz leta 1991*, Zagreb 1945, arhiv avtorja.

26 Vladimir Frković & Višnja Blažeković – Mažuranič, pričevanje pred Komisijo za grobišča 2, Škofja Loka 2004.

27 Med 23. in 25. majem naj bi šlo iz smeri Žabnice v Crngrob od 500 do 1000 ljudi. Manca Šubic, Pričevanje pred Komisijo za grobišča 2, Sopotnica, 4, 16. 9. 2004.

28 Vir Branko Tuden, *Jutarnji list*, Zagreb 1990, Ivo Žajdela, Slike iz Crngroba, *Jutro 4/17*, Ljubljana 1991, Vladimir Frković & Višnja Blažeković – Mažuranič, pričevanje pred Komisijo za grobišča 2, Škofja Loka 2004.

29 Po splošnem prepričanju naj bi otroke hrvaških beguncev iz Škofje Loke odpeljali, posamezniki pa omenjajo tudi eno od brezen v Pevnu in Lipico.

trajale še po maju 1945. Pri slednjih pa je šlo v glavnem že za slovenske domobrance, ki so začeli prihajati v Škofjo Loko 28. maja 1945. Slovenski domobrance so zakopani na več mestih v Crngrobu in njegovi okolici.³⁰

Ustaši v Crngrobu

*Ustaša–hrvatska revolucionarna organizacija
(Ustanovljena leta 1929).*

<http://hr.wikipedia.org/wiki/Usta%C5%A1e>

V Škofjeloški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana je ohranjen uradni dokument, v katerem Krajevni narodni odbor Pevno, 29. 12. 1945 piše Oddelku za notranje zadeve okraja Škofja Loka, da so v Crngrobu pokopani ustaši (ostaši, orig. zapis).³¹ V istem arhivu je ohranjen tudi rokopisni snopič zapisnikov sej KNO Pevno, v katerem najdemo, kot predlogo prej citiranemu dopisu, zapisnik 15. seje z dne 3. dec. 1945:

*»V Crngrobu so pokopani ostaši, ki so vsi razkopani to povzroča in okužuje zrak. Nevarno je da se ne razširi kaka bolezen. Zato naj Okrajni odbor oddelek za notr. zadeve nekaj ukrene.»*³² V zapisniku 22. redne seje KNO, 3. marca 1946, v katerem ugotavljajo, da ni bil sprejet sklep o ureditvi grobovih ustašev, pa že stoji pravilno ime, ustaši.³³

Od 69 beguncev druge skupine, ki bi jih smeli le s pridržkom šteti za ustaše (med njimi so bili mladoletni otroci in starejše žene na primer), so 21. maja najpomembnejših petnajst odpeljali v Zagreb. Zanje lahko nedvoumno trdimo, da so bili ustaši, saj so bili na najbolj pomembnih mestih NDH. Prvih devet s spiska je stopilo 6. junija 1945 v Zagrebu pred sodišče in šest od njih je bilo še tistega dne obsojenih na smrt. Ustaški ideolog, Paveličev namestnik in minister dr. Mile Budak, ter ustaški polkovnik in poslanec Juco Rukavina sta bila obešena, predsednik vlade dr. Nikola Mandić, admiral in minister Nikola Steinfel, minister dr. Julije Makanec in minister dr. Pavao Canki so bili ustreljeni. Paveličev namestnik in ministrski svetnik Ademaga Mešić je kasneje umrl v zaporu, general hrvaških domobranov in minister Lavoslav Milić ter guverner Dalmacije dr. Bruno Nardelli, obsojena na 20 let zapora, sta umrla na prostosti. Zanje in še za preostalih šest visokih funkcionarjev NDH, ki so jih iz Škofje Loke tudi odpeljali v Zagreb, pa lahko brez vsakršnega dvoma trdimo, da so bili res ustaši. Preostali, nekaj sto hrvaških beguncev v Škofji Loki, pa so bili predvsem civilisti in jih predvidoma ne moremo prišteti med ustaše. Velika večina jih je bila pomorjenih v Crngrobu.

30 Na Škofjeloškem je do do sedaj evidentiranih 23 prikritih grobišč poveljnih pobojev.

31 ZAL–Enota Škofja Loka, KLO Pevno, t.e. 1.

32 Item.

33 Item.

Stereotip o ustaših

*Zgodovinski in družbeni miti »pojasnjujejo« zgodovino,
stereotipi pa so gradniki »take zgodovine.«*

Placici

Kot smo že omenili, je bilo med hrvaškimi žrtvami povojnih pobojev v Crngrobu predvidoma bolj malo ustašev. Vseeno pa je po vojni veljalo, da so tam pokopani ustaši. S poimenovanjem žrtev z ustaši so se povzročitelji in izvajalci pomora ter domačini, ki so vedeli za ta zločin in bili z njim povezani tako ali drugače, na nek način reševali pred tesnobo nad groznim dogodkom. Na to jih je napeljeval izrazito slab sloves ustašev. Ustaši so bili v zavesti ljudi slabo zapisani že iz časov naše nekdanje skupne države SHS (1918–1929), oziroma njene naslednice Kraljevine Jugoslavije (1929–1941). Bili so v ozadju uspelega atentata na kralja Aleksandra I. Karađorđevića leta 1934 v Marseillu. Poleg tega se je za razpad Kraljevine Jugoslavije leta 1941 uveljavilo mnenje, da so ga v prvi vrsti povzročili prav ustaši, ko so 10. maja 1941 ustanovili NDH. Ustaški pogromi nad srbskimi, judovskimi, ciganskimi in drugimi nehrvaškimi prebivalci v NDH ter zlovešč sloves ustaškega taborišča v Jasenovcu so ustvarili še dodatno skrajno odklonilno stališče ljudi do ustašev.

Za stereotip o ustaših je nadalje pomembna druga skupina hrvaških beguncev v Škofji Loki z visokimi vladnimi funkcionarji NDH, visokimi častniki hrvaške vojske in skupino vojaških oseb v ustaških uniformah. Ta skupina je bila v Škofji Loki zelo opažena. Tudi civilne osebe v njej so izstopale po izbrani garderobi. Skupina je bila tudi posebej obravnavana zaradi politične pomembnosti in zaradi osebnih dragocenosti, ki so jih nosili s seboj. Drugi, številnejši konvoji civilnih hrvaških beguncev, so bili manj na očeh, tako, da se niso vtisnili v spomin ljudem, še zlasti, ker so slednje na morišče vodili pod noč po manj obljudenih poteh. Posebno se je ljudem zapisal v spomin tretji dan množičnega streljanja Hrvatov v Crngrobu. Zvečer, 25. maja 1945, je namreč skupina petnajstih beguncev, med katerimi so bile v glavnem vojaške osebe v ustaških uniformah, poskušala organiziran izpad. Med dimom zažgane slame in sena so poskušali pobegniti. Eden je padel ustreljen na pragu mežnarije, dvema pa je uspelo celo pobegniti.³⁴ Dogodek je vplival tudi na kasnejše množične pomore.³⁵

Sčasoma se je splošni stereotip o ustaših v Crngrobu spremenil v prepričanje, tudi neke vrste stereotipa, da so tam pokopani člani vlade nekdanje NDH.

34 Oba pobegla opečena uniformiranca, predvidoma v ustaških uniformah, so prijeli vaščani bližnje vasi Bitnje in ju še isti večer pripeljali v Crngrob, kjer so ju ustrelili in vrgli nazaj v tlečo mežnarijo. Petnajstletni domačin, ki je pomagal naslednji dan petnajsterico zakopati v bližnjo vrtačo, je enega zadušenega uniformiranca v ustaški uniformi našel ob dimniku na podstrešju.

35 Po izpadu iz mežnarije so ujetnike vozili neposredno na morišča v Balantovem Smrečju. S tem tudi niso bili ljudem tako na očeh.

Ustaši v Crngrobu še danes?

*V razumnem svetu ne analiziramo velikih nesreč samo zato,
da bi poiskali in kaznovali krivce zanje,
temveč predvsem zato,
da se kaj takega ne bi nikoli več ponovilo.*

Akterji poveljnih pobojev so že od samega začetka začeli odstranjevati sledi zločina. Žrtvam so pobrali obleko, nakit in druge osebne predmete. Domačinom so naročili, naj pobirajo in jim izročijo odvržene osebne predmete žrtev. Ljudem so prepovedali gibanje v bližini grobišč, tako tudi razlaščenemu tamkajšnjemu zemljiškemu lastniku Guzeljju.³⁶ Bilo je prepovedano govoriti o pobojih in žrtvah, tam prižigati sveče ali postavljati kakršne koli spominske predmete, ki so jih skrbno odstranjevali.

Nadzor nad grobišči se je poostiril vsakič okoli vseh svetih, oziroma t. i. dneva mrtvih, 1. novembra. Starši niso upali govoriti o pobojih, žrtvah in grobiščih v navzočnosti otrok, da se ne bi kompromitirali pri številnih špicljih, ovaduhih. Tako so sčasoma zrasle generacije, ki o tem niso vedele nič ali pa komaj kaj.

Že leta 1945 so v Balantovem Smrečju, na mestu zločina, začeli zasipavati posamezna brezna in poravnavati grobišča.³⁷ Čez dvoje brezen so speljali nevsakdanje solidno gozdno pot, ki je peljala le do zadnjega velikega skupinskega grobišča pri Hudičevih štengah, kjer so zakopali ženske žrtve. Tam je sčasoma nastal visoko nasut plato. Še v prvi polovici osemdesetih let so pri gradnji stanovanjskih stolpnic v Podlubniku od tam odpeljali na to gozdno pot deset velikih kamionov izkopanega materiala.

Kako so poskušali v okviru KNO Pevno ukrepati glede grobišč v Crngrobu, smo videli, kako pa se je to končalo, iz zapisnikov ne izvemo. Zadnji zapisnik nosi datum 16. 6. 1946.

Koliko so pri »čiščenju« grobišč takoj po vojni uporabili nemške vojne ujetnike, ki so bili zaprti na Loškem gradu, tudi ni znano. Nekateri domačini vedo povedati, da so nemške jetnike še do leta 1947 pogosto vozili s pokritimi kamioni v tamkajšnje Balantovo Smrečje. Kasneje je bilo to območje stalno »rezervirano« za vojaške vaje, tako, da je zemljišče na gosto prekopano, kar otežuje uspešno raziskovanje prikritih grobišč. Na drugi strani vasi je bilo kasneje zgrajeno vojaško strelišče, ki je ljudem dodatno preprečevalo prosto gibanje po terenu.

³⁶ Igor Guzelj, Prelesti gobecdemokracije, *Mag* 22/2002, Ljubljana 2002.

³⁷ Zvezno ministrstvo za notranje zadeve je že 18. 5. 1945 izdalo nalog, slovensko MNZ pa 12. 6. 1945 poslalo vsem okrožnim NOO obvestilo, »da se takoj odstranijo /zravnaajo z zemljo/ vsa pokopališča, kakor tudi posamezni grobovi okupatorjev in domačih izdajalcev in tako izbriše vsaka sled z njimi.«

Groza povojnih dogodkov v Crngrobu, strah pred ovaduhi in represalijami so trajno zaznamovali akterje zločina in prebivalce. K travmatičnosti crngrobskih dogodkov je prispeval še dodaten, pomemben element, stereotip o ustaših.

Vse to in še marsikaj je povzročilo pri domačinih dodatno podzavestno čustveno blokado, slepo pego v spominu, pravo amnezijo. Zato ni čudno, da ne najdemo nobenega zapisa o »crngrobskih dogodkih« niti v zapisu starološkega nemškega »okupacijskega« duhovnika p. Rudolfa Besla (1912–1977)³⁸, ki je bil sicer čez vse natančen in resnicoljuben človek, niti ni o tem ničesar zapisala s. Ljudmila Ravnikar v svojem, sicer obširnem zapisu dogodkov v župnijski kroniki na Fari med drugo svetovno vojno in po njej.³⁹ O tem tudi ne spregovori ničesar Jože Žagar, Kalanušar (1886–1961) v svojem medvojnem dnevniku,⁴⁰ niti ni poveljnega poboja v Crngrobu v kritičnem in natančnem dnevniku Mine Bevčar, Hrastnikove (1879–1961), iz Virmaš.⁴¹

Ali seže stereotip o ustaših v Crngrobu do danes, bi se lahko vprašali ob reakciji vaščana Bitenj, vasi, od koder so vaščani maja 1945 dva pobegla hrvaška begunca iz Crngroba poslali nazaj v smrt. Ta je ob hrvaških zastavah, ki so jo imeli s sabo hrvaški romarji leta 2001 pri zadušnici, protestiral, češ da v Crngrobu ni mesta za hrvaške simbole, in spraševal, ali so dobili dovoljenje za nošenje svojih zastav. Pisec VI(adimir) K(avčič), v reviji *Svobodna misel* prispevek o povojnih pobojih v LR sicer dobro oceni in predstavi, se pa hkrati, zaradi takratne spoštljive komemorativne slovesnosti, vprašuje, če bi kdorkoli od živih mogel sočustvovati z njimi (ustaši, op. ur.).⁴² Ne zanimajo ga žrtve v Crngrobu, kljub temu da bi moral vedeti, da je bilo ustašev med njimi malo. Ima celo pomisleke glede obreda za njimi. Njegov eksponat o ustaših v Jasenovcu in o njihovem genocidu nad bosanskimi muslimani bi smeli razumeti tudi kot poziv ohranjanju stereotipa o ustaših na splošno in v primeru Crngroba posebej, saj s samo temo, ki jo obravnava, neposredno to nima zveze. Kaj naj si mislimo nadalje ob odgovoru upokojenega gimnazijskega profesorja humanistike, na moje vprašanje, kako on gleda na številne civilne žrtve poveljnega poboja v Crngrobu, ki sem mu ga zastavil leta 2002 po izidu mojega članka v LR? Neženirano in lakonično je odgovoril: »Ni jih bilo škoda!«

Lansko leto se je ob aretaciji hrvaškega generala Anteja Gotovine v Škofji Loki pojavilo več grafitov, ki Hrvate enačijo z ustaši. Bi smeli to imenovati recidiv stereotipa o ustaših, morda celo v zvezi s hrvaškimi žrtvami v Crngrobu? Morda! Čeprav gre verjetno prej za mladostno objestništvo in grafitomanijo. Še posebej, ker naj bi ti grafiti izvirali s prohrvaške strani. So ti grafiti morda vendar v zvezi z

38 Arhiv Župnijskega urada Stara Loka.

39 Item.

40 Družinski arhiv družine Jože Žagar, ml., Kalanušar, Stara Loka 0 N.

41 Arhiv avtorja.

42 Loški razgledi 2001, Crngrob, ustaši in mi, *Svobodna misel*, str. 9–10, Ljubljana, 26. julij 2002.

»nepokopanimi mrtveci?« To pa ni več mitologija, temveč opomin, da te mrtvece vendarle spodobno pokopljemo, z njihovimi kostmi in po možnosti tudi z njihovimi imeni.

Grafit pri kapucinih na Kapucinskem trgu v Škofji Loki. Foto. A. P. Florjančič

*V 20. stoletju smo bili priča
nekaterim uničevalnim modernim mitom,
ki so se končali s pobojem in genocidom.*
Karen Armstrong, Kratka zgodovina mita
Ljubljana & all, 2005

Stereotip o ustaših v Crngrobu oziroma njihovo enačenje s protirevolucionarnimi Hrvati na splošno, tudi v povojnem zgodovinopisju, do nedavna ni bil osamljen pojav, predvsem ne v tako imenovanem zgodovinopisju NOB. Domača komunistična revolucionarna oblast je namreč med vojno in po njej uvedla s pomočjo dobro organiziranega agitpropa za svoje nasprotnike posebno izrazoslovje, običajno nejasno definirane in ohlapne izraze, ki so dobili nove pomene. Iz takih »novorekov« so pogosto nastali stereotipi. Tako so se pojavili najrazličnejši narodni sovražniki, škodljivci in zajedavci ljudstva, kontrarevolucionarji, reakcionarji, izdajalci, agenti gestapa, agenti imperialistov, razne garde, bande, kulaki in podobno.

Eden takih, morda najbolj tipičnih izrazov pri nas so belogardisti ali *bela garda* (BE-GA, bega, diminutivno, belčki).⁴³ S tem izrazom, ki je tudi postal stereotip, so že takoj, ob svojem nastanku, označevali *Vaške straže* (MVAC, Milizia volontaria anticomunista), Ljubljansko varnostno stražo, po letu 1943 pogosto tudi *domobrance* (Slovensko domobranstvo, Gorenjska samozaščita, Slovenski narodni

⁴³ Bela garda je bila v državljanski vojni v Sovjetski zvezi, po oktobrski revoluciji, vojska nasprotnikov boljševistične Rdeče garde.

varnostni zbor)⁴⁴, druge paravojaške formacije nasprotnikov OF (Slovenska legija, Sokolska legija, Narodna legija, Slovenska zaveza) ter ostanke predvojnih legalnih strank in medvojnih političnih skupin izven OF (Narodni svet, Glavaševa skupina.). Ta stereotip je še danes prevladujoč pri neuki publiki, pri nestrokovnih piscih in pogosto še vedno pri piscih o NOB.⁴⁵

Drug primer je *plava garda*, s katero so mišljene enote oziroma pripadniki enot Jugoslovanske kraljeve vojske v domovini (domači in jugoslovanske četniki).

Kot *ustaše* pa so poimenovali vse oborožene sile NDH, to je Hrvatske domobrane, ustaško vojsko in orožnike. To je bilo toliko lažje, ker so se leta 1945 vse oborožene formacije NDH preimenovala v *Ustaško vojsko* (v originalu Ustaška vojnica).

Taka konotacija omenjenih protirevolucionarnih vojaških formacij in istovetenje borbe proti revolucionarni vojski (kolaboracije z okupatorjem) z narodnim izdajstvom je pomagala ustvarjati skrajno negativno podobo legij, gard in seveda tudi ustašev.

Pri tem je treba pripomniti, da je podobno stereotipno ikonografijo uporabljala za revolucionarno stran tudi protirevolucionarna stran. Partizane, oziroma pripadnike POS in NOV so poimenovali gošarji, »ta rdeči«, komunajzarji, ofarji. Vendar pri tem niso bili tako uspešni, predvsem pa ne tako dolgo delujoči kakor na revolucionarni strani, zato so ti izrazi na splošno manj znani, predvsem pa manj navzoči v literaturi.

Kako trdoživi in dolgoživi so taki stereotipi, ki lahko od splošno razširjenih mnenj med nepoučenimi ljudmi, sežejo celo do visoko odgovornih oseb ali organov, govori primer generalne državne tožilke Zdenke Cerar, ki je v javnosti bežno omenila, da se v grobišču na Lancovem pri Radovljici nahajajo posmrtni ostanki članov vlade NDH (STA, 29. oktobra 2001). Spomnimo se, da so od tam v Škofjo Loko prišli hrvaški civilni begunci. Člani vlade NDH in pomembni ustaši pa so prišli v Škofjo Loko naravnost iz avstrijske Koroške, nato pa so bili prepeljani v Zagreb, kjer so jih nekaj tudi usmrtili.

44 Boris Mlakar, Slovensko domobranstvo: 1943–1945, *Slovenska matica*, Ljubljana 1982, Boris Mlakar, Domobranstvo na Primorskem, *Borec*, Ljubljana 2005.

45 Na dveh spomenikih pri Kopaču na Sv. Ožboltu nad Zmincem so leta 1959 zapisali da je bila 6. 9. 1944 Marija Krmelj umorjena od BE-GA, čeprav »bela garda«, dejansko Vaške straže ali MVAC, prenehajo s kapitulacijo Italije, oziroma zavzetjem Turjaka septembra 1943.

Škofjeloški talci

*Talec,
kdor iz (vojaško) nasprotne strani s svojim življenjem
ali prostostjo jamči za izpolnitev določenih zahtev.*

SSKJ, SAZU, Ljubljana 1991

Na temo *mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino* pogledjmo še *talce*, predvsem petdeset škofjeloških talcev, ustreljenih 9. februarja 1945 za Kamnitnikom, ki jih omenjamo že v začetku. Bi smeli tudi v tem škofjeloškem primeru govoriti o stereotipu?

Na Škofjeloškem se je klasičen primer za talce dogodil 23. oktobra 1943. Tega dne so okupacijski nemški orožniki in obmejni stražarji ob veliki oboroženi akciji partizanske 31. Triglavske divizije za varen umik iz žirovske postojanke vzeli *osem talcev*, domačinov. Tako so se lahko kljub čvrstemu partizanskemu obroču Vojkove brigade Nemci varno umaknili do Gorenje vasi, kjer so talce izpustili.⁴⁶ V škofjeloškem primeru, 9. februarja 1944, pa bi, morda pogojno, za talce smeli šteti 29 ujetih pripadnikov in priprtih sodelavcev OF oziroma partizanov, ki so jih Nemci pripeljali iz kranjskih in begunjskih zaporov.⁴⁷ Enaindvajset sodelavcev ali

Komemoracija talcem za Kamnitnikom

⁴⁶ Janez Jan, Osvoboditev Žirov, LR 44, str. 128, Muzejsko društvo Škofja Loka, Škofja Loka 1997.

⁴⁷ Za take primere, okupatorjevih »talcev na zalogo«, se je pri nas sčasoma oblikovalo novo gledanje na talce. Tako stoji v SSKJ sekundarna, razširjena definicija za talca: talec = oseba, ki jo zlasti okupator določi za povračilno žrtev.

pristašev partizanskega gibanja oziroma OF v Škofji Loki in okoliških vaseh, ki so jih Nemci izbrali za dopolnitev števila petdeset, izmed 135 aretiranih v raciji 8. februarja, pa moramo imeti za žrtve povračilnih ukrepov.

Zato bi morda smeli reči, da so v večini primerov med drugo svetovno vojno *talci* na Slovenskem tudi eden od stereotipov za žrtve povračilnih ukrepov tedanjih okupatorskih oblasti.

Dražgoška bitka - začetek tragedije⁴⁸

Žrtve pač morajo biti!
(Maksima boljševikov)
Boris Kidrič, 1942

Naj za konec na isto temo z loškega konca omenimo Dražgoško bitko, ki ima še posebej izjemno mesto med izročili gorenjskega in slovenskega partizanstva.

Na novo leto 1942 se je partizanski Cankarjev bataljon utaboril v vasi Dražgoše. Boji, s približno dvajsetkrat številčnejšimi nemškimi okupatorskimi napadalci, so trajali od 9. do 11. januarja 1941. V tridnevnem oboroženem spopadu je padlo devet partizanov in sedemindvajset nemških policistov. Nemci so povračilno, zaradi bojnega delovanja partizanov iz vasi, v njej postrelili osemintrideset domačinov, dva sta umrla zaradi bombe, ki so jo Nemci vrgli med domačine v kleti. Nekaj vaščanov je pobegnilo na Jelovico,⁴⁹ druge so Nemci razselili, vas požgali in razrušili. Tridnevni boj je močno odmeval med ljudmi, tako da je zasenčil vojaško bistveno uspešnejši spopad iste partizanske enote z nemškimi policisti, 12. dec. 1941 v bližnjem Rovtu v Selški dolini, kjer je v partizanski zasedi padlo 46 policistov, partizani pa so imeli tam dva mrtva.

Da so boji v Dražgošah že zgodaj začeli dobivati mitske razsežnosti, je več razlogov. Vsekakor je najpomembnejši ta, da se je partizanom uspelo tri dni upirati številčnejšim in bolj oboroženim napadalcem v času, ko so bili Nemci na vrhuncu svojih vojaških uspehov. Verjetno pa sta za mitiziranje dražgoškega spopada pomembna še dva razloga. Prvi je ta, da so s poveličevanjem dogodkov v Dražgošah preusmerjali pozornost ljudi od močnega osipa udeležencev tako imenovane poljanske vstaje, to je množične regrutacije v partizanske vrste. Drugi razlog pa bi bil, da se je s poudarjanjem tega spopada prekrilo napačno vojaško odločitev, to je sprejetje frontalnega spopada v naselju. Je bil poleg tega taktično vojaškega

⁴⁸ Začetek podpoglavja članka, Kako smo Miklavževi bežali med drugo svetovno vojno, avtorja Janka Pintarja, v: *Železne niti* 4/2007, *Železniki* 2007 (146 – 153).

⁴⁹ Pri streljanju na begunce so Nemci, misleč, da imajo opraviti s partizani, ranili eno osebo, ki je kasneje umrla v bolnišnici.

spodrseljaja še kak drug motiv, je že drugo vprašanje.⁵⁰ Vsekakor je bila tragična usoda Dražgošanov predvidljiva.

Januarja 1942 so partizani v Dražgošah z bojno umestitvijo svoje vojaške enote v naselje in s svojim umikom vaščane prepustili represalijam Nemcev, s čimer so prevzeli tudi njihov koncept totalne vojne.

Neposredno po spopadu se je že začelo govoriti o več sto pobitih Nemcih v Dražgošah.⁵¹ Podatek o več kot tristo mrtvih Nemcih, objavljen v Slovenskem poročevalcu št. 5 z dne 31. jan. 1942⁵² gre jemati kot za vojne razmere razumljivo propagandistično potezo, s katero sta se dvigovala morala partizanskih borcev in domoljubje okupiranih Slovencev. Za druge motive ni neposrednih dokazov. Število padlih Nemcev se ob koncu vojne ustali na številki 1200, kar lahko preberemo tudi v žepnem koledarju, izdanem leta 1947.⁵³

Tako ustvarjeni mit je postal oblasti koristen pri uveljavljanju novega družbenega sistema in tudi za konsolidacijo oblasti po resoluciji Informbiroja leta 1948. Leta 1953 postavijo v Dražgošah spominsko obeležje, naslednje leto pišejo Loški razgledi, LR II, tudi o tisoč, tisoč dvesto in celo o 1500 padlih Nemcih.⁵⁴ Po prvi proslavi v Dražgošah leta 1955 dobijo Dražgoše leta 1958 obsežnejšo vsebino z masovnim pohodom in športnimi tekmovanji. Leta 1976 postavijo velik Kobetov spomenik z Batičevo plastiko in mozaikom po Šubičevi predlogi, leta 1979 je zgrajena brunarica Doma Cankarjevega bataljona, Vincencij Demšar postavi leta 1981 vanjo muzejsko zbirko, leta 1982 izide vodnik Dražgoše. Na temo Dražgoške bitke je izšlo tudi več knjig.⁵⁵

Vojaški mit Dražgoške bitke mineva, ker sam vojaški spopad, kljub svoji odmevnosti pri nas, ni bil vojaško nekaj izjemnega, kajti razmerje padlih branilcev, partizanov, proti padlim napadalcem, Nemcem, 1 : 3, velja v vojaški doktrini za običajno in skoraj klasično razmerje. Z vojaškega stališča je bila odločitev partizanov, da sprejmejo frontalni spopad s številčnejšim, bolje opremljenim in pripra-

50 Ni jih malo, ki menijo, da so bile Dražgoše zavestno žrtvovane, da bi pokazali ljudem, ki niso bili za odpor proti okupatorju—to pa so bili v veliki večini prav kmetje, ki so nosili dvojno breme, tako okupatorjev, kakor tudi partizanov—, da nimajo druge izbire, kot to, da se jim pridružijo oziroma sodelujejo z njimi, ali pa jih čaka to, kar se je dogodilo Dražgošanom.

51 Slovenski poročevalec je 31. jan. 1942 poročal o več kot 300 mrtvih Nemcih v Dražgošah. Po vojni so se številke padlih Nemcev samo še povečevale. France Planina v *LR II*, 1955, piše celo o 1200 padlih Nemcih.

52 Branko Berčič, Nekaj gradiva o narodnoosvobodilni borbi na Gorenjskem v letih 1941 in 1942, *Loški razgledi I*, Muzejsko društvo Škofja Loka, str. 33–35, Škofja Loka 1954.

53 Koledar za leto 1948, *Umetniški zavod za litografijo*, Ljubljana. Iz zbirke Janka Pintarja, Dražgoše 7.

54 Glej: Niko Kavčič, Ustanovitev, razvoj in akcije Loške čete v letu 1942, *LR II*, str. 8, MD ŠL, 1955; France Planina, Usodni dogodki v Dražgošah, *LR II*, str. 24.

55 Samo Ivan Jan, partizanski pisec, je napisal o t. i. dražgoški bitki deset knjig. Vir Cobiss.

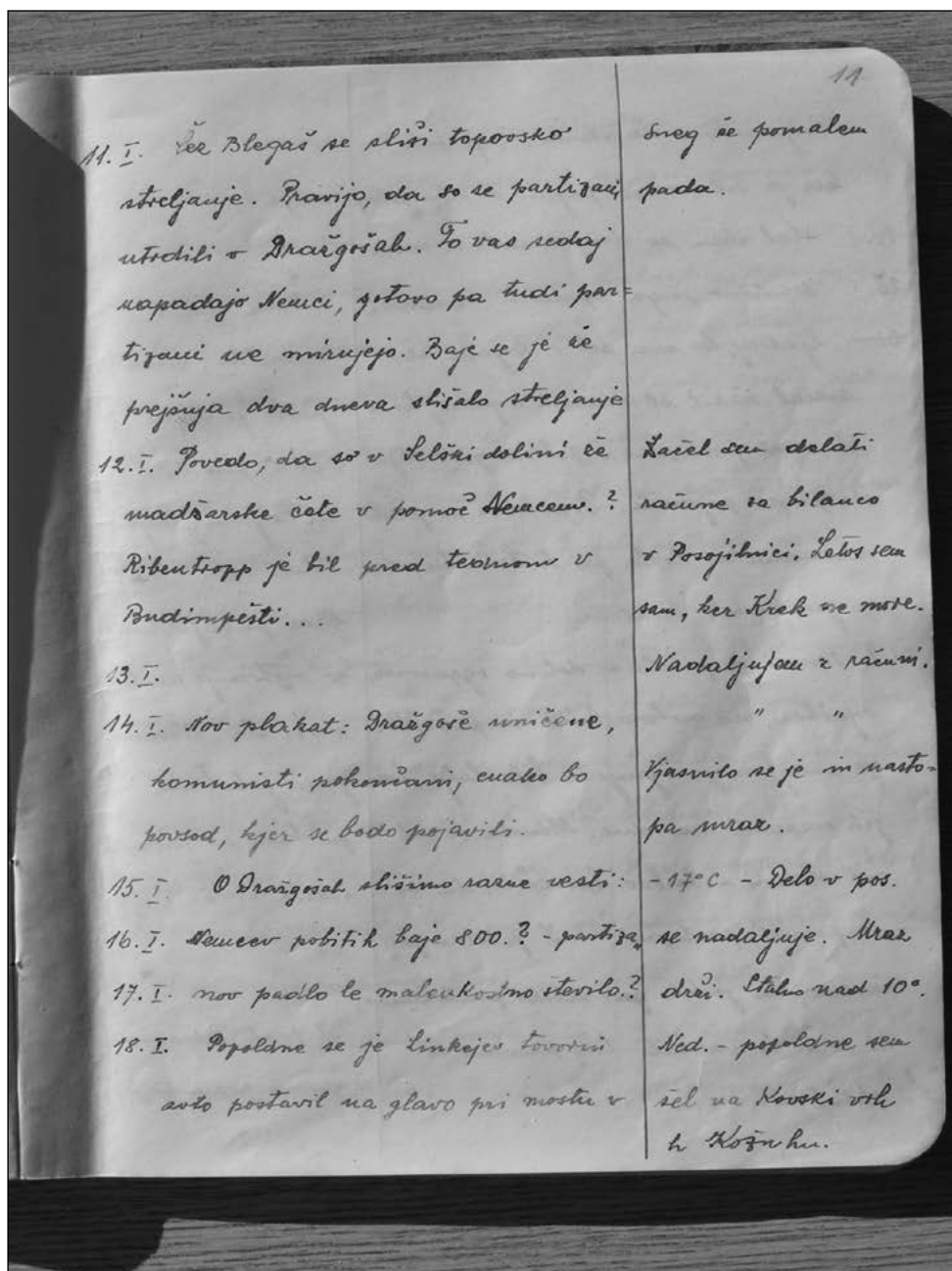
vljenim nasprotnikom napačna, in česa takega partizani niso več storili. Morda je prav, da se vprašamo tudi o ustreznosti poimenovanja vojaškega spopada januarja 1942 v Dražgošah za bitko. Že med vojno so se zanj priložnostno uporabljala različna poimenovanja, kot so spopad, boj, bitka. Ščasoma se je pri piscih NOB uveljavilo poimenovanje: Dražgoška bitka. V strokovnem vojaškem pomenu je izraz bitka neustrezen, saj so bitke popolnoma drugačnih, neprimerno večjih, strateških dimenzij, v katerih nastopajo armade. Take vojaške bitke so bile na primer: zračna bitka za Anglijo, bitka pri Stalingradu, bitka pri Al Alemainu, izkrcaje v Normandiji, če jih omenimo le nekaj iz tistih časov. Na našem ozemlju imamo eno samo pravo bitko. To je bila bitka pri Frigidu (Vipavi) leta 394 med rimskim cesarjem Teodozijem in uzurpatorjem Eugenijem. V prvi svetovni vojni so na slovenskem etničnem robu ob Soči posamezne ofenzive tudi imele dimenzije bitk. Legendarna 12. soška ofenziva oziroma bitka pri Kobaridu (preboj soške fronte) je to vsekakor bila.

»Dražgoška bitka« velja še danes za legendarno.⁵⁶ Taka, kakršna je v zavesti ljudi in kakor se praznuje, izpričuje, da je iz vojaškega prešla v splošni družbeni mit o pravičnem, nepokorjenem slovenskem narodu, nekako tako, kakor ugotavlja Armstrong: *»Mit je torej resničen zato, ker je učinkovit, in ne zato, ker bi podajal resnična dejstva. Mitologija je ponavadi neločljivo povezana z obredjem.«* In Dražgoška bitka je natančno taka.

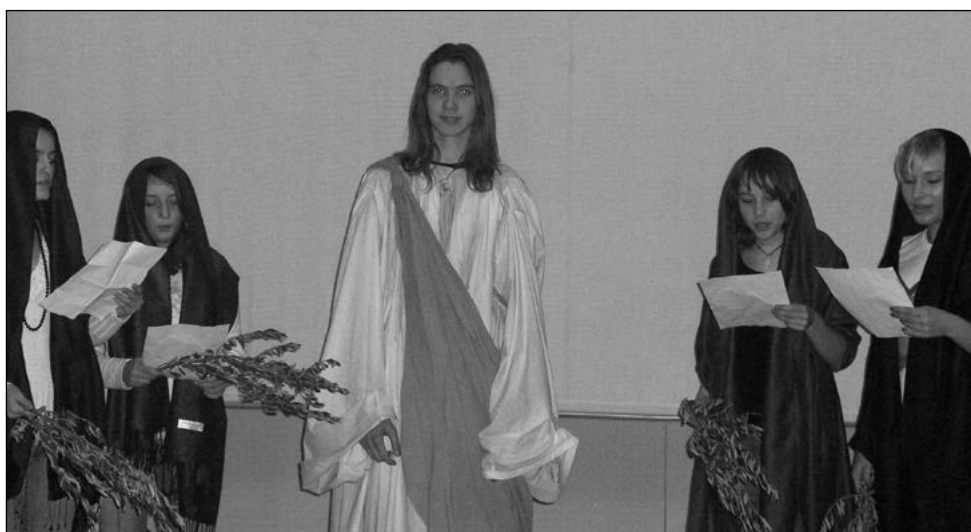
Glede na to, da je bil vojaški spopad v Dražgošah in predvsem tragičen pobjed civilistov in uničenje vasi januarja 1942 v prvi vrsti prispodoba nesmiselnosti in krutosti vojne, neodgovornosti partizanov in maščevalnosti Nemcev, dobiva vsakoletna proslava t. i. Dražgoške bitke počasi svoj pravi pomen, to je Dražgoška tragedija, na kar je opozoril leta 1994 Ocepek v Dražgoški kroniki.⁵⁷ Le da tega vsi še ne vemo. Neskromno si domišljamo, da nakazuje morda naš prispevek majhen prispevek k temu spoznanju.

56 V ekspresivnem pomenu besede pojem, »ki vzbuja občudovanje, zlasti, zaradi junaštva. Prvotno je legenda v literarnem pomenu pripoved, v kateri nastopajo Kristus, Marija in svetniki«, SSKJ, SAZU, Ljubljana 1991.

57 Maks Ocepek, Dražgoška kronika, *Loški razgledi* 41, Škofja Loka 1994.

Kronika Poljan nad Škofjo Loko, Leopold Krmelj (1912–1943), Zgornji Podboštar iz Smoldna.
Družinski arhiv Janeza Krmelja, Smoldno 2. Foto. A. P. Florjančič

BAROK IN ŠKOFJELOŠKI PASIJON NA GIMNAZIJI ŠKOFJA LOKA

Projekt je bil zamišljen kot domača izmenjava med Drugo gimnazijo Maribor in Gimnazijo Škofja Loka.

Na temo barok in Škofjeloški pasijon smo pripravili tri delavnice, v katerih je sodelovalo petindvajset dijakov, ki so predstavili posamezne prizore iz Škofjeloškega pasijona. Seznanili smo se s črkopisom in jezikovnimi značilnostmi Pasijona. Dijaka, ki sta raziskovala jezikovne značilnosti Škofjeloškega pasijona, sta pregledala Kondorjevo izdajo in faksimile ter članek prof. Jožeta Faganela. Delo sem jima olajšala z vprašanji, s pomočjo katerih sta pripravila predstavitev na računalniku.

Vadili in uprizorili smo tri slike Škofjeloškega pasijona:

RAJ

SMRT IN PEKEL

KRISTUSOVO TRPLJENJE.

Posamezne slike smo zaradi časovne omejitve skrajšali in delno priredili. Dijaki so v prvem delu delavnic prebirali svoj prizor, ugotavljali jezikovne značilnosti in opazovali črkopis ter se učili brati »staro« slovenščino. V drugem delu pa so vadili igranje prizorov. Na koncu so v gimnazijski predavalnici zelo uspešno odigrali vse tri prizore. Uporabili so pasijonske kostume, ki jih je posodila Občina Škofja Loka. Likovna skupina pod vodstvom mentorja Mateja Plestenjaka je pripravila sceno, za glasbeni del je poskrbela skupina mentorice Ane Prevc.

Projekt smo izvedli 30. in 31. marca 2007. Bil je audio-video dokumentiran in posredovan na gimnazijsko spletno stran.

